Mihail Sadoveanu

UVAR

I.

Încă de atunci prietinul meu profesorul, despre care e vorba în această istorisire, mi-a relatat o întâmplare a părinților lui. Cum avea obiceiul, a pus în ceea ce-mi spunea amănunte interesante şi oarecare umor, fără a-şi simți întru nimic înlănțuit destinul de acest fapt divers. Alte fapte le-am aflat de la inginerul rus; la altele am participat eu însumi; asupra seriei, însă, înclin a crede că stăpânea ceva în afară de noi oamenii.

Era în 1917, toamna, într-un sat de către munte.

Lumea se deprinsese cu năcazurile şi cu veştile de la război. Din când în când treceau coloane de ruşi înspre întăriturile din Carpați; acolo în sat la Roznov, însă, nu se opreau. În serile limpezi de septemvrie, femeile şi copiii ieşeau pe prispe şi în cerdacuri, ca să asculte în depărtări pulsația tunurilor, ca din măruntaiele pământului. Cu toate tulburările, neliniştile, fiorurile şi molimele, satul îşi ducea fără prea mare zdruncin viața la malul Bistriței, când, într-o noapte, s-a petrecut între neamurile prietinului meu un lucru dintre cele mai ciudate.

Ca de obicei, părinții profesorului, oameni tihniți şi blajini, se culcaseră odată cu găinile. După cântarea întâia a cucoşilor, bătrâna, cu urechea mai ascuțită, se ridicase în capul oaselor,

Mihail Sadoveanu

UVAR

I.

Încă de atunci prietinul meu profesorul, despre care e vorba în această istorisire, mi-a relatat o întâmplare a părinţilor lui. Cum avea obiceiul, a pus în ceea ce-mi spunea amănunte interesante şi oarecare umor, fără a-şi simţi întru nimic înlănţuit destinul de acest fapt divers. Alte fapte le-am aflat de la inginerul rus; la altele am participat eu însumi; asupra seriei, însă, înclin a crede că stăpânea ceva în afară de noi oamenii.

Era în 1917, toamna, într-un sat de către munte.

Lumea se deprinsese cu năcazurile şi cu veştile de la război. Din când în când treceau coloane de ruşi înspre întăriturile din Carpaţi; acolo în sat la Roznov, însă, nu se opreau. În serile limpezi de septemvrie, femeile şi copiii ieşeau pe prispe şi în cerdacuri, ca să asculte în depărtări pulsaţia tunurilor, ca din măruntaiele pământului. Cu toate tulburările, neliniştile, fiorurile şi molimele, satul îşi ducea fără prea mare zdruncin viaţa la malul Bistriţei, când, într-o noapte, s-a petrecut între neamurile prietinului meu un lucru dintre cele mai ciudate.

Ca de obicei, părinţii profesorului, oameni tihniţi şi blajini, se culcaseră odată cu găinile. După cântarea întâia a cucoşilor, bătrâna, cu urechea mai ascuţită, se ridicase în capul oaselor, pândind un zvon care se iscase în vecini. Nu desluşea ce-ar putea să fie. Stătu aşa o vreme, cu tâmpla aplecată, apoi coborî din pat ca să sporească lumina

candelei. Dădu la o parte perdeluţele şi-şi vârî nasul în fereastră. Bătrânul sforăia uşor pe patul de lângă sobă.

Ce putea să fie? Umblau paşi pe-afară; se amestecau glasuri.

„Să ştii că au venit iar moscalii, cugeta bătrâna. De nu mi-ar fura purcelul. De nu s-ar sui în pod, să găsească, după hogeag, clondirul de rachiu. Varvarii aceştia sunt în stare să facă toate blăstămăţiile”.

Pe când descânta singură, se auziră la uşa de afară, dincolo de tindă, bocănituri.

„Nu-s ruşii, îşi făcu socoteală bătrâna, pentru că ei dau cu picioarele şi cu stratul puştii, suduind. Aceştia văd că bat oarecum cuviincios. Trebuie să fie creştini de-ai noştri.”

— Staţi, staţi! zise ea, trecând în tindă. Care-i acolo? Ce este?

Nişte mormăieli, din care nu putea desluşi cu desăvârşire nimic, se învălmăşiră dincolo de uşă, pe urmă stătură.

— Care-i acolo?

Murmurul se stârni iar. Acuma înţelegea bine că nu-i vorbă moldovenească. Cineva bătu iarăşi în uşă, nu cu îndârjire, nici nu nerăbdare.

„Apoi tot nu-s moscali, se încredinţa pe sine însăşi, cu oarecare mulţămire, mătuşa Verona. Cugetând bine, nu pot fi nici soldaţi de-ai noştri. Las’ că i-aş înţelege, chiar dacă s-ar strâmba bolborosind păsăreşte; dar afară de asta nu s-ar fi putut stăpâni atâta vreme fără izbituri şi sudălmi. Întru acest năravˌ ai noştri îs mai viteji şi decât ruşii. Poate nu desluşesc eu bine, ş-a fi fiind cineva tot din sat; mă chiamă la vreo nepoată, ori la vreo fină. Cere intrare pe lumea asta încă vreun năcăjit, neştiind de blăstămul omenirii, în care trăim. Ma bine ar fi fost să nu vie.

— Care-i acolo?

— Kitai, kitai! tresăriră nişte glasuri ascuţite, dincolo de uşă.

— Vai de mine şi de mine! Tot moscalii trebuie să fie. Scoală, omule, şi nu mai dormi. Vină încoace şi vezi ce este.

Auzi că vor să ne taie.

— Kitai, kitai! chelălăiau glasurile de afară.

Moşneagul veni şi întinse şi el urechea. Dădu nedumerit din cap.

— Nu se arată să fie ruşi. Or fi fiind alte lighioi, de care s-a umplut acuma ţara. Care-i acolo, măi? răcni el cu semeţie şi puse mâna pe furca din cotlon.

— Kitai!

— Ţi-am spus eu, moşnege.

— Tu taci din gura, măi femeie. Nu mai taie ei nici pe dracu! Care kitai, bre?

Cei de afară şopoteau. Se sfătuiau, nu ştiau ce să răspundă. Atunci bătrânul, care era cărturar vechi şi dascăl la biserică, îşi aduse aminte de un înţeles tulbure al acestui cuvânt. Trase zăvorul, smunci uşa şi aplecă furca.

— Care-i acolo? Fă înapoi, că te străpung în ochi.

Bătrâna îndrăzni să întindă capul pe după umărul lui şi văzu, la lumina fânarelor pe care străinii le ridicaseră deodată în sus, mondire întunecate, dar obrazuri prietinoase. Erau însă nişte obrazuri cum nu mai văzuse de când trăia pe lumea asta: cu nasurile turtite, cu ochii piezişi, cu bărbile spânatice.

— Aceştia-s de la Sibir, zise bătrânul fără să se teamă.

— Sibir, Sibir! răspunseră străinii.

Bătrâna pricepea şi ea că-s oameni de departe, din vreo sălbătăcie de la marginea pământului; dar nu se arătau cu nici un fel de duşmănie. Erau şapte. Acuma stăteau liniştiţi, şi unul din ei, care părea mai deştept, se grămădea spre stăpânii casei, făcând felurite semne: să fie lăsaţi să intre, să se culce jos, să-şi plece tâmplele pe ceva. De mâncare n-au nevoie: au trăistile pline la şold – le băteau cu pumnii. N-au nevoie de băutură; au bidoane pline: le zgâlţâiau. Le trebuie numai hodină; vin de departe, de departe…

Cel care grăia arăta cu mâna în urmă, peste capete, în întuneric.

— Vai de steaua voastră! le zise cu milă dascălul Ion, Hai, intraţi aicea în tindă. Tu, Veronă, aprinde-le focul în vatră.

Dintrodată acei străini de la marginea lumii s-au împrietinit cu bătrânii de la Roznov şi au început a vorbi în limbi deosebite, fără să se priceapă de loc. Bătrânul asculta cu atenţie, apoi scutura din cap râzând, lepădând la o parte cu palma vălmăşagul de vorbe care-l învăluia. Spunea şi el ceva şi scuturau din cap kitaii. Râdeau şi ei, căscând nişte fălci cât gura cuptorului. Bătrâna se retrăsese către icoane, făcându-şi cruce şi stupind în sân.

Aceasta a fost intrarea chinezilor în sat la Roznov, într-o noapte rece de toamnă. Erau bărbaţi din provinciile asiatice de la Amur şi din alte părţi; între ei erau amestecaţi nomazi de pe Obi, alţii din cercul polar. Fuseseră ridicaţi de autorităţile împărăteşti şi trimeşi în Carpaţi, să sape tranşee.

În tot satul a fost în noaptea aceea zvon, însă nicăieri nu s-a întâmplat nici o răutate. Numai femeile s-au spăriat întâi, dar pe urmă le-a trecut, şi au râs de asemenea arătări ca de pe tărâmul celalalt.

A doua zi dimineaţa, când au ieşit localnicii în privealã, au văzut cu adevărat minune. De pe prispe, din tinzi şi din şuri kitaii se târâiseră pe cele dintâi raze ale soarelui, se căţăraseră în toţi prunii de prin toate grădinile şi mâncau cu grabă şi cu lăcomie poamele. În uniformele lor albastre, păreau nişte omizi fantastice. Au înghiţit toate prunele, cu tot cu sâmburi, apoi s-au coborât rânjind către copii şi muieri şi bătându-se cu palmele peste pântece.

Asta a fost prima ispravă a lor, faţă de care dascălul Ion nu s-a arătat prea supărat. El era împăcat că are de-a face cu oameni blajini: Mâncaseră prunele, dar nu dărâmaseră pomii.

— Să-i bată Dumnezeu! zicea mătuşa Verona, întorcând obrazul într-o parte şi strâmbându-şi gura.

— Nici rachiu n-au cerut, urmă dascălul; n-au furat nici slănina din pod, nu le trebuie nici mămăligă, sunt şi ei nişte

făpturi a lui Dumnezeu.
— Mai bine ar fi rămas acolo, sub pământ, mormăi bătrâna.
— Unde sub pământ?
— Ce? Nu ştii? Aiştia se trag din căpcăuni şi trăiesc sub pământ. Nu se închină, nici se spală. Aiştia-s de cei care fură copii şi-i mănâncă nefripţi.
— De unde ai auzit, femeie, asemenea bazaconii?
— Am auzit. Cum s-a ridicat soarele la amiază, ne-au şi picat veşti din alte părţi. Deocamdată ne-au mâncat perjele, pe urmă au să ne roadă şi părul din cap.
— Dar de copii cine ţi-a spus?
— Care copii?
— De copii, cum că-i frig şi-i mănâncă.
— N-am spus că-i frig.
— Dar ai spus că-i mănâncă. Cine ţi-a spus?
— Nu mi-a spus nimeni, dar aşa trebuie să fie, după cum ceteşti şi dumneata prin cărţi despre limbile păgâne.
Spaima aceasta ascunsă a stăruit în sat toată ziua, şi gospodinele şi-au ascuns în pod odraslele. Dar înainte de asfinţitul soarelui, câţiva kitai iscodind, au găsit câţiva din aceşti pui de om şi i-au coborât la porţi, purtându-i în braţe. Îi mângâiau pe capetele bălane, le dădeau bucăţele de zahăr.
Îndată femeile s-au îmblânzit. Sara, s-au aprins focuri în ogrăzi şi localnicii au învăţat pe kitai să mănânce porumbi târzii copţi.
Dascălul Ion se făcea că el ştia mai dinainte, din cărţile lui, că asemenea prepusuri despre străini nu pot fi decât zvonuri proaste. Au să mănânce păpuşoii târzii de prin grădini, cum au mâncat poamele, dar de asta nu-i nici o supărare; să fim noi sănătoşi şi s-ajungem cu bine la primăvară, să sămănăm alţii. Aceştia-s oameni din pustie şi au venit flămânzi; altă pricină nu-i.
Într-adevăr, kitaii n-au săvârşit stricăciuni, fără decât au ros păpuşoii; pe urmă au cules toate ouăle clocite de prin

cuibare; după aceea au fiert în căzănelele lor mâncăruri misterioase, a căror compoziţie oamenii n-au înţeles-o decât după ce au băgat de samă că li se împuţinează de lângă casă căţeii şi mâţele.

Când au plecat străinii, femeile au rămas povestind o săptămână încheiată, unele făcându-şi cruce cu uimire, altele stupind cu greaţă… Dascălul Ion îi liniştea pe toţi arătându-le că, în cărţile lui filosofeşti, se spune despre asta şi că el n-are nici o mirare.

— Unele seminţii de oameni mănâncă miel; altele mănâncă mâţă. Fiecare cu mâncarea lui, precum i-a poruncit Domnul-Dumnezeu.

Bărbaţii au înţeles acest adevăr şi s-au liniştit, dar femeilor le-a fost greaţă patruzeci de zile.

II.

Cum e astăzi au trecut trupe şi coloane spre munţi; cum e poimâni, au început a se învârteji îndărăt. Erau împinse de regimentele răzvrătite de pe front. Sovietele de soldaţi luaseră comanda înlocuind stăpânirea veche, şi acuma toate oştirile cenuşii se învăluiau unele după altele, ca stolurile de ciori înaintea viscolului. În toată valea Bistriţei erau huruiri de căruţe, chesoane şi tunuri, tropote şi nechezări de cai, cântece trăgănate de stepă, chiote de bucurie, clocot de ecouri împrăştiate în toate văile.

Dascălul Ion şi mătuşa Vorona ieşiseră în cerdac şi priveau aţintit, cu braţele încrucişate, înspre podul Bistriţei. Acolo nu-şi mai găseau rând convoiurile, într-un furnicar neostoit şi o fierbere neîntreruptă de glasuri.

Viermătul de oameni şi amestecul coloanelor se petreceau fără contenire, în vârtejuri de pulberi. Toată oastea rusească grămădită pe front se rupsese din disciplină, şi acuma se revărsa fără frâu, înspre zări nedesluşite, de fericire şi libertate. Pe când roiurile acestea cenuşii se frământau ca să se desfacă din munţi şi din văi înguste spre orizonturile cele fără de sfârşit ale Răsăritului, stoluri iuţi

de soldaţi pământeni treceau Bistriţa mai la vale, pe poduri de plute, ca să se suie în munte, la întăriturile părăsite.

Ruşii îi vedeau de pe caii lor şi din căruţe şi hohoteau făcând gesturi de dispreţ şi în acelaşi timp de renunţare.

— Mai bine să se întoarcă şi aceia acasă. Dacă ne ducem noi, stă războiul; de acuma-i pace!

— Într-adevăr, aşa să fie? se bucura, cu îndoială, bătrâna.

— Asta numai Dumnezeu poate şti, răspunse filosofic dascălul Ion. Da! Da! se întoarse el apoi către moscalii care se învăluiau pe drum, dincolo de hudiţă, urlând şi agitând şepcile; da! da! svoboda! mir! răspublica! şi se silea şi el să râdă către rânjetele căscate ale mulţimii.

— Ducă-se pe pustii locuri! se scutură mătuşa Verona.

Ziua de toamnă era senină, fără nici un nour. Aerul, limpede ca un cristal. Pădurile dinspre munte păreau apropiate; zarea câmpiei n-avea, în fundul cel mai depărtat, decât o uşoară pâclă. Părea o zi dumnezeiască de sărbătoare şi de linişte; totuşi, uliţele satului păreau bătute de viscol şi frământate de munci. Toată lumea era în păr la porţi şi în ogrăzi, păzindu-şi vitele şi strânsura. Dar oştirea dezlănţuită n-avea nevoie să se încarce, cu nimic dintr-al pământenilor; dimpotrivă, se ducea scuturându-se de toate. Oamenii îi aşteptau să treacă şi să se depărteze, ca să poată culege, din şanţuri, felurite unelte şi cioveie. Primarele hotărâse că armele le adună stăpânirea. Nici arme nu le mai trebuiau. Lumea şi viaţa erau ale lor. Nu le mai trebuiau armele mai ales după ce îndeplineau una din acele porunci a suferinţii lor, una din acele zvârcoliri de stihie, a căror taină o avea închisă în el numai apocalipsul bătrânului dascăl Ion. Dincolo de Bistriţa, cu jumătate de ceas mai nainte, se auziseră, în două răstimpuri, împuşcături. Valurile de mulţime scăzuseră, apoi sporiseră iar la podul de peste râu. Bătrâna nu întreba ce sunt acele împuşcături; bătrânul tăcuse. Privind la toate cu luare-aminte, urechea lor urmau să o aibă atentă spre acele zgomote seci ca

ruperi de vreascuri, pe care le bănuiau iar că se pregătesc şi le aşteptau iar să le străpungă urechile până în inimă.

Pe hudiţa lor intră deodată în pripă şi în fugă aplecată un ostaş mărunt, fără arme, numai cu taşca şi bidonul aninate în curele încrucişate şi zbătându-se la coapse. Îl urma de aproape un ofiţer, după cât se vedea, tânăr şi subţiratic, cu capul gol, cu revolver la centură, fără sabie. Purta în mâna dreaptă o cravaşa cu care tăia într-una aerul în mers.

Casa bătrânilor era în fundul hudiţei, la treizeci de paşi departe de drum şi de cursul mulţimii.

Îndată ce se apropie de poartă oşteanul cel mărunt care venea întâi, bătrâna păru a-l cunoaşte.

— Să ştii, omule, că acesta e unul din kitaii care au fost la noi în noaptea aceea…

— Se poate, răspunse dascălul. Nu mi-am pus ochelarii, dar tot îl văd. E cel care nu grăia nici un fel de limbă şi stătea deopaile de ceilalţi.

Străinul scutură poarta şi strigă cu grabă, ca şi cum ar fi cerut ajutor:

— Uvar! Uvar!

— Aşa spunea că-l chiamă, lămuri bătrâna.

— Într-adevăr, încuviinţă dascălul, aşa i-i numele; altă vorbă n-am putut nici într-un chip desluşi de la el.

Deschide poarta! strigă el străinului, făcându-i semne cu mânile.

Oşteanul cel scund deschise poarta. Ofiţerul cu cravaşa îl ajunse din urmă; el se feri, făcându-i loc să treacă.

O clipă, cât mai avură vreme să-l privească, bătrânii putură vedea un obraz oacheş, cu buzele strânse şi genele neguroase. Un obraz cu trăsături subţiri şi aproape femeieşti. Era un tânăr care nu părea să aibă mai mult de douăzeci şi cinci de ani.

În hudiţă, pe urmele celor doi, dintr-odată se năpustiră zece ori doisprezece soldaţi, urlând ca într-o beţie mânioasă şi scuturând deasupra capetelor săbii încovoiate. La zece

paşi după aceştia veneau alţi patru-cinci soldaţi, descheiaţi şi descătărămaţi, cu puşti.

Cei cu săbiile urlau, suduiau şi porunceau ceva, amestecându-şi glasurile răguşite.

Uvar poftea pe tinerel să treacă şi să intre la adăpost. Putea să se strecoare în beci, putea să sară într-o grădină şi de acolo în alta, până la dumbrava de lângă apă. Toate acestea părea a le socoti Uvar, care cunoştea locul. Le judecă dintr-o privire şi ofiţerul, dar nu se folosi de îndemn. Ca şi cum l-ar fi împuns pe la spate urletele şi injuriile urmăritorilor, se răsuci deodată, se întoarse drept, îi privi aprig, cu fruntea puţin aplecată. Grupul se opri brusc, la cinci paşi. Cei din urmă îşi domoliră mersul, ca şi cum li s-ar fi discordat genunchii. Ofiţerul rosti scurt ceva, o întrebare ascuţită. Apoi se mişcă repede, înălţă cravaşa şi lovi de câteva ori. Cu săbiile în mână, soldaţii îşi fereau capetele când către un umăr, când către celalalt; câţiva se întoarseră în loc.

— Plecaţi! le strigă ofiţerul, săgetând asupra lor braţul. Soldaţii şovăiră. Ofiţerul le întoarse spatele. Uvar intrase în ogradă şi arătă către bătrâni un râs tăcut, cu dinţii albi şi buzele întinse.

Din grupul al doilea al urmăritorilor se desfăcură deodată doi, care se îndemnau unul pe altul ghiontindu-se; ridicară puştile şi fulgerară pe ofiţer din spate. Odată cu pocnetul carabinelor, ofiţerul căzu grămadă. Cei cu săbiile se năpustiră şi-l loviră. Îl izbiră cu picioarele şi-l întoarseră cu faţa în sus. Era sfârşit, nu mai mişca; unul dintre cei cu armele se apropie cel din urmă şi-l mai străpunse cu un glonte.

Dând din mâni, întorcând nasurile unul către altul, vorbind şi strigând neînţeles, se retraseră cu toţii, fără să mai privească înapoi.

Uvar, din ascunzişul lui de după şură, întinse gâtul, cercetă cu ochii, trase cu urechea, apoi ieşi strecurându-se

grabnic până la mort şi rămase neclintit asupra lui, ca şi cum l-ar fi mirosit.

Bătrânii încă nu-şi veniseră în fire. Se uitau unul la altul cu obrazurile pălite, apoi iar întoarseră priviri înfricoşate spre poartă.

Bătrâna răsuflă silnic de câteva ori şi începu a blăstăma, apăsându-şi tâmplele cu pumnii:

— Vai! nu i-ar mai răbda Dumnezeu şi Maica Domnului! Cum au putut ei prigoni un asemenea tânăr! cum au putut să-l omoare!

— Aceasta trebuie să fie o judecată a lor, socotea dascălul; e rânduiala lor cea nouă.

— Dumneata, dascăle, vorbeşti ca din carte, răspunse mătuşa Verona cu glas încet, privindu-l ascuţit; iar creştinul acela a murit fără lumânare şi sufletul lui rătăceşte spre negură.

Dascălul mormăi ceva neînţeles:

— Hm! ce pot să-i fac eu? Eu nu-i pot face nimica…

Sub privirea nemulţumtă a bătrânei, ridică din umere şi scoborî treptele cerdacului, apoi se hotărî şi trecu spre poartă.

Curând îl ajunse din urmă bătrâna, cu o făclioară aprinsă. Amândoi se alăturară de Uvar şi de mort. Bătrâna îngenunche şi-i aşează lângă tâmpla dreaptă făclia. În ochii care începeau să îngheţe, subt umbra frasinilor, licăriră deodată două steluţe.

Omul cel scund şi străin privea împrejuru-i acuma, cu nedumerire încă şi cu spaimă, după aceea cuprinse mâna bătrânei, mâna dreaptă, care potrivise făclia, şi o sărută în tăcere.

III.

Mortul stătu în pulbere cu făclioara lui cât se scurseră pe şleah mulţimile. Uvar îl priveghea de după un stâlp al şurii. Aştepta neclintit acolo, respingând domol cu dosul mânii mâncarea cu care îl îndemna bătrâna.

— Ia şi mănâncă, băiete, stăruia mătuşa Verona.

El făcu acelaşi semn, înlăturând o umbră din preajmă, fără să-şi întoarcă fruntea.

Când îmbulzelile conteniră la pod şi cele din urmă pâlcuri trecură cu aceeaşi larmă şi neorânduială, străinul dădu semn. Ieşi din umbră, se căţără pe stâlpul porţii, apoi pe streşina şurii, cercetând cu ochii ageri valea. Îşi scosese şapca, purtând-o în mână. Acolo sus, o privi pieziş, după aceea o aruncă în dudău, la spatele clădirii. Cu capul rotund tuns chilug, sucindu-l când într-o parte, când în alta, cu mişcări repezite de pasere la pândă, urmă să cerceteze drumurile din urmă, până ce înţelese că mişcarea mulţimii a stătut.

Soarele se lăsa spre munţi într-aceeaşi pace şi linişte de sărbătoare. Începu a se auzi melodios toaca bisericii. Uvar o ascultă cu luare-aminte. Când îşi întoarse urechea către zvonul dulce, bătrâna băgă de samă pe obrazul lui o lumină şi un zâmbet.

După ce conteni toaca, se coborî cu grabă şi trecu lângă ofiţerul ucis, în hudiţă. Se învârti de două ori împrejurul lui, apoi rămase iar neclintit, ascultând acum clopotele.

— Nu ştie ce să facă cu mortul, şopti bătrâna.

Dascălul înţelesese şi se hotărâse. Coborî din cerdac, trecu şi el lângă cel căzut, povăţui pe străin cu semne, şi amândoi ridicară mortul şi-l purtară cu luare-aminte subt adăpostul şurii.

Cu grabă, bătrâna stropi şi mătură în jur, înlăturând şi rânduind cioveiele. Alcătuiră pat de fân, aşternură poclăzi şi bărbaţii grijiră mortul. După ce-l aşezară cum porunceşte datina, cu mânile pe piept, cu faţa în sus şi ochii închişi, bătrâna veni din nou, înlătură apa caldă şi ştergarele şi adaose asupra degetelor crucea şi banul vămilor. Aşează făclie proaspătă şi presără în jur busuioc sfărâmat şi frământat în palmă.

Îndată după aceea glasul ei se înălţă către vecini. Pe hudiţă şi prin fundul grădinii, peste pârleaz, sosiră femei. Uvar sta aşezat pe un scăunaş cu trei picioare, în umbra din

fund a şurii, şi privea cu cea mai mare luare-aminte atât la gesturile, umbletele şi descântecele bătrânei, cât şi la mişcarea femeilor sosite. Ascultă un schimb îmbielşugat de vorbe subţiri şi mirate. Glasul gros al dascălului părea că voieşte să le potolească. Mătuşa Verona se răsuci spre bătrân şi păru a-i da o poruncă. Dumnealui încuviinţă dând din cap. Trăgând dintr-un colţ un toiag lustruit, ieşi pe poartă.

Femeile urmau să vorbească cu glasurile ceva mai potolite. Unele din ele priveau din când în când spre străinul cel sălbatic şi tăcut. Câteva se adunară frunte lângă frunte, îşi şoptiră la ureche ceva tainic şi prinseră a râde. Uvar închise o clipă ochii lui oblici şi oftă.

Nu târzie vreme, bătrânul se întoarse cu preotul. Era un popă tânăr care învăţase graba în vremurile acelea de război şi bolişti. Din legătura pe care i-o purtase dascălul, trase pripit cartea şi patrafirul, sărută şi trecu pe după gât haina blagoslovită, deschise cartea cu paginile pătate de degete şi picurate de ceară şi prinse a ceti cu un glas cu totul felurit. La un semn al bătrânului, Uvar se ridică şi el în picioare, părând a asculta cu aceeaşi luare-aminte încordată.

Când preotul conteni, cu toţii se aşezară în jurul mortului pe lăiţi, scăunaşe şi buturugi, şi Uvar tresări ca de o spaimă când unele dintre femei începură a suspina dintr-odată şi a boci. Cu o clipă mai nainte îl priviseră piezişi pe el, cu zâmbete ascuţite, şi acuma plângeau pe mort, clătinându-şi asupra lui capetele şi picurându-i fruntea cu lacrimi.

Şi priveghiul din noaptea aceea şi rânduielile celeilalte zile, când s-a făcut înmormântarea în ţintirimul satului, au părut a fi pricini de mirare pentru străin. Băgând de samă la toate, se grăbea să îndeplinească şi el ce făceau alţii, asculta cu fruntea plecată, îngenunchia, săruta crucea, privea, fără să le desluşească, icoanele din biserică: în fumegarea tulbure, îi apăreau ca umbre de morţi din altă lume. Umbla domol în convoi, se aplecă fără să pară prea

mult surprins asupra gropii în care avea să treacă la veşnică hodină mortul. Cântările, bocetele, clopotele îi aduseră lacrimi în ochi. Totuşi, cu toată tulburarea, căuta să găsească în înţelegerea lui desluşiri asupra opririlor la poduri şi la răspântii, asupra găinii negre, pe care mătuşa Verona o trecu preotului peste groapă, asupra vinului, pe care părintele Dumitru îl stropi peste fruntea neclintită a mortului.

După ce oamenii bătură capacul sicriului şi astupară cu ţarină leşul tovarăşului său, Uvar se simţi mai singur, cu sufletul împovărat deodată ca de o negură a miezului nopţii. Atunci veni la dânsul mătuşa Verona, îi cuprinse mâna stângă şi-l duse la pomenile înşirate lângă groapă. Îi dădu să beie un pahar de rachiu şi, într-o străchinuţă, îi înfăţişă colivă. Acel grâu fiert cu miere şi îmbunătăţit cu mirodenii, dulceaţă a praznicelor celor vechi din fundul veacurilor, îi plăcu în chip deosebit.

— Îi place, ziceau femeile din juru-i, râzând.

Mătuşa Verona îl mângâia în creştetul capului, ca şi cum ar fi vrut să-l ocrotească. El înţelese că-i vorba de dânsul, înghiţi încet şi cuviincios îmbucătura şi puse la o parte ce mai rămăsese în talger.

— Bogdaproste! suspinau femeile făcându-şi cruce. Dumnezeu să-l ierte şi să-l hodinească! Cine va fi fost? unde se ducea? avea părinţi şi fraţi?

— Cel-de-Sus ştie! îngână mătuşa Verona. Aşa şi cu acest pribeag care se uită spăriat în juru-i şi nu ştie ce să facă. Cine ştie de unde vine! Cine ştie dacă are pe cineva pe lume…!

— Trebuie să fie de la Sibir, ca şi toţi ceilalţi cu care au venit, vorbi dascălul. Dar nu-i kitai, pentru că nu se înţelegea cu tovarăşii.

— Poate-i mut, observă cu veselie una dintre muieri.

— Nu poate să fie mut, hotărî preotul, numai că nu vorbeşte limbile cunoscute. Nici rânduielile creştineşti nu le cunoaşte. După cât se vede, e un idolatru.

Dascălul, vecinii şi femeile aprobară din cap cu deplină încredinţare, şi acesta a fost al doilea nume al lui Uvar, adică numele naţiei din care se trăgea. Căci naţiile pământului, pe lângă multe cunoscute, cuprind şi unele necunoscute, care se chiamă astfel. Nu se ştie unde locuiesc şi ce fac, dar iată, războiul a adus de la ele pe acest om scund şi spătos, cu obrazul lat, negricios şi unsuros, cu ochii puţintel piezişi, în care fulgeră ca o sclipire de ghiaţă.

— E tot o făptură a lui Dumnezeu, oftă mătuşa Verona. Dac-a vrea, s-a duce în lumea lui; dacă nu, s-a găsi şi pentru el la noi o bucăţică de pâne. Pare liniştit şi cuminte.

Astfel a rămas în sat la Roznov Uvar. S-a oploşit pe lângă gospodăria dascălului Ion. A înţeles uşor ce are de făcut şi a început a sluji în jurul casei şi la vite din zori şi până în sară, fără să i se audă glasul. Mânca în tăcere ce-i da bătrâna la ceasuri hotărâte, nu ieşea în hudiţă fără treabă, nu se ducea la crâşmă. Numai duminica urma ca o umbră pe dascălul Ion, se aşeza într-un ungher din fund şi asculta rugăciunile, cântările, zvonul clopotului din turn şi părea că se gândeşte undeva, departe. Tot în ziua aceea a odihnei, trecea pe la mormântul ofiţerului ucis. Se oprea acolo câteva clipe, privind pământul. Poate se îndoia că mai este ceva dedesubt; poate mortul s-a mistuit către mijlocul pământului, pe alt drum, ori a lunecat către ape şi pluteşte sub negurile mării…

După ce stătea aşa puţin, se grăbea către casă. Acolo avea multe de făcut şi de învârtit, căci toate erau pentru el nouă. Era o lume cu înfăţişări multiple, cu bogăţie de fiinţi şi de plante pe care se silea cu hărnicie s-o cerceteze şi s-o înveţe. Deşi avea două nume, unul mărturisit de el şi altul adaos de părintele Dumitru, vecinii care îl observau şi femeile care-l pândeau i-au găsit îndată pe al treilea. Chiar după ce a început a îngâna vorbe moldoveneşti, i-a rămas numele Mutu.

Întâmplarea cu ofiţerul şi bunăvoinţa lui Dumnezeu, care avusese grijă să le trimeată slugă nouă la gospodărie,

dascălul Ion le desluşise în felul lui, în câteva scrisori către feciorul său, doctorul Iacob Melinte, la Iaşi. Sluga cealaltă, Niculiţă Pletosu, se prăpădise în furtuna războiului. Nimene nu putuse aduce ştire lămurită dacă rămăsese într-o văgăună de munte, ori se ridicase în vârtejuri către nouri, ori cursese în puhoaie către văi. Dintr-acelaşi necunoscut le sosise un idolatru. Dascălului Ion îi plăcea vorba asta a părintelui Dumitru. O scria cu grijă, după ce-şi mai potrivea o dată întâi peniţa, pe urmă ochelarii de pe nas, încleiaţi cu ceară. Se silea să dea şi lămuriri doctorului Iacob despre această vorbă, sub care se ascundeau taine ale lumii.

Profesorul le cetea zâmbind, cu coatele pe birou şi cu fruntea sprijinită în palme, în laboratorul său de la universitate. Era acolo o tăcere desăvârşită, ca şi în poienile din preajma Bistriţei, unde îşi petrecuse copilăria.

Acest bărbat grav, specializat la Berlin, cu ochelari şi cursuri complicate, rămăsese în fond un primitiv şi un sentimental. Lăsa ceaiurile de la ora 5 ale soţiei sale, cucoană de neam cu rânduieli şi nacafale, zicea el, şi venea aici ca să evoce atmosfera familiară de la Roznov, anii de altădată şi pe iubiţii lui bătrâni. Stătea de vorbă, cu ei şi cu copilăria. Se revedea pe plute, ori cu vitele în prund, ori la smeură şi la afine, ori ascultând mugetul cerbilor toamna, din cotloane tainice, cu prietinul său Niculiţă Pletosu, mare vânător. Revedea horele şi clăcile, şi nunţile – toată viaţa pasionată a oamenilor din acel colţ unic de pe pământ, pe care el îl socotea lumea lui adevărată. Tot ce devenise el după studii harnice şi strălucite, societatea apuseană prin care trecuse, societatea nouă în care se mişca acum, îi apăreau de multe ori ca ceva străin şi ostil. Fiinţa lui tindea către paradisul pierdut. De mult îşi pusese el diagnoza acestei aprige nostalgii. Şi mai ales după ce avea discuţii aprinse cu nevasta şi o lăsa în nervii ei ca într-o baie, venea aici, unde îşi ţinea corespondenţa cu Roznovul, şi lua definitiv aceeaşi hotărâre, pe care cândva îşi propunea s-o aducă la îndeplinire, să lese tot şi să se aşeze într-o

sihăstrie, la malul apei lui, lângă bătrâni, în peisagiul de odinioară.

Prin urinare, îşi murmura el cu plăcere, bătrânii au un servitor de care sunt mulţămiţi. Şi numaidecât să ştie lumea că acest servitor este un idolatru. N-are nici un viţiu, nici măcar pe cel al vorbirii. Nu pot să-i aducă decât laude; însă totuşi ar trebui să vie cândva doctorul să vadă ce-i cu dânsul. Să-l asculte, să-l ciocănească şi să-l întrebe. Poate i-a nimeri şi limba pe care o pricepe, într-adevăr, un doctor, într-atâtea şcoli, trebuie să fi învăţat toate limbile de pe lumea asta şi nu se poate să nu dezlege şi graiul lui Uvar.

Îi părea rău să pricinuiască dezamăgire în privinţa asta. Căutând o soluţie, care să apere nu atât prestigiul lui, cât farmecul bătrânilor, îşi propunea de câteva săptămâni să ia cu sine la Roznov, într-o expediţie, pe un inginer rus, pripăşit între ieşeni, vânător iscusit, fost bogătaş mare şi călător neobosit în epoca împărătească.

Îi era bun prietin şi le plăcea de multe ori să se uite singuri într-o odăiţă tainică, cu sticle de vin vechi dinainte. Asculta povestirile felurite ale rusului şi închinau amândoi, bând subţirel şi cu evlavie din păhărele de cristal. Pentru inginerul Anton Rohalschi, după măcelurile revoluţiei şi căderea burgheziei, huzurul unui asemenea ceas era ceva nepreţuit, ca o înviere după o suferinţă de moarte. Doctorul găsea plăcere mai ales în această sete de viaţă şi în această împăcare senină a pribeagului, într-un liman de linişte. După ce sorbea vinul, se răsturna în scaun şi-l aştepta să-i străbată în toată fiinţa, apoi îşi pipăia râzând braţele şi capul şi făcea observaţia că-i mai bine să fie aici la Iaşi, sub privegherea lui Muţi, cel care le dădea o băutură atât de bună, decât desfăcut şi trecut în pântecele peştilor, în fundul mării, la Odesa, cum fusese soarta tuturor camarazilor lui. Toate erau pricină de bucurie în asemenea ceas, începând cu însuşi Muţi, ovreiul cel mărunt şi vioi, care îşi trecuse bacalaureatul ca să poată servi mai inteligent pe musafirii crâşmei lui: venea şi el să asculte

discuţii filosofice, despărţindu-le cu câte-o anecdotă, ca să fie mai puţin plictisitoare, şi încheind totul cu altă sticlă de vin de Cotnari, care, în toate aceste chestii şi împrejurări, fără îndoială se vedea a fi singurul adevăr.

După multe şovăiri şi amânări, doctorul se hotărî în sfârşit să părăsească măcar pe două zile universitatea şi nevasta, să vadă ce-i cu Roznovul, ce-i cu bătrânii şi ce-i cu Uvar.

Într-adevăr, nu mai putea întârzia; era în cele din urmă zile ale lui noemvrie. Ca să fie mai sigur de sine, scrise mai întâi o telegramă pentru bătrâni şi o trimese la poştă. Până la întoarcerea servitorului, compuse scrisoarea către nevastă. Trebuie să se ducă imediat şi neapărat la Roznov, chemat telegrafic. Trenul pleacă peste două ceasuri. O oră şi jumătate are curs. Servitorul va trebui să-i aducă la gară geamandanul. Ştie că acasă sunt musafiri, la ceaiul obişnuit. Salută pe toată lumea. doreşte tuturor petrecere bună; roagă să nu se deranjeze nimeni. Într-o altă scrisoare poruncea rusului să ia arma pentru o expediţie în munţi şi să se înfiinţeze la laborator în timpul cel mai scurt cu putinţă.

Astfel, smulgându-se violent din ceea ce numea el minciună, profesorul Iacob Melinte a venit cu prietinul său Anton Rohalschi la Roznov. Simţindu-se iarăşi muntean şi copil, şi-a plecat capul la pragul căsuţei bătrâneşti şi i-a pătruns până în fundul sufletului mireasma pipărată de flori uscate-grămădite în coardă.

Candela ardea la icoane, păreţii erau împodobiţi cu scorţuri, ferestrele aveau sprâncene de ştergare vârstate cu borangic. Bătrâna zâmbea ca-n poveştile de demult, numai cât părea mai obosită. Profesorul o cerceta cu sufletul mişcat şi cu ochi care nu se puteau înşela; – Asta-i măicuţa mea, zise el către rus.

Inginerul se plecă ceremonios către icoane, apoi către mama prietinului său. Îi sărută mâna. După aceea se întoarse şi strânse cu putere dreapta dascălului.

— Să se ducă slujitorul dumneavoastră Uvar, s-aducă puştile şi boclucurile de la trăsură, ceru doctorul.

— Uvar e la pădure, răspunse bătrâna. Sporeşte în fiecare zi provizia de lemne pe iarnă. Până în sară se întoarce şi ţi-l arăt.

Bătrânul râdea. Începu să-şi povestească epistoliile.

Doctorul Iacob ştia că un borş de găină ca la Roznov nu se mănâncă nicăieri pe lumea asta. Îi şi simţi în nări mirosul cunoscut de cimbru şi povăţuia pe bătrână să nu uite de mămăliguţă.

— Ştiu că are să-ţi placă şi dumnitale, lămurea el lui Rohalschi, deşi aceeaşi mâncare pentru dumneata, e lipsită de elementul esenţial.

— Nu se poate, răspunse inginerul. De când am ieşit din moarte, elementul emoţiune se sporeşte cu al noutăţii, aşa încât borşul mamei dumnitale are să aibă tot ce-i trebuie ca să biruiască nu numai spaţiul, dar şi timpul.

A fost bun şi rachiul; deosebit de bun şi vinul adus de la Iaşi în sticle cu grijă împachetate. Mai nepreţuit decât orice era pentru profesor ceasul cel dintâi de după masă, după ce se întunecă ferestrele şi s-aprinde lampa.

În sobă ardea foc; bătrânii stăteau în preajmă, tihniţi, însă atenţi la tot ce putea spune feciorul lor şi curioşi de toate minunăţiile pe care le împrăştia cu vorba, prin fumul ţigării, rusul.

Nu prea le venea a crede toate; îşi făceau semne de înţelegere cu ochiul, ceea ce sporea plăcerea doctorului, care-i observa. Era vorba, în istorisirile puţintel cam încâlcite ale lui Anton Rohalschi, de felurite neamuri care trăiesc în nemărginirile Rusiei şi ale Siberiei Dintr-un trib oarecare, de la vreo latitudine nedesluşită, va fi fiind şi acest Uvar, despre care-i vorba. După nume, e un asiatic. Dar ce fel de asiatic? căci în provinciile de dincolo de Urali trăiesc trei sute şaizeci şi cinci de neamuri, vorbind trei sute şaizeci şi cinci de idiome. Şi sunt risipite aceste neamuri în nişte întinderi pe care exploratorul trebuie să le

străbată zece ani fără a le putea cuprinde, din ţinuturile calde de la marginea Chinei până la mările din Răsărit şi până la Cercul polar, unde se fac, la un an o dată, iarmaroace la o temperatură de şaizeci de grade sub zero şi laptele se vinde îngheţat, în bucăţi cubice, tăiate cu fierăstrăul. De la un sat la altul umbli trei sute de verste. La anul, când te întorci, nu mai găseşti satul. Oamenii din acele părţi nu cunosc viaţa decât subt aspectul foamei, şi Dumnezeu, pentru ei, e un fel de bestie fioroasă din negurile Nordului. Smârcuri, tundre, pustiuri, animale multe şi puţintei oameni, încercând a se vâna unii pe alţii.

— Doamne fereşte! Aşa să fie? se crucea bătrâna. Uvar e om blajin; nu pare a veni din asemenea sălbătăcie.

— E om ca toţi oamenii, întări bătrânul, numai cât nu poate vorbi încă limba noastră. După cât arată părintele Dumitru, ar fi din ţara idolatrilor, unde va fi fiind şi asta…

Doctorul Iacob zâmbi.

— Se poate.

Rusul înţelese că nu se cuvine să mai dea vreo altă lămurire.

Bătrâna avea şi alte nedumeriri.

— Atunci acele ţări vor fi fiind la marginea pământului. După cum se arată în poveşti, de-acolo se poate trece pe tărâmul celalalt.

— Eu n-am trecut… se veseli Anton Rohalschi.

Bătrâna zâmbi ascuţit.

— Mama nu crede nimic, observă doctorul. Amestecă ce spui dumneata cu basmele pe care mi le şoptea în copilărie.

Rusul se veseli nespus. Apoi se înnegură.

— Aşa este… suspină el. Aici Dumnezeu stăpâneşte asupra florilor şi cântecelor şi sezonul îngheţat nu-i pus decât pentru contrast. Dumnezeul acestor locuri e blajin şi vesel. Câteodată e cu chef şi spune anecdote, adaose el în franţuzeşte către profesor. Din grădina aceasta nimeni nu simte nevoia să evadeze.

Doctorul Iacob oftă şi el şi-i strânse mâna în tăcere.

Afară, în ogradă, se auzi glas. Feciorul bătrânilor înălţase fruntea, atent.

— E Uvar… vesti bătrâna.

— Pe cât văd, a început a vorbi moldoveneşte cu boii… râse doctorul.

Bătrânul se ridică şi ieşi.

Iacob Melinte avea o nerăbdare copilărească. Bătrâna îl privea pieziş, cu dragoste şi cu puţină maliţie.

Când intră sluga, după bătrân, doctorul avu un sinţământ de dezamăgire. Se aştepta să vadă un uriaş cu privirile tâmpe. Dimpotrivă era o fiinţă măruntă, cu ochii foarte ageri.

Nu se ştie de ce şi cum, privind la oaspeţi, servitorul înţelese că unul din ei e feciorul stăpânilor. Îi zâmbi închinându-se către el. Doctorul îi întinse mâna. El îşi şterse întâi palma de straiul unsuros şi atinse uşor degetele lui de ale doctorului.

— I-i ruşine de zdrenţele de pe el, observă mătuşa Verona. Duminica se îmbracă în straie albe, de-a noastre.

— Începe să se adapteze la mediu… zâmbi inginerul.

Brusc, zvârli omului o întrebare în ruseşte:

— De unde eşti?

Uvar păru lovit în piept. Privi ager către inginer. Apoi se trase un pas spre uşă.

— Nu te teme, Uvar… îl potoli mătuşa Verona.

Omul se opri. Se întoarse c-un umăr spre Rohalschi şi răspunse ceva într-o limbă bolborosită. Nu ştia ruseşte.

— Să încercăm altfel, se veseli prietinul Anton. Să-i vorbim tătărăşte. Cunosc şi unele dialecte mongole. Ceva trebuie să scot de la el.

Rosti câteva cuvinte guturale. Uvar păru atent, dar scutură din cap. Inginerul se înfierbânta. Îşi aprinse altă ţigară, fumând-o pripit. Sorbi aproape fără să-şi deie sama un pahar de vin, după aceea păru ruşinat. Se înverşuna ca la dezlegarea unui rebus. După câteva alte încercări, se opri la alt sistem, pe care şi doctorul îl socoti ingenios. Fără

să cunoască limba, înţelegea, – căci inginerul începuse a rosti nume de localităţi, munţi, şi ape. Astfel, cunoştinţele lui geografice îl duseră pe urmele pribeagului. Răsuflând mulţămit, sorbi, conştient de data asta, alt pahar şi apoi altul, şi declară că, în sfârşit, a izbutit să identifice fiinţa misterioasă pe care o aveau în faţa lor.

Uvar dăduse semne. Era un iacut, de pe fluviul Lena, din nord-estul extrem siberian.

Aceste vocabule nedesluşite nu spuneau nimic bătrânilor.

— Vra să zică, nu-i idolatru? se interesa dascălul, cu neîncredere.

— Acuma-i moldovan de-a noştri… zise, cu zâmbetu-i maliţios, bătrâna. L-am învăţat Tatăl nostru şi face cruce.

IV.

Niciodată nu şi-ar fi putut închipui cineva că iacutul acela, lepădat de vânt în sat la Roznov, ar fi în stare să stârnească tulburări şi prefaceri în viaţa oamenilor de aici. Fără îndoială, amestecul lui era cu totul pieziş; abia cunoştea pe doctorul Iacob şi habar n-avea de soţia lui – regina ceaiurilor de la ora cinci. Cu toate acestea, înfăţişarea lui aproape religioasă între bătrâni, hotărârea înfricoşată care se cetea în toată fiinţa lui, să intre în viaţa nouă de la Roznov ca într-un rai visat tulbure de generaţii ale suferinţii, au pus în mişcare în doctorul Iacob o serie întreagă de judecăţi, adică de emoţiuni, care l-au dus către hotărâri extraordinare.

În ceasurile când îşi rumega singur amărăciunile, mai ales asta era dorinţa lui: să poată rosti răspicat, cu privirea încruntată, dar liniştită, câteva cuvinte bine alese, la auzul cărora doamna Eufrosina Melinte să întoarcă ochii peste cap, să scoată un ţipăt stins şi să cadă pe canapea, în poziţia clasică, cu mâna dreaptă în lungul spătarului şi cu stânga atârnând pieziş sub sân.

Faptul într-adevăr s-a produs; adică a venit ceasul zăporului Bistriţei, şi el s-a suit pe plută. Dar sforţarea i s-a părut cu mult mai mare decât rezultatul. Doamna Melinte i-

a dat replica întocmai ca într-o repetiţie de teatru, fără să puie pasiune adevărată şi fără să provoace, prin urmare, la dânsul, acel accent pe care el singur îl pândea, aşteptându-l să izbucnească. I-a trebuit o adevărată silinţă ca să scoată răcnete. Trebuia să se mulţămească c-o jumătate de biruinţă şi era nevoit s-o şi argumenteze.

În definitiv, sufletul lui nu mai putea îndura minciuna şi deşertăciunea acelei vieţi. El era un om simplu. Dacă-i făcea plăcere cucoanei, era gata să accepte că a rămas un ţăran necioplit. Ştiinţa sălăşluia sus, în dosul ochelarilor, numai printr-un accident, şi-i era femeii cu totul indiferentă. Ea avea nevoie de un bărbat, şi mai ales de unul binecrescut. Înţelesese el prea bine asta. Îl jignise îndeosebi dispreţul pe care îl arătase ea, întâi mascat, pe urmă făţiş, naturii şi oamenilor de la Roznov. Nu s-ar fi putut niciodată hotărî să petreacă patru zile acolo. O vacanţă întreagă la Roznov i se părea desigur o monstruozitate. Se întovărăşea, în această respingere, şi o lipsă de consideraţie pentru părinţii lui. Erau într-adevăr oameni simpli şi necultivaţi, dar aveau un suflet către care el venea ca la un altar. Nu putea încuviinţa nici un fel de atingere a celor sacre. Cu toate protestele ei, el îi înţelesese încă de la început doamnei Melinte sentimentele adevărate, ascunse sub poleiala vorbelor banale. Asta mai ales n-o putea suferi el cu nici un preţ.

— Asta nu pot suferi eu cu nici un preţ.

Aceste vorbe simple ar fi trebuit să le rostească echilibrat şi demn; nu cu urlete spumegate. Ha-ha! e bine zis „urlete spumegate”, însă e expresia ei. Aşa ar fi trebuit; şi nici retragerea n-a fost bună, cu gesturi mari şi dezordonate şi cu uşi izbite. Aici în birou s-a trântit într-un fotoliu, dezumflându-se şi servindu-şi toate aceste observaţii amărâte şi zadarnice. Negreşit, bine ar fi fost să fie stăpân pe sine şi cât mai ironic. Acuma, după ce i se potoliseră bătăile inimii şi zvâcnirea tâmplelor, găsea cu uşurinţă vorbele cele mai potrivite şi mai de spirit, cele care taie cu mult mai fin decât expresiile triviale. Ar da mult să le poată

şterge brusc pe acestea din scena care avusese loc; din nefericire, nu erau un simplu manuscript; erau sânge şi lacrimi. Doamna Melinte se oprise înfricoşată la auzul acelor vorbe brutale, şi singur acest gest i le întoarse lui în obraz.

— Ce vrei dumneata? încheiase el congestionat; eu nu sunt decât un bădăran de la Roznov.

— Se vede… îi răspunsese ea cu o privire anumită, o privire studiată şi nepreţuită.

Subt acea privire, el s-a grăbit să desfăşure numaidecât planul lui, pe care-l socotea măreţ, că s-a hotărât să lese cucoanele şi boieria, ca să poată iar deveni un om liber.

— Hm! aş dori s-o văd şi pe asta, îi răspunse ea privind cu dispreţ în altă parte.

— Ai să vezi! ai să vezi! strigase el; şi acum repeta din nou acest strigăt triumfător geamandanelor şi bibliotecii, privindu-le de aproape, prin ochelari.

Socotea pe degete ce are de făcut.

Îşi încarcă tot ce-i trebuie, ca pentru o călătorie lungă. Îşi ia mai cu samă cărţi multe. Face o vacanţă prelungită la Roznov şi duce cu dânsul şi pe rus. Are înaintea lui sărbătorile de iarnă, cu toate obiceiurile păgâne şi pitoreşti din veacuri vechi, şi partidele de vânătoare cu Anton Rohalschi. Pe urmă va vedea ce are să mai fie. Negreşit va trebui să însărcineze pe avocatul lui ca să se ocupe de divorţ.

— Stimate şi iubite Iacob Ioanovici, divorţul acesta nu poate fi un lucru serios, îi obiecta inginerul, sosit în pripă şi privind cu mânile în şolduri la camera învălmăşită. Cum îţi închipui că aş putea să adaog sfaturile mele la asemenea hotărâri? Dumneata eşti un om intrat în altă lume; înapoi nu te mai poţi întoarce fără primejdie; ai contractat obligaţii aici; nu poţi abandona, dintr-un capriţiu, ceea ce eşti acum. Viaţa dumnitale, oricât ai căuta să te înşeli singur, de fapt e aici, în acest oraş şi la Universitate, nu la Roznov. La Roznov

putem petrece două săptămâni destul de plăcute: pe urmă trebuie să te întorci acasă.

— Dragă rusule, răspunse profesorul, dumneata nu cunoşti ce fel de om sunt eu. Am spus aşa, fac aşa.

— Admit că eşti un om extraordinar, dragă Iacob Ioanovici, aşa cum credem fiecare despre noi înşine; însă nevasta nu ţi-o poţi părăsi cu asemenea uşurinţă.

— Ba o părăsesc: nu cu uşurinţă, ci după serioasă chibzuire.

— Atunci pomul înflorit sub care v-aţi întâlnit s-a uscat?

— Într-adevăr, am momente când cred c-o urăsc… mărturisi profesorul.

— Pe cine crezi că urăşti, iubite Iacob Ioanovici? Pe soţia dumnitale? Cred că glumeşti; ori te înşeli. Sunt de părere să nu ne grăbim. Sentimentul ei e poate mai îndărătnic, şi în acest caz se găsesc în el rezerve pentru dumneavoastră amândoi.

— Nu cred. Ne-am spus vorbe grele. Eu cel puţin i-am servit lucruri destul de urâte. Regret puţin, mai mult pentru mine, dar n-am ce-i face.

— Te rog să mă crezi că asta nu-i bine, stimate şi iubite Iacob Ioanovici. În căsătorie nu trebuie rostite cuvinte ireparabile. Viaţa-i mai complicată decât îşi închipuie copilul de la Roznov. Dumneata, dacă vrei să mă crezi, eşti un naiv. De ceea ce ai fost cândva te-ai desfăcut; ai devenit un dezrădăcinat; ai iluzia numai că te poţi întoarce îndărăt. Viaţa de la Roznov nu te mai poate satisface; dumneata eşti altul.

— Ba cred că mă poate satisface şi am rămas acelaşi.

— Te înşeli, stimate şi iubite Iacob Ioanovici; să nu cumva să stăruieşti din ambiţie. Când va veni ceasul, să te întorci şi să săruţi, zâmbind plăcut, mâna Eufrosinei Andreevna.

— Nu cred să se întâmple asta.

— Dacă te iubeşte încă, are să te ierte. Este încă vreme să fiţi înţelepţi şi fericiţi. Dumneata, iubite Iacob Ioanovici, ai fost răsfăţat al soartei; n-ai cunoscut nefericirile şi

dezastrele prin care am trecut noi, ruşii. Numai noi, care am născut iar din moarte, putem preţui cu adevărat această clipă trecătoare, acest fulger între două veşnicii. Mie mi s-a întâmplat, iubite Iacob Ioanovici, un lucru foarte nostim. Eu am fost divorţat de nevastă-mea, cu care am avut un proces întrucâtva asemănător cu al dumneavoastră. Nu ne puteam suferi, găseam că viaţa nu ne dă destulă dulceaţă. Dacă nu mă înşel, am ajuns şi la o luptă corp la corp, în care era cât pe ce să-mi pierd ochii. Deci ne-am despărţit şi ne-am socotit mai fericiţi, ceea ce, se înţelege, era o simplă iluzie, ca şi a dumnitale. Iată că a venit războiul. Vei conveni că această jucărie a adus lumii puţină suferinţă. Dumneata n-ai cunoscut-o îndeajuns, căci ai făcut campania într-un laborator şi dumneata eşti un om distrat, iubite Iacob Ioanovici. După război a venit revoluţia. Asta, pentru noi, burghezii, a fost o otravă de care ar putea să mai piară o dată toţi ascendenţii noştri trăiţi şi morţi în huzur. Am trecut prin ignominia vieţii celei mai înjosite. Pe urmă, ajuns în acest liman, s-a întâmplat să mă întâlnesc cu fosta mea soţie, scăpată şi ea din infern, şi ea ca şi mine singură şi înfricoşată de moarte. Când ne-am văzut iar subt acelaşi soare, pe care altădată nu-l puteam suferi, ne-am îmbrăţişat cu lacrimi şi ne-am iubit ca doi oameni năcăjiţi. Prostia omenească, iubite Iacob Ioanovici, nu găseşte leac decât în suferinţă. Eu aş pune pe toţi miliardarii americani şi pe toţi lorzii care se plictisesc să taie cinci ani sare în ocnă. După aceea le-aş da drumul, ca să vie să-mi mulţămească cu recunoştinţă.

— Ba ceea ce se întâmplă cu mine, rusule, e ceva cu totul special. Aşa cum sunt, naiv, distrat şi romantic, înţeleg să ajung fără complicaţii şi fără filosofie la libertatea de care am nevoie. Dumnezeu a pus în mine un dar; împrejurările au făcut să-l pot verifica; eu sunt un om de ştiinţă, nu sunt un om de lume; doamna Eufrosina Melinte nu mai e pentru mine o necesitate; simplific deci prisosurile şi rămân deci

profesorul Iacob, cu laboratorul meu şi cercetările mele, şi în adaos cu bucuriile mele primitive.

— Bine, bine, zâmbi rusul; vom vedea. Eu aş putea să pun cu dumneata un rămăşag, dar mă tem că n-ai destulă onestitate, adică ai o doză prea mare de copilărie. Cred că ai să te plictiseşti la Roznov. Când vei rămâne singur, căci eu am să mă întorc la ale mele, nici măcar n-ai să poţi sta de vorbă cu iacutul, ca să-ţi spuie el ce înseamnă o rază de soare.

— Tocmai pentru că preţuiesc raza de soare, de aceea fug din salonul nevestei.

— Mi se pare mie, iubite şi stimate Iacob Ioanovici, că dumneata eşti şi poet, ori soţia dumnitale ţi-a trecut lipsa ei de logică. Soarele dumnitale e altceva decât al lui Uvar şi străluceşte pe alt plan al vieţii. Dar, în sfârşit, să lăsăm vorbele, adică neputinţele, şi să ne gândim ce arme şi ce muniţii luăm la Roznov. Să nu uităm mai ales vinul, pentru zilele de negură şi nopţile lungi.

— Trebuie să aleg şi o ladă de cărţi… vorbi doctorul privind în juru-i, la rafturi pline şi la teancuri de reviste şi broşuri clădite prin toate colţurile.

— Ce să facem cu cărţile? protestă inginerul. Acolo nici n-ai unde le înşira. Să le alcătuieşti o ladă solidă, ca pentru două călătorii. Eu îţi mărturisesc de mai nainte că nu cetesc nimic. Prefer să stau de vorbă cu Verona Vasilievna, mama dumnitale.

Profesorul, împăcat, privi cu recunoştinţă pe inginer şi începu a trage la întâmplare volume din rafturi.

Când sosiră la Roznov, găsiră iarnă. Iacutul îi aştepta la gară, ca să le ia bagajele, într-o sanie cu oplene, la care era înhămat un cal murg bine îngrijit. Se cunoştea mâna harnică a slujitorului.

Doctorul întrebă vesel, fără a avea nevoie de răspuns:

— Ce mai faci, Uvar?

Iacutul mormăi ceva, privindu-l cu blândeţă. Făcea bine. Mângâie calul pe frunte, potrivi boclucurile, apoi se sui în

sanie şi porni la pas.
— Urme de lupi sunt la pădure, Uvar? întrebă iar profesorul.
Străinul nu înţelegea bine.
— Urme de lup… urme de lup, la pădure, sunt?
— Sunt, răspunse Uvar.
— Le-ai văzut tu?
— Văzut.
— Le cunoşti?
— Cunosc, zâmbi iacutul. Eu pot prinde lupi cu capcana… adaose el într-o vorbire încâlcită.
— Noi, Uvar, n-avem nevoie de capcană. Avem puşti.
— Ştiu, încuviinţă slujitorul.
— Avem să te luăm cu noi la pădure.
— Bun, zise Uvar vesel.
— Mergem acolo unde ai văzut urme.
— Da-da… încuviinţă iacutul.
Pricepea el bine despre ce-i vorba. Privirea lui dădea a înţelege că n-are nevoie de prea multe explicaţii. Deşi se mai trăsese puţin la trup, părea mai voinic şi era mai sprinten. Lepădase straiele muscăleşti. Avea pe el pieptar de piele şi suman scurt. În picioare, opinci foarte bine alcătuite. În cap, căciulă de oaie. Era un om care se vedea bine că nu sufere de frig. Se afla oarecum în elementul lui, în peisagiu alb şi între zări îngheţate. În toată fiinţa lui era o siguranţă cumpănită. Puţinele vorbe pe care le rostise dovedeau un prisos de viaţă. Îndemna cu privirea pe oaspeţi să-l mai ispitească şi despre altele.
Dar profesorul începea să fie îngrijat. Se întreba ce va fi făcând bătrâna. Părinţii, şi mai ales bătrâna, erau vechiul şi neistovitul lui amor. Simţise din ultimele ei scrisori că n-o ducea tocmai bine cu sănătatea. Pe iacut nu-l putea întreba de asta. Trebuia să aibă răbdare. Găsea în el tot mai multă aprobare şi justificare a actului pe care-l săvârşise şi a pedepsei pe care o administrase boieroaicei. Mai mult

parvenită de cât boieroaică. Nu se putea lipsi de rochie scurtă, de five o'clok. Ba găsise cu cale să se şi tundă.

— Cine a găsit cu cale să se tundă? întrebă rusul.

— Cum? A! vorbeam singur. Te rog să mă ierţi.

— Cine a găsit cu cale să se tundă?

— Nevastă-mea.

— Foarte bine a făcut. Ai fi voit să pozeze şi să pară bizară? Ce-ar fi dacă dumneata, Iacob Ioanovici, te-ai prezenta la bal în iţari? Uite, şi iacutul a rezolvat în chip firesc problema.

— Îi stă mai bine aşa.

— Găseşti? Fraţii lui, dacă are şi dacă ar putea veni să-l vadă, l-ar găsi oribil. Ar fi în stare să-l ucidă. Primitivii au mai puternic sentimentul tradiţiei. E instinctul lor de conservare.

— Nu mă supăr că mă socoti primitiv, se veseli doctorul. Observaţiile dumnitale au oarecare adevăr.

— Au şi n-au. Dumneata eşti un poet şi eu sunt un om ca toţi oamenii.

Vorbind, umblau pe jos prin liniştea satului, pe uliţi ninse, în urma săniei. Deodată veni către ei gălăgie veselă de pe o hudiţă dinspre Bistriţa. Într-acolo, ieşiseră copiii cu săniile. Amintirile îl sfredeliră în tot trupul pe doctor ca o mireasmă violentă. Rusul, sceptic, îl spiona cu coada ochiului şi se veselea în sine de reflecţiile, pe care le făcea, fără să i se arate pe faţă nici un semn.

Dascălul Ion le ieşi întru întâmpinare la poartă. Era cam gârbov. S-ar fi putut să aibă pe el un strai mai bun. Însă nu era zi de sărbătoare. Dădu mâna cu inginerul. Îmbrăţişă pe Iacob.

— Ce face mama?

— Hm! ce să facă? Cu boala pe care i-o ştii şi de care ţi-a scris. Aşteaptă să-i aduci nişte doftorii, de cele de care i-ai adus anul trecut.

Bătrâna era îmbrăcată şi stătea în fundul divanului, lângă soba caldă. Cum îşi văzu băiatul, i se însenină obrazul.

— Iată o doctorie mai bună decât oricare… zise rusul pe când o observa cu atenţie. Dumneata, Verona Vasilievna, suferi, de mai multă vreme de rărunchi.

— De şase ani, se tângui bătrâna. Am luat feluri de feluri de doctorii, pe care mi le trimete de la Iaşi Iacob, însă n-am prea folosit. De data asta am pus pietre fierbinţi înfăşurate în flanelă, în josul şalelor, şi beau când şi când puţintel rachiu, în care Uvar a pus un fel de buruiană. O ştie numai el; zice că nu înfloreşte niciodată.

Profesorul se simţi jignit.

— Se poate, mamă, îi şopti el, să iei alcool la o afecţiune de rinichi?

Ea, se tângui încet:

— Aşa-s bolnavii, dragul mamei, încearcă azi una, mâni alta. De-acum, dac-ai venit tu, mă fac bine. Să n-ai nici o grijă.

— De asta sunt încredinţat, şopti inginerul către profesor, destul de tare ca să-l audă bătrâna, pe când îşi ridicau lucrurile pentru a le trece în cealaltă odaie. Pot să-ţi spun, stimate Iacob Ioanovici, că mama dumnitale are încă nişte ochi tineri, pe care i-ar râvni o femeie frumoasă; ochi calzi; cercuiţi de umbră cenuşie. De la Verona Vasilievna ai moştenit dumneata însuşirile dumnitale cele mai plăcute.

Profesorul se simţi încântat şi măgulit de această observaţie, mai cu samă când bătrâna, munteancă vie încă şi femeie, se mişcă din locul ei uitându-şi suferinţa. După un sfert de ceas îi căută în odăiţa lor, cu îmbrăcămintea uşor înflorită şi c-o grimea cu horbotă asupra frunţii, sub casânca neagră.

Era bine aşa; în casa părintească era plăcut şi călduţ, deşi mirosea puţin a colb stropit şi a piele de oaie.

— Să ştii că Uvar nu miroase aşa prin toate colţurile cum faci dumneata, observă rusul. Toate sunt relative; acestea pentru el sunt miresme, şi el nu-şi pune problema cum ar putea face o baie în vreme de iarnă, aşa cum ţi-o pui dumneata acuma. Dumneata ai venit aici cu poezia, iar

Eufrosina Andreievna a rămas acasă la Iaşi cu baia de faianţă.

— Lasă asta, rusule, râse cu voie bună profesorul. Să vedem acuma ce mâncăm, ce bem şi unde ne ducem mâni la vânat.

— Nu desfaci lada cu cărţi?

— Eşti nesuferit. Mai bine roagă pe mama să ne dea puţin din rachiul ei înbunătăţit de Uvar.

V.

Oricât era de ahotnic doctorul şi oricâte minuni vânătoreşti visase în somnu-i agitat, se simţi nemulţămit când auzi la ferestre ciocăniturile lui Uvar.

— Câte ceasuri să fie? mormăi el trăgând un chibrit. Abia ne-am culcat, şi nebunul cel de iacut ne trezeşte.

— N-ai ce face; de acuma trebuie să ne supunem lui, răspunse inginerul; şi sări din pat, începând să umble prin casă ca o fantomă. Da! da! răcni el vârându-şi părul zbârlit în ferastră. Probabil că e ger mare afară, se întoarse el către Iacob Melinte. Ce? nu cumva ai de gând să mai dormi un somn?

— Dar mai sunt trei ceasuri până la ziuă… se împotrivi, somnoros, profesorul.

Se aşeză, căscând, la marginea patului şi începu să tragă spre el cizmele şi straiele de vânat, pe când Rohalschi, îmbrăcându-se pripit în zvâcnituri şi sărituri comice, aprindea în acelaşi timp o maşină de spirt şi pregătea ceaiul.

— Cum spun moldovenii? râdea el. Sculatul de dimineaţă şi însuratul de tânăr…

— Aşa este; dar asemenea proverbe ai face mai bine să le spui lui Uvar. N-ai auzit ce zicea tata asară, admirându-l, în privinţa asta, că le învaţă bucuros şi le ţine minte.

— Cred. În ţara asta aud zicători foarte înţelepte; însă nimeni nu le urmează. Nu uita să-ţi iei cojocelul. Mai bine să-l lepezi în pădure decât să-i simţi nevoia. Poftim ceaiul. I-

auzi: asiaticul vine să bată iar în geam. A adus sania; s-aude cum îşi scuturǎ calul zurgălăii.

— Foarte bine face că vine; eu sunt gata.

— Mai stai puţintel, te rog, iubite Iacob Ioanovici, să pun în rânduială sacul cu provizii.

— Ba nu stau deloc; afară trebuie să fie o vreme minunată; mă duc să-i mulţămesc lui Uvar că a avut o idee aşa de bună, să se scoale cu două ceasuri mai devreme.

— Tocmai de asta, mai stai puţintel, omule! Iacutului ce-i pasă? El se socoate în nopţile lui polare. E treaz de obicei; doarme numai după ce a mâncat, iar asta nu se întâmplă prea des. Văd că te grăbeşti foarte mult, însă ai uitat să-ţi încingi cartuşiera, iar în loc de puşcă ai luat bastonul.

Profesorul se întoarse râzând şi-şi sfârşi ceaiul, apoi amândoi se încărcară cu toate halaturile de vânătoare.

Uvar le primi la uşă şi le rândui cu grijă în sanie. Afară era o lună strălucită şi o linişte de farmec. Toate erau albe şi ireale până la brazii sumbri din munte.

Dascălul Ion şi iacutul erau în cojoace şi cu căciuli nalte.

— Buna dimineaţă, buna dimineaţă! zise bătrânul, arătându-şi dinţii ştirbi în lumina aurie. Asta-i o vreme când se liniştesc şi apele; înghiaţă şi tac. Paşii prin omăt nu s-aud, căci e ninsoarea proaspătă, de asară. Uvar are să poată ceti şi urmele dihăniilor care au intrat iar în locul lor, în sihlă. La asta se pricepe el bine, ca cel mai prima pădurar.

— Ar fi trebuit să-i dăm şi lui o puşcă, zise doctorul.

— Nu se poate; nu vrea; plăcera lui e să umble numai cu băţul în mână şi să le caute. Dacă vrea, pune suliţă în vârful acelui băţ şi le fulgeră de departe. Dar dacă are în traistă slănină afumată şi pâne, zice că n-are nevoie să străpungă nici o dihanie.

Uvar râdea, cu gura întinsă spre urechi.

— Are dreptate, încuviinţă doctorul.

— Da’ ce dreptate poate să aibă? Vânătoarea la om nu-i decât o patimă. Uvar e un prost.

— Uvar prost, Uvar bun… răspunse iacutul în moldovenească lui bâlbâită. Apoi se îndreptă şi puse mâna pe hăţuri, ca şi cum s-ar fi gătit pentru o declaraţie solemnă.

— Gata!

Bătrânul se aşează în faţă, lângă el. Rohalschi şi profesorul se cuibăriră îndărăt. Fânul răscolit sub lăvicere dădu mireasmă plăcută în aerul rece şi neclintit. Calul porni, cu zurgălăii sunând argintiu.

— Ai auzit în ce chip a rostit el vorba din urmă? întrebă pe profesor Anton Rohalschi.

— Am băgat de samă, răspunse doctorul cu plăcere. Eu îl observ cu atenţie pe omul acesta simplu şi-mi place din ce în ce mai mult. Vorba asta i-a lovit auzul în tot lungul drumurilor-de-fier care l-au adus cine ştie de unde în acest colţ de lume. Atuncea o asculta în situaţie de rob; acuma o stăpâneşte el şi o rosteşte ca pe o bucurie a fiinţii lui. După cât s-arată, se îndreptă el către dascăl, idolatrul dumnitale se pricepe să poarte calul şi cunoaşte drumurile.

— Asta nu-i cine ştie ce filosofie, răspunse cu dispreţ bătrânul. Am vrut să-l învăţ buchile şi nici nu vrea să audă. Când vede o carte, i-i greaţă.

— Ş-aici are el dreptate, declară cu hotărâre inginerul Rohalschi.

— Ce dreptate poate să aibă, cucoane? se indignă dascălul Ion. Apoi cartea e totul pe lumea asta. Fără carte, rămâi un biet om; cartea îţi dă slujbă şi leafă.

— Trebuiesc şi oameni de aceştia, îl împăcă profesorul cu voie bună. Altfel n-ar avea cine ne duce la pădure într-o noapte frumoasă ca asta. Ia spune-mi, tătucă: crezi că s-or fi adunat hăitaşii cărora le-ai trimes răspuns?

— Cum nu? Am repezit pe pădurarul Vasile Cujbă să-i adune. Avem să-i găsim în bordei, lângă Ripa-Jidovului. Dumneavoastră vorbiţi de slugă, se întoarse el la obiecţiile lui. Într-adevăr, şi mie îmi place şi-s mulţămit de dânsul. Verona iarăşi n-are ce spune, îi pare rău că n-are pentru ce-

l mustra. Dar cum să vă spun eu dumneavoastră? e un fel de om care stă de vorbă mai degrabă cu calul decât cu mine. S-ar părea că vrea să râdă când şi când, rar, dar atuncea numai îşi întinde buzele, ca să arate şi el chip de om; dar nu cunoaşte cu adevărat ce-i aceea plăcerea râsului. Eu, cucoane, când intru în cabazlâcuri, apoi râd cu lacrimi. El nici râde, nici plânge. N-aş putea zice că-i prost, dar încă nu s-a dezgheţat într-însul inima; şi el, din vorbe, nu poate alege multe. De pildă acuma el nu poate pricepe anume ce spuneam despre dânsul. Dar cu ochii despică şi înţelege, parcă ai ceti dumneata în gazetă. Are el ale lui. Şi se teme de sfinţi. Stă în biserică şi se uită la dânşii c-un fel de groază. Cum iese la lumină, răsuflă uşurat, parcă i s-a luat ceva de pe suflet. Încolo-i şi el o făptură a lui Dumnezeu, cum spune Verona.

Făptura lui Dumnezeu vorbea cu calul într-o limbă a lor, pe care noi o bănuim numai, fără s-o cunoaştem. La urcuşuri, în pas domol, când zurgălăii conteneau, Murgul răspundea ciulind şi mişcând urechile şi nechezând uşurel, ca şi cum i se stârnea în trup un tunet uşor. Pădurea veni către vânători misterioasă, cu adâncuri la ale căror porţi de umbră lumina se oprea, ca şi cum s-ar fi troienit în fulgi morţi.

Merseră mult printre brazi şi poposiră către ziuă la bordeiul de lângă Râpa-Jidovului. De acolo ieşiră oameni pletoşi, cu obrazuri afumate. Pădurarul Vasile Cujbă, bătrân nalt şi uscăţiv, cu fruntea pleşuvă, pofti bun sosit boierilor şi-şi numără oamenii. Luna asfinţise; în pădure se făcu noapte.

Iacutul îşi îngriji calul şi-l acoperi cu poclăzi, în vreme ce muntenii mutau afară focul din bordei. Inginerul trase din torbă o gărăfioară lată, de sticlă groasă, pe care moş Cujbă o cunoştea şi o aştepta.

— Moşule, zise Rohalschi, îl iei pe Uvar şi cercetaţi locurile.

— Numaidecât, cucoane. V-aducem ştire, ca să cunoaştem unde să înconjurăm. Da’ te-aş întreba dacă-i tot de cel tare.

— E de cel bun, zâmbi Rohalschi.

Trase păhărelul de metal, turnă în el lichidul şi-l trecu pădurarului.

După ce închină, moş Cujbă îl zvârli uşurel şi repede în fundul gurii şi-l înghiţi adânc, holbându-se deodată de plăcere. Tuşi moale, se şterse la gură, clătină din cap, închizând numai un ochi, dând astfel mare laudă bunătăţii alcoolului.

— Hai, mutale, zise el vioi, înturnându-se către iacut.

Uvar îl urmă în tăcere. Dispărură îndată la o cotitură, fără zgomot, prin omătul moale. Cei rămaşi făcură loc pe buturugi profesorului, inginerului şi dascălului Ion, sporiră focul cu dărâmături de fag şi aşteptară să se facă ziuă.

Când se lumină arcul de aur al răsăritului, Uvar şi moş Cujbă apărură deodată din altă parte, pe o cărare, de subt întuneric de cetini. Iacutul ducea pe braţul stâng, cu coada atârnând, o blană de vulpe. O spânzură cu grijă sus, într-un cep de brad, după aceea veni liniştit la foc.

— Ce s-a întâmplat? întrebă profesorul Iacob Melinte.

— Acest mut are în el un meşteşug pe care eu nu-l cunosc… mărturisi pădurarul. Umblă ca mine şi ca dumneata, adulmecă vântul, se uită pe sus, îmi arată cu ochii o ieruncă ori o scorbură de jder; pe urmă dintrodată ocoleşte spre nişte tufe şi începe a ceti urmele de dihănii. Când m-apropii, le văd şi eu şi le pot desluşi; dar el le-a văzut mai dinainte. Se uită pe sus şi le-a văzut jos. Era cu mine în cărare şi le-a văzut la douăzeci de paşi sub tufe. Îl întreb, el îmi face semn să tac. Îşi scoate din teacă suliţa, o potriveşte şi o împănează la băţul cu care-l vedeţi umblând. Mă lasă să umblu pe cărarea din margine. El se dă mai sub pădure. Coteşte pe după tufe şi pe după dâmburi. Dacă n-aş şti că-i acolo, nu l-aş simţi. Iaca, de subt un mal, îmi trece vulpea la doi paşi. S-a uitat la mine, m-am uitat la dânsa; a înţeles că-s cu puşca în spate şi nu-i primejdie, şi s-a dus în

drumul ei nu cu prea mare grabă. Dar mutul o simţise şi stătuse în loc. Pe el nu l-a putut vedea, căci ea râdea în sinea ei de mine şi, cu coada ochilor, avea grijă îndărăt, când dintr-o parte, când din alta. Aşa că mutul a pălit-o cu suliţa. Cum a făcut, nu ştiu; dar se vede că nu dă greş niciodată. Dacă apucă a vedea el întâi pe vulpe, apoi nu-i mai scapă.

Sătenii şi vânătorii se uitau cu admiraţie neprefăcută spre idolatru. El îşi cercetă calul, rândui mai bine boclucurile din sanie. Nu veni către adunare, n-avea nevoie de foc. Era fără cojoc, sprinten şi fumegând putere; era în aerul rece ca-n elementul lui adevărat.

— Îi merge mai bine iarna decât vara, observă dascălul Ion. Pare mai deştept; acu mai că s-ar uita şi una din moldovencele noastre la dânsul.

— Vino încoace, Uvar, îl pofti profesorul. Domnul inginer vrea să te cinstească c-un păhărel de rachiu. Cred că-ţi place.

— Place, răspunse Uvar.

— Foarte bine. Ciocneşte cu mine. Şi mie îmi place cum ai vânat vulpea. Dar urmele lupilor le-aţi găsit?

— De asta uitasem, îşi reîncepu vorba moş Cujbă. Le-am cunoscut şi le-am înconjurat, lângă râpa ştiută, sub stâncă, unde a fătat anul trecut o haită. De acolo-i luăm ca din oală şi-i aducem la puştile dumneavoastră.

— Foarte bine. Tu, Uvar, eşti un om cum îmi place mie. Eşti atent şi observi. Ai fi fost bun să lucrezi într-un laborator. Toarnă-i, rusule, rachiu de-al dumnitale; toarnă-mi şi mie. Pe urmă, ne facem datoria.

— Te previn, stimate Iacob Ioanovici, râse inginerul, că băutura mea e puţintel cam tare.

— Nu face nimic.

Uvar o bău, dădu păhărelul şi se retrase fără a mulţămi.

— Mai are nevoie de învăţătură, mormăi dascălul, mai mult către sine.

Profesorul dădu şi el de duşcă păhărelul său. Simţi o văpaie înfricoşată în gâtlej şi-n piept. Pierdu răsuflarea, se clătină, gata să se dărâme la pământ. Apoi, încet, îşi veni în fire şi răsuflă adânc, ca printr-o strună dureroasă, printr-un junghi.

— Ce-i asta? bolborosi el cu mânie şi cu uimire. Eram să mor.

— Toate-s relative, stimate Iacob Ioanovici, râse inginerul. Nu-i nimica; astfel începem cu multe lucruri, plăcute. Acuma ai să simţeşti în toată fiinţa o flacără generoasă, şi vânătoarea de azi n-ai s-o uiţi niciodată Sunt sigur că ai să împuşti lupul.

— Mi s-a părut că înghit ţinte înroşite în foc… încercă a râde profesorul. Şi întoarse ochii plini de admiraţie spre iacut. Îi descopăr tot mai multe talente. Mă rog, când a avut vreme să jupească vulpea? strigă el, ca şi cum abia atunci ar fi băgat de samă şi şi-ar fi adus aminte.

— Acesta-i alt meşteşug al lui, se veseli moş Vasile Cujbă. A crestat-o numai în vreo două locuri şi a şi întors-o pe dos, cât ai clipi.

Uvar părea că n-aude; însă auzea foarte bine.

Vânătoarea s-a desfăşurat după toate rânduielile cunoscute din Moldova; lupii au fost împresuraţi şi aduşi la vânători; doctorul avu plăcerea să tragă şi să lovească. Sarmalele înfierbântate la foc cu mămăliguţă prăjită pe cărbuni au avut un gust cu totul deosebit în peisagiul de iarnă. Dar doctorul, în satisfacţia deplină pe care o avea, rămase cu o preocupare ciudată, cu nevoia de a studia în iacut acele însuşiri minunate pe care primitivii, pe cât se vede, le mai au, pe când oamenii evoluaţi le-au pierdut.

— Ce mă străduiesc eu să fac în laborator el realizează, în chip firesc, în natura înconjurătoare, încerca el să explice lui Anton Rohalschi. E un subiect interesant pentru mine şi ar putea să-mi fie poate şi un auxiliar preţios.

Aici trebuie căutată pricina de căpetenie pentru care împăcarea dintre doctor şi doamna Eufrosina Melinte nu s-a

putut face decât în parte.

— E o fiinţă adorabilă, în faţa căreia ar trebui să cazi în genunchi şi să-i ceri iertare, căuta Anton Rohalschi să-l convingă pe profesor. E frumoasă cât se poate, brună, aşa cum se cuvine unui om blond ca dumneata, graţioasă şi inteligentă. E destul de instruită pentru vremurile în care trăim, poate susţine orice fel de conversaţie frivolă şi e în curent cu romanele la modă. E destul de serioasă şi destul de cuminte ca să nu te facă ridicol: deci ştie să preţuiaseă ce-i distins în dumneata. Cum ai putut dumneata merge dincolo de jignire, până la insultă, asta îţi spun drept că nu pot înţelege.

— Nici eu. Probabil că suntem din lumi deosebite şi temperamente iremediabil disonante. Fiinţa mea nu şi-a găsit în ea jumătatea pe care o caută din eternitate. Recunosc că are calităţile pe care le-ai enumerat; eu însă îi mai cer să iubească prostiile de la Roznov şi pe cei care mi-au dat mie viaţă.

— Stimate şi iubite Iacob Ioanovici, şi în împrejurarea asta observ cu regret că greşeşti atribuindu-i repulsiuni pe care nu le are, atribuindu-i repulsiuni exagerate; în orice caz, exagerându-ţi dumneata pretenţiile. Poţi cere dumneata, iubite Iacob Ioanovici, unei persoane aşa de delicate să se înmormânteze la Roznov? Ai văzut cât de drăguţă a fost venind ea singură să te caute de sărbători? A stat două zile de Crăciun la Roznov; putea oare să stea mai mult? Te întreb.

— Nu i-a plăcut mirosul de piei şi-i lipsea baia parfumată.

— Vezi cum eşti? îmi pare rău, Iacob Ioanovici; îţi spun sincer că-mi pare rău. Să-mi răspunzi dacă dumnitale îţi place mirosul acela care-ţi pătrunde până în fundul sufletului? Nu-ţi place nici dumnitale, găseşti în alte lucruri compensaţie pentru el. Cum vrei dumneata să-i placă Eufrosinei Andreievna? Dumnitale îţi place iacutul; ei nu-i place. Găseşte că-i un primitiv şi că ar trebui să se spele mai

des. Îi vorbeşti de atenţia religioasă cu care observă natura…

— Hm! dumneata găseşti că asta-i puţin lucru?

— Ştiu, ştiu, e lucru interesant şi pentru mine; dar de ce pretinzi numaidecât să se extazieze Eufrosina Andreievna? Aici greşeşti dumneata. Pe urmă, de ce vrei să-i placă aceste obiceiuri de sărbători, rămăşiţe din barbaria primitivă? Iacutului ştiu că-i plac. El dintr-o dată le-a primit până în fundul sufletului, ca şi cum ar fi fost minuni, farmece şi bazaconii ale şamanilor din ţara lui. Dar unei fiinţi cultivate cum vrei să-i placă? Mă iartă, mă iartă, te rog, iubite Iacob Ioanovici; vrei să spui că-ţi plac dumnitale şi nu poate pretinde nimeni că nu eşti o persoană cultivată. Dar cu dumneata e altceva. Dumneata mai păstrezi iluzia de pe când erai în ton şi-n coloare cu toţi ai dumnitale de aici. Fii însă sincer şi mărturiseşte că ai avut deziluzii, că sufletul dumnitale de acum n-a mai fost sensibil ca odinioară farmecului. Ai înţeles că ai de-a face cu un teatru primitiv – lovit de o mizerie care nu se poate să nu te jignească: în fond, şi aceşti actori vor să câştige. Ai văzut singur cum flăcăi voinici au atacat pe copii ca să le răpească bănuţii câştigaţi cu uratul. Nu trebuie să-ţi fie prea ruşine de această prostituire a poeziei. Asta-i viaţa. Dă-i voie însă Eufrosinei Andreievna să nu fie încântată.

— Bine; m-am împăcat, m-am întors acasă; ce vrei mai mult?

— Eu nu vreau decât să îngenunchezi şi să-i săruţi mâna. E o femeie adorabilă.

— Se poate, e chestie de gust. Eu sunt mai atent la cercetările mele de laborator şi-mi urmăresc ideile mele, pe care cu orice preţ vreau să le aduc la îndeplinire.

— Fii sigur că soţia dumnitale nu se împotriveşte; însă nu-i cere să te urmeze în pustietăţi. Vină o dată pe săptămână aici, fă baie şi asistă la un ceai; dacă socoţi potrivit, mergi cu delicateţa şi mai departe, până la iatacul ei; pe urmă fă ce pofteşti.

— Dacă voi crede de cuviinţă şi voi putea, am să fac şi asta. Deocamdată te poftesc, rusule, să mă ajuţi nu atât ca să dregem oala spartă a căsniciei mele, cât ca să cumpăr şi să amenajez proprietatea aceea de la Pârăul-Negru, de care am nevoie. Este acolo o casă convenabilă, unde ne putem simţi mai bine decât la Roznov. E şi foarte aproape de părinţii mei şi de ceea ce numeşti dumneata nebunia mea. Lângă casă am obiectul de căpetenie al explorărilor mele: iazul acela de cincizeci de hectare întindere şi cu o vechime de veacuri, în care am găsit acea specie unică la noi de lotus şi unde o floră îmbielşugată aţâţă înmulţirea unei faune extraordinare. Pot pescui, cerceta, umple eprubete. Îmi pot rândui viaţa cum de mult visez.

— Ai să-ţi transporţi acolo lădoiul de cărţi pe care l-ai lăsat la Roznov?

— Dacă-ţi face plăcere, am să-l duc acolo; şi, dacă vrei, am să-l deschid.

— Poţi să-l mai laşi bătut în cuie. Dacă-ţi ceri iertare în genunchi de la Eufrosina Andreievna, îl aduci acasă, şi pune ea singură cărţile la locul lor.

— Fii drept, rusule, ar putea veni ea la Pârăul-Negru din când în când. Aşa poate am ajunge la o soluţie durabilă. Te previn însă că va trebui să suporte pe iacut. În zestrea laboratorului meu să ştii că adaog numaidecât pe acest primitiv.

— Atunci are să fie greu. Să nădăjduim însă. Viaţa noastră e alcătuită din compromisuri, iubite Iacob Ioanovici; din compromisuri, armistiţii şi necontenite încercări de a-i da un sens şi a-i atribui un scop. Mă tem însă că adevărul stă în iacutul de la Roznov, care nu cere vieţii decât ce-i poate da şi e recunoscător pentru o rază de soare mai mult. Dumnitale, iubite Iacob Ioanovici, nu-ţi trebuie iazul de la Pârăul-Negru, ci puţină suferinţă.

VI.

Cu toate acestea, doctorul Iacob respinse suferinţa către care, în chip vag, îl îndemna rusul şi preferă iazul de la

Pârăul-Negru. În chestiile care-l preocupau şi-l pasionau, acest om naiv punea o putere vrednică de mirare, o stăruinţă care neliniştea mai ales pe doamna Eufrosina Melinte şi o dibăcie care pricinui disperarea misitului Avram Gold, însoţită însă, în acelaşi timp, de completa lui aprobare.

— Că vrea să aibă numaidecât o baltă, asta mie mi s-a părut lucru foarte bun, explicase lui Rohalschi domnul Avram Gold, subţiindu-şi între degetele mânii drepte favoritele roşcate, făcând parte dreaptă când unuia, când altuia; oamenii trebuie să vândă şi să cumpere, ca să poată trăi misiţii. Nu-i aşa? Dar de ce numaidecât iazul de la Pârăul-Negru? Mai sunt şi alte moşii, unele mai mari, altele mai mici, care au iazuri. Sunt altele care au crâşme bine aşezate. Decât un iaz, nu-i mai folositoare o crâşmă? Dar să zicem că domnului profesor îi trebuie numaidecât iaz. La Iaşi nu poate să-l ducă. E nevoie să se ducă neapărat dumnealui unde-i iazul. Dacă trebuie să se mişte dumnealui, atuncea poate să se ducă orişiunde. Aşa că eu i-am propus o serie de moşioare cu baltă, pe care le-am socotit mai avantajoase pentru mine. Domnul profesor n-a vrut. Atuncea, dacă domnul profesor urmăreşte numaidecât un interes şi vrea anume acel iaz, i-am făcut cunoscut că nu se poate cumpăra cu uşurinţă; că munca mea e foarte anevoioasă şi pretenţiile moştenitorilor cam mari. Ştiţi dumneavoastră ce mi-a spus? Mi-a spus să-i aduc moştenitorii, să-i convingă dumnealui. Atuncea ce rost mai am eu? Iar dacă nu-i aduc moştenitorii ori nu vor să vie, atunci se duce domnia-sa la dânşii. Poftim! M-am mai gândit că vrea să facă o crescătorie de gâşte şi i-am oferit paseri şi ouă de rasă. Dumnealui mi-a comunicat că n-are nevoie de nici o gâscă. Ar fi mai degrabă amator de o luntre. I-am oferit îndată o luntre, şi acuma stau şi-mi bat capul unde s-o găsesc. Vrea să producă peşte? îi trebuie crap auriu? Nu. Îi trebuie nişte zidari ca să-i clădească un pavilion pentru cercetări ştiinţifice Acuma aud întâi că la pavilion de

cercetări ştiinţifice trebuie numaidecât baltă. Şi ce-i mai trebuie? Îi trebuie servitori? Închipuiţi-vă că nici servitori nu-i trebuie. Are nevoie numai de unul, pe care-l aduce de la Roznov. De ce numaidecât de la Roznov? „Aici e un mister!” a râs domnul profesor. Bine, fie; să lăsăm profesorul şi să vedem dacă nu trebuie reparată iezătura şi prefăcut stăvilarul. „Ba asta da; trebuie; să-mi aduci un meşter bun. Dar mai ales am nevoie de altceva, a adaos domnul profesor. Am nevoie de bani cu împrumut.” La asemenea declaraţie, am avut motiv să mă socotesc cu totul mulţămit. Pot lăsa la o parte capriţiile şi misterele unui profesor aşa de învăţat şi de ciudat şi ne putem ocupa numai de bani, dobânzi şi termene. Într-asemenea materie mai ales, pot spune că sunt specialist. Dar închipuiţi-vă dumneavoastră, domnule inginer, că domnul profesor a pus mâna pe condei şi a început a face socoteli. Adunând două depozite la două bănci şi adăogând şi o rată din salariu vreme de un an, şi mai punând ş-un împrumut la creditul funciar agricol, iată că nu putem face nimic nici cu poliţele şi dobânzile. Atuncea – zic voiţi numaidecât să cumpăraţi Pârăul-Negru? Nu doriţi ceva mai avantajos şi mai aproape de Iaşi? Imposibil? Cu totul exclus? V-aţi gândit bine la toate dificultăţile cu moştenitorii? Am eu o afacere cu mult mai bună. Dacă nu se poate altfel, atuncea veţi avea Pârăul-Negru în condiţii avantajoase, pe care numai eu vi le pot face, şi vă rog să binevoiţi a-mi da în antrepriză repararea digului şi a stăvilarului. Asta nu se poate? Aveţi dumneavoastră un plan anumit şi doriţi să-l executaţi singur? Bine, atuncea nu mai stăruiesc, şi faceţi afacerea cum doriţi, socotind pentru năcazurile şi străduinţele mele încă cincisprezece centime la sută la preţul cumpărării. N-a vrut să-mi adaoge nimic şi a trebuit să mă aranjez cu vânzătorii, ca să-mi deie dânşii. Vă spun drept, domnule inginer, că am avut mult năcaz. Am tranşat afacerea, am încheiat actele, m-am dus ş-am predat iazul şi acaretele. Bună casă, bune acarete. Iazul vechi, cu sălcii scorburoase

pe maluri. Atâta nu mi-a plăcut: sălciile scorburoase, dar domnul profesor se arăta încântat de ele. Peşte în iaz cred că să fie. Zice că sunt şi multe raţe sălbatice, dar eu nu pot da garanţie; nu le-am văzut. Acuma îmi bat capul să găsesc luntrea şi să descopăr dacă domnul profesor nu vrea cumva să exporte ouă de raţă sălbatică în străinătate. Acest om, care la început pare uşor de condus, are, după ochelarii lui, nişte idei teribile şi o încăpăţânare, încât m-am spăriat chiar eu.

La povestirea îmbielşugată, însoţită de mimică şi schime, a rusului, doctorul Iacob Melinte adăogea un râs tăcut, care-i lumina ca un soare interior expresia feţei. Cu toată naivitatea lui, înţelegea că Rohalschi exagerează nu numai spre a-i face plăcere, ci şi pentru a-şi menaja interesul lui de pribeag care vrea să înceapă o viaţă nouă în ţară străină. Are nevoie de cetăţenie, de un post ori de o antrepriză, şi profesorul numără prietini influenţi. Doctorul ştie şi calea cea bună care-l putea duce pe Rohalschi la liman; de aceea îl propusese, fără ştirea lui, membru în clubul vânătorilor. Trăgător eminent, povestitor minunat, bun tovarăş de petrecere: cu asemenea însuşiri, un naufragiat îşi poate reface viaţa. În zâmbetul doctorului era şi puţină ironie, şi simpatie pentru un prietin bun, cu experienţă în toate ale vieţii. Stăteau amândoi cu pahare de vin dinainte, în cerdacul casei de ţară, la Pârăul-Negru, privind întinderea iazului, cu stuh agitat uşor de vânt. Era într-o zi caldă de sfârşit de noemvrie. O zi de primăvară şi de despărţire de sezonul fericit, cugeta doctorul Iacob. Stoluri de grauri amestecaţi cu ciori treceau din când în când pe deasupra iazului, în lucirea aurie a zilei. În răstimpuri de linişte, când pămătufurile trestiei rămâneau neclintite, izbucneau dintr-un cotlon aproape măcăituri de raţe sălbatice, apoi se auzeau din fund, de departe, răspunsurile, ca nişte ecouri înăbuşite de sub pământ. La ochiuri line de apa, se arătau crihance, răţuşte mărunte şi vioaie, care se cufundau subt undă ca şi cum s-ar fi jucat, apoi băteau din aripi spre

înălţimea cerului, făceau un ocol până în zarea dealurilor şi se întorceau în grabă; pluteau câteva clipe asupra locului lor, apoi iar plecau spre alt orizont. Cei doi prietini priveau toate fără de a-şi conteni sfatul şi povestirile. Profesorul era atent şi spre sălciile cele vechi tocmai din coada iazului, de la izvoarele de sub culme. În dreptul lor se alegea un luciu cu acele plante rare, dintre care unele îşi păstrau verdeaţa şi-n timpul iernii. Acolo era loc bântuit de braconieri şi de hoţi de peşte. În căsuţa cu grabă clădită pe mal chiar în toamna aceea aşezase pe Uvar, în una din odăi. Îi dăduse armă şi câni. În odaia a doua îşi instalase în pripă laboratorul de care avea nevoie, cu gândul să se servească de el mai ales în vara următoare. Îl folosea totuşi şi acuma în zile frumoase, admirând gângănii extraordinare şi plante ca nişte filigrane preţioase. Grija lui întâia şi cea mai mare fusese iezătura, cu stăvilarul. După ce pusese totul în bună stare, înnoind stavilele şi lanţurile, avea bucuria să se socotească nu numai stăpân, ci şi Dumnezeu al acelei lumi aparte.

Mai avusese oarecare năcaz cu domnul Avram Gold, până ce-i adusese luntrea. După ce i-o adusese, misitul ţinuse să se plimbe şi el cu dânsa pe iaz, probabil cu intenţia ascunsă de a descoperi undeva, între stuhuri, instalaţia misterioasă pe care o bănuia. Fusese nevoit să se întoarcă la Iaşi fără această plăcere, ceea ce nu era mare lucru, dar mai ales cu problema nedezlegată, ceea ce, pentru capitalul lui de investigaţii şi cunoştinţi, era o pagubă. În sfârşit, se reluase, cu prilejul instalaţiei aici, şi acea chestie delicată şi dificilă căreia doctorul nu-i putuse da soluţie într-adevăr mulţămitoare. Era chestia pentru care pleda inginerul Rohalschi: aranjamentul cu Eufrosina Andreievna. Doctorul propusese soţiei lui ca în lunile de toamnă, cât mai urma vacanţa universitară, să vie să-l ia de la Pârăul-Negru, dacă avea nevoie de el la Iaşi pentru recepţii, vizite şi alte interese ale ei. Doamna Eufrosina Melinte într-adevăr venise şi doctorul o urmase o dată. A treia zi el s-a întors

înapoi. După o săptămână, doamna Melinte s-a prezentat iar, dar profesorul a refuzat în chip josnic să-şi ţie angajamentul contractat. La obiecţiile, insistenţele şi supărările nevestei, avusese iar nedibăcia să răspundă fără stăpânire de sine, aşa încât toată opera de îmbunătăţire a inginerului Rohalschi căzuse în iaz. Vorba asta era a doctorului, şi Rohalschi încerca să râdă, dar în realitate era nemângâiat.

— Să ştii, iubite Iacob Ioanovici, zise cu pătrundere inginerul, că toate se plătesc, pe lumea asta chiar. Respingi de la dumneata acum o femeie drăguţă şi binecrescută; deci, la vârsta de cincizeci şi cinei de ani are să ţi se întâmple o mare nenorocire. Ai să dai cu piciorul în laborator, dărâmându-l în baltă, şi ai să te amorezezi nebun de o cusătoreasă cu pistrui pe obraz, şi cu glasul răguşit, care are să-ţi bată din picior şi are să-ţi facă zile fripte.

— De ce cu pistrui şi răguşită?

— Nu ştiu, acesta este un secret al zeilor.

— Bine, râse profesorul ciocnind paharul; să nădăjduim că profetul din dumneata e inferior vânătorului şi va da greş. Până la acea epocă depărtată mai este timp să mă împac cu nevastă-mea. Se poate să găsească chiar ea felurite metode de răzbunare. Dar eu nu pot să-mi las rânduiala vieţii mele, care-mi porunceşte să fac ceea ce e în natura mea, ceea ce e justificare fiinţii mele. Din pricina asta am avut şi la Roznov o discuţie care m-a costat. Era cât pe ce să mă cert cu părinţii mei. Le-am cerut pe iacut şi ei n-au vrut să mi-l deie. Mai ales mama spunea că-i trebuie, ca să-i găsească pe dealuri leacul de care are nevoie. Iar tatăl meu pretindea că nu se poate să nu-i desăvârşească educaţia ortodoxă şi nici nu se cuvine să i-l iau tocmai acuma, când îl deprinde să-i ţie isonul în strană. În sfârşit, după multe obligaţii şi făgăduieli, i-am hotărât să mi-l deie. În schimb, le plătesc alt servitor şi-l şi îmbrac, şi din când în când li-l expediez acolo pe Uvar, ca să caute buruiana. E adevărat că, îndată ce am adus pe asiatic, m-am simţit bine şi

mulţămit. Mai ales în conducerea luntrii se dovedeşte meşter, iar pescuitul n-are pentru el nici o taină. Scoate din iaz ce vreau: peşte pentru mine şi material pentru laborator. Şi-a dresat câinii, învăţându-i să patruleze în jurul iazului. A pus căpcăni, unele pentru vidre, altele pentru braconieri. Taie stuh şi face coteţe, pe uscat pentru paseri, în baltă pentru peşte; aduce lemne de la pădure, construieşte sănii şi patine de lemn pentru iarna ce vine, împleteşte plăşi, ascute ostii şi harpoane. Toate le face în tăcere şi cu linişte. E un om nepreţuit. Îl am gata şi pentru soţia mea, când ar vrea să mă amenințe cu musafiri şi vizite prelungite. I-l înfăţişez. Numaidecât strâmbă din nas şi se duce. Antipatia ei e olfactivă. Aşa încât, cu toate riscurile, mai ales în ce priveşte bătrânii mei de la Roznov, eu cu iacutul am făcut o bună afacere. Odată cu sosirea lui, au efectuat şi cărţile ultima lor călătorie până aici. Zilele acestea mă gândesc să le desfacem şi să le aşezăm în rafturi.

— Cu plăcere, iubite Iacob Ioanovici; însă poate ar fi mai potrivit să le lăsăm cât mai multă vreme în liniştea lăzii lor. Te încredinţez că ele nu doresc să fie tulburate; iar noi încă n-avem nevoie de ele. Cât ţine vremea bună, putem bate pârloagele şi spinăriile. Avem iepuri şi stoluri de potârnichi. Avem pasajul de raţe, sara. Eu chiar propun să nu lăsăm să treacă neîntrebuinţată o zi fericită ca asta. Ar fi bine să-ţi pregăteşti cartuşele.

— Până în sară mai este, răspunse doctorul. Până în sară se poate schimba vremea.

— Vrei să glumeşti, iubite Iacob Ioanovici. Asemenea soare splendid…

— Ei, asemenea soare splendid, asemenea cer albastru. Eu nu mă uit numai la asta. Mă uit şi la altele. Văd convoiurile de ciori, şi cârdurile de vrăbii, şi stuhul care face semne, şi zarea din miazănoapte, care are fiori de nelinişte… Dumneata, rusule, de ce nu vrei să vezi că răţuştele mereu se duc într-acolo, ca şi cum s-ar uita de sus într-o genună, în

care se frământă ceva? Aparatele mele din laborator şi din preajmă au făcut de asemeni mişcări bizare. Ele-s mai proaste, bineînţeles, decât animalele şi paserile, dar arată şi ele ceva. Vântul s-a schimbat în cursul după-amiezii, făcând cerc de la asfinţit la nord-est. Deci încă înainte de apusul soarelui poate s-avem vreme rea.

— Glumeşti, iubite Iacob Ioanovici.

— Nu glumesc de loc; poate să şi ningă. Dumneata, rusule, eşti mai mult bun trăgător decât vânător, eşti un produs al tirurilor de porumbei; şi mai ales eşti un filosof şi un cetitor în inimile omeneşti. Eu pe dumneata nu te pot ceti, cum mă ceteşti dumneata pe mine; în faţa naturii, însă, dumneata rămâi opac, pe când eu sunt pătruns până în toate fibrele de înţelegerea ei. În privinţa asta am oarecare înrudire cu Uvar. Îl văd de aici cum îşi adună uneltele şi cioveiele la adăpost şi cum îşi tot ridică nasul şi miroase depărtarea.

— Dumneata, Iacob Ioanovici, susţii că are să ningă, şi eu răspund că aşa ceva mi se pare imposibil.

— Foarte bine, rusule. Să bem încă un pahar de vin şi s-aşteptăm.

Într-adevăr, când ajunse soarele asupra munţilor, deodată păru mai palid. Uvar, din preajma căsuţei lui, la malul iazului, îşi văzu o clipă imaginea în fundul luciului, unde s-adunau izvoarele cele vii; dar într-o clipă acea imagine se desfăcu şi pieri. Balta se încreţi de înfiorări repezi; sălciile şi trestiile dădură zvon. În schimb, paserile bălţii tăcură deodată. Din adâncul miezului nopţii iacutul văzu venind acea fantomă a negurilor şi a vârtejurilor, de care se înfricoşase în toată vremea copilăriei lui. Sosea din prăpastiile şi vâltorile oceanului; era şamanul cel neînduplecat, cu bici de foc şi barba de ţurţuri de ghiaţă, prigonitorul omenirii celei sărmane. Ajungea şi până subt acest cer fericit; dar Uvar ştia că aici poate să-şi arate spre el dinţii cu dispreţ. Mormăind, trase pe mal luntrea şi-i luă vâslele la el în odăiţă. Ieşi iar, cu capul gol şi nasul înălţat, aninându-se de alte lucruri şi unelte din preajmă.

Dintrodată apărură sub cerul alburiu ciori, în amestec de viscol. Îndată după ele prinseră a se îmbulzi nouri. Ploaia rece, cu zloată, începu a bate când se întunecă deplin.

La opt ceasuri, în odaia doctorului ardea focul în sobă, şi la ferestre fâşâia şi bătea din aripi de ninsoare viscolul. Tăcutul lepădă încă un braţ de lemne lângă vatră, după aceea, fără cojoc şi cu capul gol, trecu prin dreptul ferestrelor, bocănind cu cizme grele. După cină, cei doi prietini, întinşi în jilţuri, cu cafele şi ţigări, într-un fel de beţie unică a tihnei, auzeau încă pe servitor umblând pe afară, prin ogradă şi cerdacuri, la paseri, la vite, la magazii. Într-un târziu, mai aduse un braţ enorm de lemne şi-l lepădă ca pe un nou argument dispreţuitor împotriva şamanului vijeliei.

— Uvar, zise inginerul; fii bun, te rog, şi adă lada de cărţi, pe care ai cărat-o de la Roznov. O ştii?

— Ştiu, răspunse iacutul. Dar ce nevoie de acele hârtii? Am adus lemne.

— Adă lada aici, urmă Rohalschi râzând. Îmi trebuie ş-un cleşte, un ciocan ş-o daltă. Avem s-o desfacem, să scoatem din ea poveştile şi minciunile. Pe asemenea vreme n-avem ce face cu adevărurile.

Iacutul clăti din cap fără să înţeleagă adaosurile poruncii. Părăsi camera, şi amândoi prietinii socoteau că s-a tot dus la sălaşul lui, când auziră bufniturile cubului, asupra căruia slujitorul se opintea cu umărul răsturnându-l pe toate feţele. Deschise canaturile uşii şi-l dădu înlăuntru, gâfâind. Lepădă din sân cleşte, daltă şi ciocan, apoi se duse.

Rohalschi lucră tihnit şi cu atenţie, pe când profesorul îl privea leneş. Desfăcu vravurile de cărţi şi le înşiră în juru-i. Petrecea cu ochii titlurile, întârzia la ilustraţii, din când în când îşi aprindea altă ţigară şi sorbea din păhărelul de coniac de pe măsuţa din preajmă.

Profesorul întinse mâna şi cuprinse la întâmplare un tom, despre civilizaţia veche, îl răsfoi câtva timp, căscând, apoi aţipi la locul lui, în vuietul furtunii.

Se trezi târziu, către miezul nopţii. Furtuna sporise; ferestrele aveau afară chenare de viscol. Rusul cetea cu luare-aminte în preajma focului. Nu mai fuma; însă sticla de coniac era pe jumătate deşertată.

Doctorul Iacob Melinte auzi afară cântând un cucoş fantastic.

— Ce faci acolo? întrebă el pe inginer.

— Cetesc, răspunse Rohalschi. Fii treaz la ce-am să-ţi spun, pentru că se poate întâmpla să mă fi îmbătat. Urmează, după cât înţeleg, a se vădi încă o verigă dintr-un lanţ de fapte care pot părea neexplicabile, însă eu sunt sigur că s-au produs în virtutea unei legi ce mişcă în jurul nostru seriile de fenomene. Îmi permiţi să mă explic în altă limbă, deşi ştiu moldoveneşte ceva mai bine decât Uvar; nu vreau să apară într-o armătură comică chestii aşa de serioase. Hazardul, stimate Iacob Ioanovici, nu-i decât o ondine inexorabilă a cauzelor şi efectelor. Noi putem privi cu ochi holbaţi rezultatele, având aerul că nu înţelegem nimic şi chiar refuzând a înţelege ceva, însă toate se produc cu rânduială, declanşate de un factor iniţial. Legăturile ne scapă; asta însă nu înseamnă că nu există. Nu te uita aşa de semnificativ la mine; sticla nu-i deşartă decât pe jumătate. Deşi uneori am obiceiul josnic să mă îmbăt complet şi absolut, acum te încredinţez că sunt în toată firea. Iată despre ce-i vorba…

— În sfârşit! Să vedem, s-auzim! se veseli doctorul.

— Iată despre ce-i vorba. Ştii că mai mult ne-am veselit decât ne-am mirat când am auzit povestea Veronei Vasilievna despre sosirea kitailor în Roznov. Ei bine, ai să te convingi, sper, că apariţia lor n-a fost o simplă întâmplare idioată. Ca să te convingi, e destul să observi deocamdată că unul din acei soli ai întâmplării, cu numele Uvar, care nici măcar nu e chinez, s-a întors. S-a întors în nişte condiţii aşa de extraordinare, încât a rămas pe loc. A trebuit ca un ofiţer, probabil nevinovat, să fie asasinat în poarta bătrânilor la Roznov, pentru ca Uvar să nu mai poată pleca.

Dar asasinii, dar casa bătrânilor, dar atmosfera de amenințare care l-a fixat ca și cum l-ar fi înlănțuit aici o divinitate, nu observi că se înșiruie într-o logică absurdă, care totuși pare a elimina arbitrarul? Toate elementele erau pregătite și veneau unul către altul. Ca să-ți mai dau o dovadă că erau pregătite, trebuie să adaog că și dumneata, iubite și stimate Iacob Ioanovici, te-ai simțit atras acolo de anumite scrisori și de anumite stări sufletești. Eufrosina Andreievna făcea tot ce-i sta în putință ca să te oprească, și dumneata tot te-ai dus, cu riscul de a rupe un contract social. Mai mult: fără nici o necesitate serioasă, ai luat cu dumneata acest lădoi, de cărți, pe care atuncea nici măcar nu l-ai deschis.

— Ei, și ce-i? mormăi doctorul, căscând somnoros.

— Ai să vezi numaidecât, iubite și stimate Iacob Ioanovici. Urmez… Nu poți tăgădui că n-ai fi stăpânul acestei proprietăți dacă nu s-ar fi produs anumite sugestii, cele mai însemnate în legătură cu această umilă epavă a omenirii, care este sluga dumnitale, iacutul. Are dreptate Eufrosina Andreievna să nu-l poată suferi. Fii atent mai departe. Această ladă de cărți putea să fie uitată și părăsită la Roznov. Deși nu-ți era întru nimic utilă, deși era în strămutarea asta a dumnitale un balast, dumneata ți-ai adus aminte de dânsa și ai pus pe iacut să se întoarcă la Roznov, să ți-o aducă aici numaidecât. Mai este ceva. După ce s-a ostenit Uvar, dumneata nu te-ai grăbit deloc să desfaci cărțile. Puteau să mai steie astfel nedesfăcute, în ladă, treisprezece ani, ori până la sfârșitul timpurilor. Dar să zicem ca puteau sta nedesfăcute numai trei zile, ori numai o lună. Nu. Au stat cât trebuie, exact până în această sară, când a sosit o veste grabnică din necunoscut. Cărțile trebuie desfăcute numaidecât. Totuși, ar fi putut să mai steie, dacă Uvar, dispreţuind ce am spus eu ori neînțelegând porunca, se ducea în treaba lui. Destinul lor nu atârna de o hotărâre fermă a noastră; după un ceas puteam uita toată afacerea. Dar iacutul a adus cărțile; și eu

le-am desfăcut. Am întins mâna, am eliminat câteva şi am ales tocmai pe aceea pe care trebuia s-o aleg. Ca să pot s-o deschid şi s-o cetesc, dumneata, iubite Iacob Ioanovici, trebuia să adormi. Iar acea cărţulie pe care am pus cu mâna e istorisirea lui Uvar cel bătrân.

— Care Uvar cel bătrân? tresări cu grijă profesorul.

— Fii liniştit, scumpe Iacob Ioanovici. Sunt destul de treaz şi nu sunt nebun. E istorisirea vieţii lui Uvar cel bătrân, pe care a scris-o el singur acum şaizeci ori şaptezeci de ani. Uvar cel bătrân a fost un iacut cum n-au mai fost alţii, de la începutul lumii. A învăţat slovă rusească. Aşa ceva nu s-a pomenit nici înaintea lui, nici după el. Cu acea slovă rusească s-a îndemnat a-şi scrie viaţa, după instigaţiile unui filolog suedez, care n-avea probabil altă treaba decât să pregătească uimirea noastră din această sară.

— Ai cetit dumneata asta acolo?

— Am cetit. Poftim, ceteşte şi dumneata. Uvar al dumnitale e nepotul acelui bătrân.

— Asta-i legătura? Tocmai asta aş vrea să pricep de unde-o scoţi dumneata.

— N-o scot eu; o scoate logica înlănţuirilor. Şi fără îndoială aceste înlănţuiri nu se opresc numai la identificarea servitorului dumnitale; merg către alt destin.

— Mă sperii, rusule.

— Bine, bine; dumneata râzi, dar să ştii că nu se poate să fie altfel. Ca să înţelegi, iubite Iacob Ioanovici, ceea ce pentru mine e destul de clar, te sfătuiesc să iei cartea şi s-o ceteşti. Într-un ceas ai isprăvit şi ai priceput totul, ca şi mine. Ai să observi singur, din prima clipă, că nu e vorba de o ficţiune, dintre acele pe care le alcătuiesc romancierii pentru distracţia copiilor. E ceea ce s-ar putea numi un document omenesc. O confesiune publică, simplă dealtfel şi fără nici o întâmplare extraordinară, pe care o autentifică un savant cu barbă şi ochelari; i-aş putea spune „spovedania negurii”… Ceteşte şi vezi. Până atunci eu am să

trec într-o anumită stare, ca să nu fiu martor la spaima de care ai să fii cuprins.

— De ce spaimă?

— Nu ştiu; aşa mi se pare mie: spaimă.

VII.

Aici se află transcrisă întocmai istorisirea lui Uvar cel bătrân, tipărită într-o broşură veche, în nemţeşte, la Petersburg. Profesorul universitar Iacob Melinte de la Iaşi a cetit-o în sara de 21 noiembrie 1922, în casa lui de la Pârăul-Negru, după cum arată însemnarea lui proprie pe marginea foilor. Inginerul rus Anton Ilici Rohalschi dormea în jâlţ, dinaintea focului, cu părul zbârlit atârnând într-o parte şi cu mâna stângă căzută până la duşamea, într-o stare cu totul nevrednică de un intelectual. Afară viscolea.

„Milostive Otto Nicolaievici Boehtingk, îşi începea Uvar bătrânul dedicaţia, şi umbra lui se prelinse pe fereastră, din viscol, şi veni să se aşeze în tăcere în preajma profesorului; îndeletnicindu-te cu studiul limbilor feluritelor seminţii, ai venit la mine în luna lui martie 1847 şi, arătându-mi că ai dori să scrii ceva despre idiomul iacuţilor, mi-ai cerut să-ţi alcătuiesc un memoriu despre viaţa mea şi despre acest popor. Am socotit de a mea datorie să-ţi împlinesc dorinţa şi-ţi trimet aceste foi. Sunt încredinţat că ceea ce am scris eu nu va folosi nimănui. Poate ai să ceteşti domnia-ta, dar nimeni n-are să te imiteze. Totuşi, munca mi-a fost destul de anevoioasă, căci înaintea mea nimeni nu s-a aflat să scrie în limba iacută şi nici nu cred să mai încerce altul după mine. Mă simt bucuros totuşi că am putut face ceva pentru iubiţii mei.

Pe malul stâng al fluviului celui mare Lena, la o sută de poşte de cetatea Iacuţc, aproape de Marea de ghiaţă, se află Gigansc. În acel târg a trăit tatăl meu, ca oblăduitor de plasă; acolo m-am născut.

După ce Gigansc a căzut din treapta de târg, tatăl meu a trebuit să se întoarcă la Iacuţc. N-aveam atunci decât patru ori cinci ani. La vârsta asta un copil îşi înseamnă în mintea

lui puţine lucruri, totuşi, mi-a rămas ceva din acel timp depărtat. Tata era silit, din pricina slujbei lui, să facă în fiece an călătorii lungi şi grele. Lipsea de acasă câte nouă luni; în vremea asta eu şi mama plângeam de amărăciune şi plictis.

În două rânduri a fost cât pe ce să-mi pierd viaţa: întâia oară am vrut să trec un pârău, agăţându-mă de un trunchi, şi m-am dus cu capu-n jos în apă: a doua oară am căzut în căldarea în care fierbea mâncarea câinilor.

Într-o dimineaţă m-am înfricoşat de moarte când am dat cu ochii de un hoţ, care stătea dinaintea uşii, afară, cu puşca pe braţ. Se uita crunt, pândind la dreapta şi la stânga. Am înţeles că stătea strajă, ca să apere avutul nostru de prădăciunea celorlalţi hoţi.

Era vorba de o bandă de vreo paisprezece ori cincisprezece răufăcători, care scăpaseră din închisoarea de la Ocoţc, unde erau osândiţi să muncească silnic la fierberea sării. În calea lor prădaseră mai multe caravane de neguţători. De la Aldan coborâseră până la Lena şi ajunseseră la Gigansc cu luntrile, în vremea nopţii. Ieşiţi la uscat, apucaseră în somn pe cazaci şi pe soldaţi, îi legaseră de mâni şi de picioare şi le turnaseră pe gâtlejuri rachiu, îmbătându-i până la nesimţire. Îi lepădaseră atunci în închisoarea târgului, îi încuiaseră acolo, iar ei se desfăcuseră în câteva grupe, jefuind casele locuitorilor.

În aceeaşi dimineaţă, la ceasul mulsorii vacilor, i-am văzut pe toţi adunaţi în casa noastră, după ce îşi săvârşiseră isprava. Erau nişte oameni groaznici la înfăţişare, cu nasurile tăiate şi obrajii însemnaţi cu fier roş, părând cărnuri crude la lucirea mangalului. Când tatăl meu şi mama intrară pe uşă, ei îndată încercară să-şi îmblânzească figurile cu zâmbete, deşi pe ei se cunoşteau încă stropiturile de sânge ale târgoveţilor ucişi. Au mulţămit părinţilor mei că şi-au făcut pomană cu nişte oameni sărmani şi prigoniţi ca dânşii.

O asemenea faptă încă nu se întâmplase până atunci în ţara iacuţilor. Căpitanul hoţilor, georgian de naştere, nu

părea deloc tulburat de ceea ce se petrecuse. Era un om nalt, cu brâul plin de arme. Purta nădragi roşi, cu vipuşcă de argint. M-a luat în braţe şi mă îndopa cu felurite lucruri dulci, pe când eu plângeam.

Părinţii mei nu puteau să fie decât recunoscători că, în acea zi a nenorocirii, fuseseră cruţaţi. Hoţii puteau să le ia tot şi să dea foc. După ce au mâncat şi au băut cu îmbielşugare, oamenii aceia înfricoşaţi s-au coborât la fluviu, s-au suit în luntri şi s-au dus. Nu pot să arăt tânguirile şi plângerile celorlalte familii, în număr de vreo treizeci, după ce au ieşit din pădure şi s-au întors la casele părăsite.

În aceeaşi vară, nu mai ţin minte la câte luni după asta, hoţii au fost ajunşi la şaptezeci de poşte de Gigansc, de către soldaţi de la Iacuţc. Nu s-a mai găsit la ei decât puţin din ce răpiseră oamenilor de la noi.

Cine stă şi se uită la împrejurimile de la Gigansc nu poate vedea nimic deosebit şi frumos. Numai păşuni, între dealuri şi între huceaguri dese ca peria, unde nici cânele nu-şi poate vârî botul. În altă parte, după ce ai trecut zece paşi în pădure, dai de mlaştini şi de smârcuri în care te cufunzi până la genunchi. Ici şi colo poţi culege puţine afine, coacăze roşii şi merişoare de răsură.

Iarna ţine acolo opt luni, în care timp nu poţi ieşi din cojoc. Dacă mai socoţi o lună de toamnă şi una de primăvară, mai rămân câteva săptămâni pentru o vară jalnică.

Omătul se adună în troiene mai nalte decât casele; vântul bate atât de cumplit, încât nu te poţi ţinea pe picioare; gerul îţi taie răsuflarea; soarele se arată puţin în tot timpul iernii, şi două luni e pierit aproape cu totul. Mărturisesc că nu mi-aş fi ales niciodată eu singur, de bunăvoie, asemenea loc de naştere.

Locuitorii din Gigansc sunt tunguzi în număr de patru-cinci sute de oameni. Trăiesc din vânat, ocolind pustietăţi de două sute de poşte jur împrejur. Adună dinţi de animale mari, care acuma nu mai sunt, vânează reni şi lupi, vulpi

roşcate şi vulpi cu guler castaniu, urşi albi şi negri, samuri şi vidre.

Singura petrecere a localnicilor în curgerea anilor e soarele de vară, care stă două luni necontenit pe cer şi nu asfinţeşte. Străinii care se duc acolo, neavând cunoştinţă de asta, nu ştiu când trebuie să se odihnească şi să doarmă.

Apele din acel ţinut n-au samăn în ceea ce priveşte mulţimea şi bunătatea peştilor. Pescarii prind mai ales păstrăvi, moruni şi nisetri şi alte multe neamuri şi feluri, pe care însă le părăduiesc şi n-aleg dintr-însele nimic. Asta din pricina lipsei de sare, dar şi din pricina obiceiurilor. Tungunzii sapă, chiar aproape de locul unde vânează peştele, o groapă adâncă, pe care o căptuşesc cu scoarţă. Peştele, după ce-i scot oasele şi măruntaiele, îl aruncă acolo grămadă şi-l lasă până ce se albăstreşte şi se moaie. Putrezit astfel, îl mănâncă cu mare plăcere. Am mâncat şi eu şi mi-a plăcut şi, dacă m-aş mai duce acolo, aş mânca iarăşi bucuros. Doctori mari şi învăţaţi scriu cum că peştele învechit e otravă. Iată, eu nu pot să cred una ca asta. Zice că s-ar fi văzut oameni murind de peşte care nu-i proaspăt. Tungunzii mănâncă de cel putred şi nu mor decât la bătrâneţă.

La mijlocul veacului trecut trăia la Gigansc o rusoaică pe care o chema Agripina. Bunica o cunoscuse şi ne povestea de dânsa cum că ar fi fost vrăjitoare. Cei la care se uita ea cu voie bună se puteau socoti fericiţi; cei care nu-i plăceau se puteau aştepta la toate nenorocirile. La cuvântul ei se închinau toţi, ca şi cum ar fi fost sfânt. Înconjurata astfel de încredere şi teamă, se retrăsese într-un loc singuratic, la patru poşte în sus de Gigansc, clădindu-şi acolo o chilioară, ca să-şi petreacă bătrâneţa. Prin preajma acelui loc nu trecea nimeni fără să se abată la dânsa, ca să-i ceară binecuvântare şi să-i lese un dar. Vai de cei care nu-şi îndeplineau asemenea datorie! Îndată îi ajungea pedeapsa. Vrăjitoarea se prefăcea în corb negru, stârnea asupră-le vârtejuri de vânt, le risipea boclucurile în revărsări de ape,

le lua mintea. Chiar şi acuma, multă vreme după ce a murit, călătorii nu uită să lese daruri acolo, la chilia unde a vieţuit ea. Numele ei, Ogröpönö, îl rostesc şi astăzi localnicii de la Gigansc şi toţi iacuţii din ţinut. Se zice despre o femeie nebună că a fost lovită de Agripina de la Gigansc. Se spune cum că vrăjitoarea aceasta a ajuns vârsta de optzeci de ani; că era grasă şi scundă, cu obrazul stricat de vărsat. Avea ochi scânteietori ca steaua dimineţii ş-un glas limpede, ca sloiul de ghiaţă când îl loveşti. Astfel a rămas amintirea ei în ţările de la miazănoapte.

Cum am spus, aveam puţini ani când ai mei au părăsit Gigansc şi s-au dus să se aşeze la Iacuţc. După cum e obiceiul, am luat într-o garafă ţărână din locul meu de naştere, ca s-o amestec cu apă şi s-o beau când mi-a fi dor de ce părăsisem; însă asta nu s-a întâmplat niciodată. N-am mai văzut Gigansc şi Dumnezeu ştie dacă am să-l mai văd.

La două poşte şi jumătate către miazănoapte de Iacuţc este un loc care se numeşte Kilem. Acolo tata şi mama îşi clădiseră, înainte de a se duce la Gigansc, o căsuţă frumuşică de modă rusească. Foarte aproape de acolo trăiau în sălaşul lor bunicul şi bunica după mama, care erau foarte bătrâni.

Nici la Gigansc, nici cât călătorisem nu văzusem câmp deschis, nici întindere de apă cât poate cuprinde ochiul, nici munţi şi dealuri în lungul unui fluviu, nici păduri nepătrunse. Urechea nu-mi fusese încă desmierdată de cântecul ciocârliei şi de melodiile altor paseri cântăreţe. N-auzisem decât croncănitul corbului şi al ciorilor şi ţipătul botgrosului. Plante nu cunoscusem decât trestiile şi papura.

Închipuiască-şi oricine uimirea mea când am ajuns la Kilem. Înaintea ochilor mei se desfăşurau fâneţe care-mi păreau fără sfârşit: vântul le mişca în valuri, şi erau smălţuite de felurite feluri de flori. Ici şi colo se vedeau dumbrăvioare de larice ori de mesteacăn. Toată această întindere era străbătută de o apă repede şi limpede, cu maluri nalte. Dincolo de râu, fulgerau, ca de argint în soare,

coasele cosaşilor. În acest loc larg păşteau herghelii şi turme. Din loc în loc, adunate câte cinci-şase, casele iacuţilor, lipite cu lut, sau iurtalele lor de vară, colibe conice şi albe de mesteacăn. Ferestrele de foi de mica străluceau ca nişte pietre preţioase. În fundul acestui peisagiu, pe deal, se ridica şi casa noastră.

Pentru sufletul meu de copil, nimic nu putea fi mai frumos decât aceste locuri. Aşa ceva nu mai văzusem. Mi le închipuiam întinzându-se fără de hotar. Aveam în mine o bucurie pe care niciodată n-aş fi putut-o lămuri cu vorbe.

Dar abia ne-am aşezat în ţara iacuţilor, şi nenorocirea trecu pragul casei noastre. Într-o zi, sculându-se de la masă, tata, care era în vârstă de şaptezeci şi doi de ani şi nu fusese niciodată bolnav, căzu dintrodată fără cunoştinţă şi-n puţine clipe îşi dădu sufletul.

Pierderea aceasta a lovit greu pe mama. După înmormântare, a văzut că rămâne într-o stare de plâns; moştenea după tata datorii de opt ori nouă sute de ruble, ceea ce era mult pe atunci. După nouă ani petrecuţi la Gigansc, părinţii mei găsiseră la Kilem numai puţine vite din câte lăsaseră. Le apucaseră vecinii care dincotro. Iar casa o pustiiseră cu desăvârşire.

După ce i s-a mai potolit durerea, mama s-a grăbit să puie rânduială în treburi; şi cu stăruinţa ei, vitele noastre s-au mai înmulţit în cei cinci ani cât am mai stat la Kilem.

Am început a înţelege că viaţa nu-i aşa de plăcută cum îmi apăruse într-o clipă. Zilele curgeau cu puţine bucurii. Din pricina frigului groaznic, jumătate din lunile anului trebuia să stăm închişi în casă. În această vreme nimeni n-ar fi putut avea îndrăzneala să coboare în şes.

Cât am trăit acolo, am cunoscut mulţi iacuţi care mă iubeau ca pe copilul lor şi care-mi erau şi mie dragi. Am deprins de la ei vorba şi obiceiurile locului. Ascultam cu plăcere poveşti, cântece şi istorisiri de demult. Îmi plăcea să mă duc la sărbători, la praznice şi la jocurile din vremea verii. Am cercetat bălţile de prin împrejurimi, pline de

felurite soiuri de raţe. Am străbătut păduri, unde vedeam iepuri, potârnichi şi cucoşi sălbatici. Primăvara, după zăpor, şi toamna, după ce puii îşi pot lua zborul, nu puteam dormi de larma gâştelor şi raţelor sălbatice, a lebedelor, a cocorilor şi a stolurilor fără număr ale altor paseri felurite de apă. Cât am petrecut în asemenea locuri, am vânat dihănii fel de fel şi paseri felurite, mai mult decât oricare om de pe lumea asta. Când porneam, umblam fără hodină zile şi nopţi, fără a cunoaşte truda. Toamna, mă culcam pe-o coastă, având perină un trunchi de copac, şi fără a mă învăli cu nimic pe vreme de ploaie ori de lapoviţă. La pescuit, umblam toată noaptea prin apă ca ghiaţa, cercetând vârşele. Deprinderile acestea din copilărie mi-au fost destul de folositoare după aceea în viaţă.

După ce a trebuit să ne mutăm la Iacuţc, mama a pus să se desfacă şi să se transporte la oraş bucată cu bucată casa noastră de la Kilem; şi a alcătuit-o din nou, într-un loc potrivit. Pe urmă am intrat în slujba împăratului, scriitor la tribunal. Lucram sub mâna unuia Gorgonov, om din neam de rând şi slab scriitor. Fiind ocrotit de cei mai mari, chinuia pe cei mai mici fără cruţare. În fiecare zi lucram din zori şi până-n noapte, în total şaptesprezece ceasuri, şi pentru asta nu mi se da decât două ruble de aramă pe lună, adică doi franci. După ce m-am nevoit astfel doi ani, am ajuns cap de masă; şi după alţi patru ani, conducător peste şapte mese. Nu mult după asta am fost numit cancelar privat al guvernatorului, şi aveam sub diriguirea mea zece scriitori, cu care munceam din greu. Mă nevoiam mai ales din pricină că mai toţi erau nişte beţivi cumpliţi; iar care nu aveau patima asta erau copilandri pe care aveam datoria să-i învăţ; aşa că toată munca trebuia s-o fac singur. Munceam douăzeci de ceasuri pe zi şi eram plătit cinci franci pe lună. Dar dragostea pe care mi-o arătau mai-marii mei, plăcerea maicii mele şi vaza de care mă bucuram în ochii lumii îmi dădeau putere. Pe lângă asta aveam încredinţarea că sunt folositor.

Mama îşi pierduse soţul. Din treisprezece copii, doisprezece muriseră. Nu-i rămăsesem decât eu. Aşa că nu trăia decât pentru mine. Când s-ar fi putut şi ea bucura de puţină tihnă, dintrodată a căzut bolnavă şi din zi în zi i-a fost tot mai rău. Am stat fără somn la căpătâiul ei nouă zile şi nouă nopţi. Înainte de a muri, mi-a dat multe sfaturi bune.

— Să nu mai stai la Iacuţc, mi-a spus ea; aici sunt prea mulţi ruşi care te zavistuiesc. Localnicii ţi-ar arăta fără îndoială dragoste, dar asta i-ar îndârji şi mai rău. Dacă ai răspunde la provocările lor, ai cădea în nenorocire şi ţi-ai pierde libertatea. Vinde casa şi du-te la scaunul împărăţiei. Acolo ai să vezi pe împăratul şi ai să fii fericit. Ai să rămâi singur pe lume, dar să-ţi aduci aminte de sfaturile mele, care au să-ţi fie mângâiere în năcazuri. Ajută pe aproapele tău cu vorba şi cu fapta; asta-i datoria oricărui om. Mâni am să mor; la răsăritul soarelui chiamă pe preot, împreună cu toţi prietinii şi rudele.

Era într-o zi de toamnă. Preotul a venit în zori. Mama s-a mărturisit şi a primit împărtăşania, iertându-se cu toţi cei de faţă, apoi m-a îmbrăţişat şi a rămas cu fruntea pe umărul meu, până ce am simţit-o îngheţând. Atunci cei de faţă au strigat: «A murit!» Într-adevăr, îşi dăduse cea din urmă suflare.

Cu dânsa am pierdut tot ce aveam bucurie pe pământ. Fără frate, fără soră, fără soţie şi copii, am rămas singur pe lume, amărât, oriunde pribeag şi străin.

Ţinutul nu mai avea pentru mine farmec. Toate îmi păreau posomorâte. Iacuţii din zi în zi mergeau în scădere din pricina slujbaşilor stăpânirii. M-am hotărât să mă duc de-acolo, dar am mai stat, oprit de guvernator, care ţinea la mine ca la un copil al lui.

Când nici el n-a mai fost, mi-am vândut casa şi lucrurile, mi-am plătit datoriile şi m-am dus la Iacuţc, unde am intrat în slujbă tot la cancelaria guvernatorului, cu leafă de optzeci de ruble pe lună. Am trăit acolo în pace un an şi

jumătate. Îmi pusesem în gând să mă duc în Rusia şi mă şi pregăteam, când sosi în oraş guvernatorul nou pentru Iacuţc. Aflând că eram cunoscător al locurilor, al oamenilor şi rânduielilor din acea ţară, mi-a cerut să merg şi eu cu dânsul. Deocamdată am fost în îndoială, pe urmă, părându-mi-se că e om hotărât şi vrednic, m-am gândit că-i bine să mă întorc cu el, mai mult pentru folosul iacuţilor mei decât pentru al meu. Bănuiam că mă aşteaptă năcazuri şi trude, ceea ce s-a adeverit.

Îndată ce măria-sa guvernatorul a ajuns la Iacuţc a descoperit o mulţime de răutăţi şi ticăloşii şi a dat afară pe unii slujbaşi. A început a umbla şi a cerceta căutând să aline pretutindeni suferinţele poporului. Vreme de cinci ani a stat treaz şi nu s-a ostenit făcând binele, aşa încât cred că şi astăzi oamenii de-acolo îl pomenesc, binecuvântându-i numele.

Cam spre miazăzi-răsărit de Iacuţc, la o sută de kös, adică poşte depărtare, se află un ţinut cu numele Ut, având un înconjur de vreo cinci sute de poşte, foarte îmbielşugat în vânat. Ruşii îi zic Udscoi. Graniţa lui merge până la Marea Ocoţc, până la împărăţia Chinei şi până la alte ţinuturi care se chiamă Nercinsc, Olecminsc şi Hanganghi.

Acest ţinut, faţă de ţara iacuţilor, pare o pustie. În toată întinderea lui nu vieţuiesc decât patru până la cinci sute de tunguzi nomazi. Ruşii şi iacuţii se îndeamnă într-acolo din pricină că pot lua pe nimic dobânda vânătorilor, înşelându-i în toate chipurile. Ca să se curme necinstea şi hoţia în dauna acelor oameni sărmani, măria-sa a hotărât să mă trimeată pe mine comisar împărătesc la Udscoi.

Cu două luni înainte de plecare, am avut sarcina să pun în rânduială feluri de feluri de hârtii. În aceeaşi vreme îmi făceam toate pregătirile de drum. Au fost zile şi săptămâni de osteneală, început al grelelor mele năcazuri, într-o călătorie aşa de îndepărtată.

A trebuit să iau cu mine trei rânduri de straie de iarnă, patru de vară, zahăr, ceai, pesmeţi, pastramă, pulbere,

halice, arme, puţin rom, rachiu mai mult, unt rusesc, unt de la iacuţi, toate rânduite în saci de piele de câte cincizeci de kilograme ori în lăzi de scânduri şi de coajă de mesteacăn. După ce toate au fost pregătite aşa încât apa să nu le poată răzbate, au fost legate câte două şi câte trei la un loc cu curele tari şi potrivite pentru cai în greutăţi care să nu întreacă o sută de kilograme.

Eaa în luna lui fevruarie şi gerul era destul de aspru. Argintul viu, cu care ruşii măsoară caldul şi frigul, era coborât sub numărul treizeci când am plecat de la Iacuţc, cu cei doi cazaci care-mi fuseseră rânduiţi sub porunca mea. Într-o sanie cu doi cai am ajuns până la Amga, depărtare de douăzeci de kös. Acolo, după ce am încărcat sacii şi lăzile pe şapte cai anume pregătiţi, am încălecat şi am pornit mai departe, având doi călăuzi.

Caii erau bine ţinuţi şi zburdau întruna prăvălind de pe ei sarcinile; de aceea în ziua întâia am socotit potrivit să ne oprim după trei poşte de umblet, şi oamenii mei au alcătuit popasul de noapte.

Întâi, conducătorii cailor au coborât şi au rânduit lăzile şi sacii. După aceea, cu lopeţile, au dat la o parte omătul, descoperind loc pentru foc. Au adunat vreascuri. Au umplut cu zăpadă samovarele şi cazanul şi le-au atârnat deasupra flăcărilor.

După ce ne-am încălzit sângele cu ceai, călăuzii au pregătit culcuşurile. Au grămădit un strat de cetină măruntă, peste care au întins cergile cailor; apoi au aşternut deasupra blăni de urs. După ce am cinat, ne-am desfăcut repede din straie şi ne-am vârât sub blăni. Cizmele, colţunii, mănuşile erau umede de sudoare. Călăuzii le îngropară în omăt, ca să le soarbă umezeala; astfel s-au uscat mai bine decât la foc. Îndată ce ne-am încălzit locul şi învălitorile, am adormit. Dimineaţa, îndată ce ne-am frecat cu omăt, clănţănind de frig, am tras pe noi straiele în pripă; am băut ceai fierbinte şi am pornit la

drum. Am umblat noi în acest chip până ce au început a se topi omăturile.

Mărturiresc că cel mai greu lucru în asemenea călătorie, iarna, este dezbrăcatul în frig, ca să te culci; dar şi mai greu e sculatul dimineaţa, când te speli cu omăt în ger şi pui unul după altul atâtea vestminte. Trebuie să fii bine călit ca să nu te îmbolnăveşti.

Băuturi spirtoase nu beau de nici un fel şi nu ştiu de ce folos pot fi. Cred că ceaiul e singur cu adevărat folositor în asemenea împrejurări. Bineînţeles, nu vorbesc de iacuţi, şi de tunguzi, care, născuţi şi crescuţi fiind în viscol, pot umbla trei zile neîntrerupt fără să mănânce nimic.

După patru zile de umblet am ajuns la ţărmul unui fluviu mare cu numele Aldan, în dreptul locului unde, în partea cealaltă, se varsă în el râul Uciur. Am făcut popas într-o iurtă de tunguz, ş-acolo am aflat că înaintea noastră, cale de zece poşte, se găseşte troian de mai mult de şase palme grosime şi că prin acea parte nu putem răzbate.

Vestea aceasta ne-a pricinuit mare tulburare. Aveam poruncă să trec cu orice preţ înainte. Ca să ocolesc piedica, ar fi trebuit să fac un ocol de douăzeci de poşte şi să iau cu mine reni, pentru poveri. Renii însă nu pot duce decât greutăţi mici, şi ceea ce nu puteam pune pe ei n-aveam unde lăsa. Deci am hotărât să ne facem cale în susul râului Uciur. Vreme de două zile, cât am poposit în iurtă, ne-am alcătuit patine de omăt şi n-am dat fân celor doi cai fără poveri. În ziua a treia am trecut peste Aldan şi, cum am intrat în albia Ucrurului, omătul mare a început să îngreuieze umbletul cailor.

Unul dintre călăuzi, care-şi pusese patinele, ducea înainte de căpăstre cei doi cai fără povară. Caii aceştia săreau în două picioare şi sfărâmau omătul îngheţat, căzând asupra lui cu copitele de dinainte. În pârtia aceasta intram noi, şi după noi caii cu poverile înşiraţi unul câte unul. Umblând de dimineaţă până în sară, abia am putut face o jumătate de poştă. Şi ca să străbatem până la o cale ceva mai bună, ne-

au trebuit zece zile. Iar în cursul acestor zece zile, aproape n-am putut sta în şa. Caii erau siliţi să facă atâtea salturi, opintiri şi zvâcnituri, încât nu era cu putinţă să ne ţinem cumpăna. Am umblat deci cu patinele pe omăt.

Uciurul curge între stânci prăpăstioase şi între colţuri de sihlă deasă ca peria. Când făceam popas de noapte, ne aşezam în albie, coboram caii sub râpă, îi despovăram şi-i lăsam să-şi caute puţină hrană subt omăt ori în mugurii desişurilor de sălcii şi mesteacăn.

După ce am trecut viscoliturile, am dat peste alt năcaz. Zăgăzuit în albia-i stâncoasă de cătră sloiuri de douăsprezece palme grosime, puhoiul Uciurului zbucnise rupând închisoarea şi se revărsase deasupra gheţei. Pe alocuri caii umblau până la genunchi în apă; prin alte părţi apa îngheţase şi făcuse polei pe care caii nepotcoviţi nu se puteau ţine. Lunecau chiar renii. Ca să putem trece înainte pas cu pas, doi dintre oameni mergeau în frunte şi crestau lunecuşul cu topoarele şi cuţitele. Când era de unde, presărau lut ori năsip. Într-un loc unde nu se luaseră destule măsuri, toţi cei şaisprezece cai se prăvăliră, poverile se rupseră din chingi şi se desfăcură. A trebuit să stăm o zi întreagă ca să dregem stricăciunile şi să punem iarăşi toate în rânduială.

În calea aceasta anevoioasă ne opream uneori subt înălţimi care ne înfăţişau minunate privelişti. Apele adunate sus, pe plai, rupseseră închisoarea sloiurilor şi, curgând pe treptele râpei, îngheţaseră. Când lumina soarelui de primăvară bătea de cătră asfinţit, prefăcea luciul gheţarului în mii de curcubeie şi roiuri de pietre scumpe. Sub râpă, fluviul curgea în puhoi repede, care nu îngheţa niciodată.

În luna lui aprilie am început a sui pe râpa dreaptă a apei Egne, afluent din stânga Uciurului. Într-o zi am văzut de departe ceva negru stând neclintit pe ţărmul râului. Am crezut întâi că-i vreo sălbătăciune. Însă, apropiindu-ne, am văzut că-i un tunguz. Stătea jos la pământ şi plângea. Când am fost în preajma lui, s-a sculat şi ne-a făcut salut, după

obiceiul neamului său. Întrebându-l ce suferinţă are, a început să ne povestească.

— Ieri am ieşit la vânat, zicea el, şi am dat peste urme de ren sălbatic. Bucuros, m-am întors acasă, pregătindu-mi puşca. M-am odihnit şi am ieşit iar, cu cânele, către miezul nopţii, când se întărise ninsoarea din cursul zilei. După ce am ajuns în locul unde găsisem urme, am aşteptat două ceasuri, fumând din lulea, până ce s-a luminat de ziuă. Atunci am cunoscut iar semnele, am pus cânele să adulmece şi i-am dat drumul, urmărindu-l şi eu cu patinele. Am umblat aşa mai mult de o poştă, peste ape şi munţi. Renii, zdreliţi la copite de ghiaţa omătului, lăsau picături de sânge; după copce, îi simţeam că au început să ostenească; curând am auzit şi chefnitul cânelui; mă apropiam deci de vânat şi eram bucuros. Dar dintrodată copoiul a slobozit un chelălăit de moarte; m-am cutremurat ca şi cum aş fi fost lovit eu; m-am repezit înainte cu toată puterea şi la două bătăi de puşcă am găsit pe omăt bucăţi de carne însângerată. Când cânele ajunsese turma, îi grămădise pe reni într-o râpă de pârău şi le da ocol, ca să-i ţie pe loc. Dar chiar atunci se lăsaseră din munte lupi flămânzi, năvăliră asupra lui, îl înşfăcară de cap şi de coadă, rupându-l. Renii s-au risipit în toate părţile. Cânele meu era în vârstă de şapte omături; de la şase luni era vânător şi nu mă lăsase, vreme de şase ani, o singură zi fără hrană. Cum descoperea o urmă, fie de elan, fie de ren sălbatic, fie de zibelină, fie de orice alt animal, nu se putea să nu-mi aducă vânatul la puşcă. Nu l-aş fi dat pe zece reni trăgători. Cu el, eram bogat; acum am rămas cel mai sărac dintre oameni. Nici nu cutez să mă întorc acasă; muierea şi copiii îl aşteaptă să-l dezmierde; bocetele lor au să-mi străpungă inima ca un cuţit ştirb! Of şi vai de mine!

După ce l-am ascultat, i-am spus tunguzului câteva vorbe de mângâiere. Nu era în puterea mea să-i dau vreun ajutor. L-am lăsat şi am trecut înainte.

Părăsind ţărmul apei Egne, aveam de trecut peste un munte nalt şi prăpăstios, ca să ieşim iar în albia Uciurului. După ce-am făcut două poşte, am dat peste o tabără de călători. Am aflat de la dânşii că în munte omătul e de treisprezece palme grosime şi că nimeni nu poate sui şi răzbi pe-acolo. După ce am ajuns la locurile grele, oamenii mei, legându-şi patinele, au luat, dintre caii şi renii noştri şi ai drumeţilor, câte zece, descărcându-i de orice povară. Astfel i-am suit în munte, ca să rupă pârtie. A doua zi am început urcuşul, şi am ajuns la iarmarocul de la Uciur în ziua întâia a lunei lui mai. Acolo am ridicat iasakul, adică tributul împărătesc, şi am împlinit şi alte porunci ale guvernatorului. După ce caii noştri, istoviţi cu desăvârşire, au dobândit iarăşi putere, am pornit din nou la drum, către Udscoi, luând cu noi zece reni, cumpăraţi de la localnici. Era la întâi iunie. Locul de adunare al nomazilor, pe ţărmul Uciurului, e cam la cincizeci de poşte depărtare de Udscoi, însă drumul e deosebit de greu. Călătorul trebuie să treacă necontenit ape ori să se caţere pe tancuri. Când ploua, trebuia să împingem cu biciul animalele în apă, ca să treacă înot. Alte dăţi eram nevoiţi să le grămădim pe plute înjghebate în pripă de noi. Întinderile ni se arătau când presărate de stânci, când rupte de bălţi şi de mlaştini fără fund.

Dacă o vită cade în asemenea mocirlă, nu se mai poate scula. Într-un rând, cei şaptesprezece cai ai noştri s-au înnomolit toţi. Călăuzii au trebuit să intre în glod până la brâu, să desfacă poverile şi să le aducă una câte una pe un grind uscat. După ce au tras şi caii, au avut năcaz să dreagă şi să închidă lăzile desfăcute ori rupte din chingi. Cum am pornit iar, n-am făcut douăzeci de paşi, şi caii s-au cufundat iar în mlaştină. A trebuit începută munca de la capăt. Altădată a trebuit să intru şi eu în mocirlă, ca să ridic deasupra apei capetele a trei cai căzuţi. Chiar în clipa când mă nevoiam să-i scap pe aceştia, al patrulea se scufundă lângă mine, zbătându-se, pufnind de două sau trei ori,

înfricoşat, după aceea s-a înecat. Oboseala noastră era sporită şi de o arşiţă nemilostivă, care ne ardea şi ne secătuia, şi mai ales de nouri de ţânţari, care ne împiedicau răsufletul. Eram osândiţi să mâncăm şi să bem învălmăşiţi şi copleşiţi de aceste gângănii fioroase. Cum vărsam ceva într-un pahar ori răsturnam o mâncare într-un taler, ele cădeau deasupra, ca un viscol negru.

Spre lauda călăuzilor iacuţi, pot spune că toată vremea au îndurat fără murmur orice năcaz de orice fel, mulţămindu-se c-o simbrie de nimic, nici jumătate din ce li s-ar fi cuvenit. La sfârşitul unei asemenea zile de suferinţă, după ce a înotat prin mocirlă, după ce a fost bântuit de arşiţă, de ţânţari, viespi şi tăuni, după ce s-a opintit la atâtea munci cu toată sila puterilor lui, călăuzul e silit să vegheze asupra taberei până la miezul nopţii, să-şi cârpească straiele şi să dreagă hamurile fărâmate. După asta trebuie să puie piedici cailor, dându-le drumul la păscut; dar din jumătate în jumătate de ceas se duce să-i cerceteze, ca să nu se încurce undeva, devenind astfel prada fiarelor. Îi mai rămân poate două ceasuri de somn. E o viaţă dintre cele mai amărâte.

La zece poşte de la ţărmul Uciurului am dat peste un lanţ de munţi căruia localnicii îi zic Giungiur. În limba rusească se cheamă Iablonoi. Asta e spinarea Siberiei, înaltă până către nouri şi întinzându-se fără întrerupere în depărtări până la marea de ghiaţă. Era trecută amiaza când am ajuns la poale şi am făcut popas ca să odihnim animalele. A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, pe răcoare, am început urcuşul, cu piciorul. Caii veneau slobozi, unul după altul, fără nici o povară. Niciunul nu s-a aninat de cepii brazilor, n-a căzut într-o crăpătură de stâncă, nici n-a poticnit într-o râpă de puhoi. La cel întâi pas greşit, s-ar fi prăvălit în prăpăstii fără fund. Am suit în piept astfel patrusprezece ceasuri şi am ajuns pe culme, de unde se văd întinderile lumii. Ne împresura un frig aspru. Aerul, curat, fără ţânţari şi viespi. Mi s-a părut că se sleieşte sângele în mine cât am

stat sus, vreme de două ceasuri, ca să hodinim caii. Munţii mari pe care-i străbătusem mi se păreau nişte dealuri mărunte de-acolo de sub cer. De pe amândouă costişele curgeau spre văi ape argintii în salturi. Nourii, lunecând ca nişte neguri, treceau peste pisc ori atârnau pe prăpăstii. Coborâşul l-am făcut cu mult mai repede. Dar după şaisprezece ceasuri de umblet, şi noi şi dobitoacele eram aşa de zdrobiţi, încât nici nu ne mai puteam mişca. Cum am găsit un loc bun de popas, ne-am oprit, am despovărat renii, am aprins foc ş-am făcut fum împotriva ţânţărimii. Tocmai sorbeam o ceaşcă de ceai, când mi-am auzit cânele, pe care-l lăsasem slobod. Am înţeles că dăduse de vânat în apropiere. Ca prin farmec mi-au pierit truda, sudoarea de care eram înecat, foamea şi setea. Fără a mai cugeta că animalul putea să fie un urs ori o altă dihanie sângeroasă, am pus mâna pe puşcă şi m-am repezit, luând cu mine unul dintre călăuzi şi cazacul cel mai tânăr. Umblând cu iuţeală, ne cercetam încărcăturile şi cremenile. Ne-am înfundat în pădure după glasul cânelui. Am suit din râpă în râpă înapoi către culmea muntelui, şi undeva, pe un clonţ de stâncă, am văzut stând cu coarnele în apărare un berbec sălbatic. Cânele bătea subt el. Ne-am ferit printr-o sihlă, ne-am căţărat din copac în copac prin margini de râpe oable, până ce-am ajuns la o sută de paşi de sălbătăciune. Am aprins tustrei odată, doborând-o. De-acolo, din pisc, trebuia s-o aducem după ce s-ar fi spânzurat unul din noi, către ea, cu funia, pe deasupra adâncului. Dar căzând, berbecele se dusese de-a rostogolul, bătând cu coarnele-i mari păreţii prăpastiei, sfărâmându-se şi rupându-se în toate aşchiile de stâncă până într-un afund nemăsurat. Priveam cu uimire. Acolo ne-am fi putut prăvăli şi noi, dacă vânatul ar fi rămas sus şi ne-am fi căţărat să-l luăm.

Când ne-am întors la popas, am văzut un lucru de care iarăşi ne-am mirat. Ceilalţi câni ai taberei descoperiseră nişte paseri care, izbucnind din tufărişuri, se aşezaseră în crengile unui mesteacăn. Îndată am vrut să trag cucoşul

puştii, dar călăuzul m-a oprit. Pentru aşa vânat, zice el, nu-i nevoie de puşcă. A tăiat îndată o varga lungă. După ce-a curăţat-o, i-a potrivit în vârf un laţ de păr. A suit laţul până la paserea cea mai de jos. Când a întins gâtul să vadă ce-i stă dinainte, iacutui i-a trecut laţul şi a coborât-o. I-a sucit gâtul şi a întins îndată prăjina cu laţ înspre alta. Aşa le-a prins pe toate. Găinuşei aceştia iacuţii îi zic karaki, iar ruşii, dicuta. E puţintel mai mică decât ierunca, având carnea cam cu acelaşi gust. În altă parte de lume n-am mai văzut asemenea vânat. Şi chiar în locurile acelea se arată destul de rar. Se crede că din pricina prostiei ei, o distrug nu numai oamenii, ci şi toate celelalte dihănii.

După ce am ieşit de sub Giungiur, am început a face popasurile de sară la coturi de ape, în locuri potrivite, unde puteam să întindem măistriile de pescuit. Totdeauna găseam dimineaţa peşti, mai ales un fel de păstrăvi, cu care eram prea mulţămiţi, căci altfel am fi fost nevoiţi să mâncăm numai crupe şi unt rânced.

Cătră mijlocul verii am ajuns la Udscoi. E un oraş aşezat în stângă apei Ut, într-o vale destul de largă. De aici până la Marea Ocoţc mai sunt nouă poşte. Tot poporul acestei aşezări se alcătuieşte dintr-un preot cu eclesiarhul său, dintr-un căpitan de cazaci care are sub mâna sa cincizeci de oameni, din vreo zece ţărani, vreo patru iacuţi, şi trei ori patru sute de tunguzi, care nu stau pe loc nici vara, nici iarna, ci umblă de ici-colo, vânând. Fiindu-mi rânduit să cercetez viaţa şi năravurile neamului acestuia, am stat puţină vreme ca să mă odihnesc şi am purces să-i caut, având cu mine doi cazaci şi doi călăuzi. M-am lăsat c-o luntre în josul apei Ut, cătră Marea.

La revărsare, am găsit trei tunguzi care stau acolo şi prind mari câtimi dintr-un fel de păstrăv care se cheamă kete. Prind şi mulţi câni de mare. Pe lângă asta, adună untură de balenă. În fiece an talazurile mării leapădă pe gura fluviului una ori două balene lungi de câte zece ori doisprezece paşi. Pe cânii cei bătrâni de mare îi vânează cu puştile; pe puii lor

îi omoară cu ciomegele, când îi prind pe uscat la retragerea mării. Pielea lor, pe care aceşti tunguzi o taie, o usucă şi o afumă c-un meşteşug al lor, e cea mai bună şi mai tare pentru încălţări din câte se pot afla. Se mai găsesc în aceste locuri tare multe gâşte sălbatice, şi raţe, şi mai ales fluierari de multe soiuri. Aceşti fluierari se grămădesc aşa de mulţi pe ostroave când se trage marea îndărăt, încât mi s-a întâmplat să împuşc cincizeci şi trei dintr-un foc, când se ridica stolul.

După ce am stat patru zile în acel loc, am pornit înapoi la Udscoi, întovărăşit de şase oameni, în două ciofoace de plop. Am plutit foarte greu împotriva apei, ajutându-ne cu ghiondere ferecate. Sara a început a ploua şi a căzut asupra noastră apă toată noaptea. Dimineaţa, puhoiul s-a ridicat până la luncile de pe ţărmuri. Grăind cu oamenii, am aflat că la vremea asta, ploile ţin câte două săptămâni fără contenire, deci cată să grăbim pe cât ne era cu putinţă, ca să nu rămânem fără provizii în pustietăţile apei. Am mers deci aşa înainte, acăţându-ne cu căngile de la copac la copac; n-am făcut nicăieri popas, timp de cinci zile şi cinci nopţi. Eram cu desăvârşire istoviţi; nu mai aveam nici merinde, şi ne mai rămâneau de făcut până la Udscoi trei poşte pe apă sau una şi jumătate prin pădure. Călăuzii încredinţându-ne că pâraiele care străbăteau pădurea nu ne-ar împiedeca umbletul, mi-am luat puşca şi o secure şi am pornit numai cu un cazac şi cu unul din călăuzi. Socoteala mea era să caut vânat şi, sara, să mă întorc la tovarăşi. Dar abia am făcut cale de un ceas în pădure, şi am dat peste un pârău umflat. Hotărându-mă să ocolesc, ca să trec dincolo pe la izvorul lui, am umblat jumătate de zi şi am trecut prin apă până la brâu. După aceea am dat peste alt puhoi, pe care nu-l mai puteam ocoli. S-a întunecat şi am petrecut noaptea pe un grind, în ploaie, fără nici un acoperământ, neavând cu ce ne învăli. Am tremurat aşa până ce s-a făcut iar ziuă. Atunci ne-am gândit să alcătuim o plută, ca să trecem dincolo. Dar lemnul era verde şi greu;

nu putea duce la celalalt ţărm decât un om. Am poruncit călăuzului să treacă şi să ne aducă ajutor o luntre de la Udscoi. Când pluta a ajuns în mijlocul apei, s-a desfăcut şi omul s-a scufundat răcnind. Îl vedeam cum se zbate şi eram cu inima străpunsă de chemările lui; nu-i puteam da nici un ajutor. Noroc că ştia să înoate şi că a găsit un loc unde să stea un răstimp în picioare, ca să-şi vie în fire şi să se odihnească. Îi sta numai capul deasupra apei. Aşa, încet-încet, s-a dus înotând către Udscoi. Eu şi cazacul am rămas singuri şi am sporit focurile, ca să nu se apropie urşii. Am stat astfel şi a doua noapte în ploaie şi, abia când s-au luminat iar zorile, am văzut cu bucurie sosindu-ne ajutorul, doi oameni o-o barcă. Am ajuns către miezul nopţii la Udscoi, pătrunşi până la ciolane de umezeală, nemâncaţi de trei zile. Umblasem în total şapte zile cu straiele ude. Nimeni dintre noi însă nu s-a îmbolnăvit.

Am mai făcut tot astfel un drum, care a fost ceva mai greu. Era în luna lui septemvrie; nopţile, reci; apele începeau să îngheţe. Am pornit cu doi cazaci şi trei călăuzi să văd o adunare de tunguzi, la zece poşte depărtare. Pe când mă întorceam, la cel dintâi popas, a început a ninge. Călăuzii, cercând renii în vremea nopţii, nu-i mai găsiră. Sosiseră asupra lor lupii, împrăştiindu-i în pădure. Au pornit atunci să-i caute, şi eu am rămas aşteptând, cu cazacii. Călăuzii au umblat căutând trei zile prin viscol de zloată. Locul de popas se prefăcuse în mlaştină; provizii nu mai aveam. În ziua a patra, oamenii s-au întors cu şase reni. Pe ceilalţi nu i-au mai putut găsi. Am pornit cu mare greutate, după ce ne-am chinuit multe ceasuri ca să dezgheţăm cortul, pe care se prinsese polei de trei degete grosime.

Luna lui septemvrie e puţin prielnică, după cum am spus, călătorilor. O pojghiţă de ghiaţă ninsă se întinde asupra râurilor ierboase, asupra lacurilor şi mlaştinilor. Cum pui piciorul în asemenea locuri înşelătoare, ghiaţa se rupe. Uneori renii se duc la fund şi dispar. Călătorul e necontenit în primejdie de moarte.

Abia pornisem de la un popas, şi m-am şi cufundat în apă. Ud până în măduva oaselor, am umblat de la amiază până în noapte, şi vreme de şapte ceasuri am fost sloi de ghiaţă. Nu-mi mai simţeam nici mânile, nici picioarele. Mă aşteptam să cad bolnav; dar după ce m-am aşezat dinaintea unui pojar, după ce-am băut ceai fierbinte şi m-am învălit în pături calde, m-am simţit foarte bine. A treia zi după aceea am fost iar la Udscoi. Acolo am mai stat zece zile pregătindu-mă şi după aceea am pornit în călătoria cea mare, cu cei doi cazaci, cu doi călăuzi şi treizeci de reni. Era la sfârşitul lunei septemvrie, când apele sunt îngheţate şi ninsorile cad cu îmbielşugare. Ne-am dus întâi la Borucan, care-i la cincizeci de poşte, către revărsarea fluviului Amur în Marea. De la Borucan la izvoarele apei Biraia sunt alte cincizeci de poşte. Şi de la Biraia la fluviul Silimgi alte treizeci. Şi, de la Silimgi la Udscoi, şaizeci.

În ziua întâia a călătoriei ne-am oprit în popas numai după două poşte de umblet. Îndată renii au fost despovăraţi; oamenii le-au dat drumul să-şi caute hrană, după ce le-au atârnat de gât câte un butuc care le bătea genunchii, ca să nu fugă şi să-i poată prinde cu uşurinţă. După asta unul din călăuzi a cercat c-o prăjină lungă locul dedesubt, să vadă dacă-i pământul sănătos. Pe când eu şi cei doi cazacii dădeam la o parte, cu lopeţile, omătul, unul dintre călăuzi făcea cu barda surcele de foc, iar celalalt tăia vreo treizeci de prăjini, le cojea şi le aducea la locul pe care-l curăţam. După ce au aşezat trei prăjini şi le-au legat la vârf, oamenii au rânduit pe celelalte de jur împrejur, acoperindu-le cu piei de ren potrivite şl cusute anume pentru asemenea treabă. Sus a rămas o deschizătură pentru fum. De jur împrejur au grămădit omăt. Jos au lăsat o bortă de vizunie prin care ne târâiam pe brânci. În sfârşit, pe pământ au împrăştiat cetină de un lat de mână şi deasupra au aşternut blăni. În vatra pe care o lăsaseră drept în mijloc au aprins foc şi au pus la fiert ceainicul şi cazanul. Toate aceste rânduieli şi pregătiri, împreună cu mâncarea, au durat

îndelung. Nu ne-am putut vârî în culcuşuri decât la miezul nopţii. Fumul era aşa de des, încât nu puteam răsufla şi mă usturau ochii.

Ne-am sculat înaintea zorilor, am tras din omăt straiele, unde le pusesem ca să se usuce, ne-am îmbrăcat şi-am băut ceai fierbinte. După ce s-a făcut ziuă, călăuzii au pus mâna pe juvăţuri şi s-au dus să prindă renii. Treaba aceasta oamenii de acolo o fac cu multă dibăcie, ţinând într-o mână ghemul de funie şi zvârlind cu cealaltă. Coarda se duce ca săgeata şi s-anină în coarnele renului. Cum se simte prins, animalul stă neclintit până ce omul vine să-i puie căpăstrul. În vremea iernii, adeseori tunguzilor le degeră degetele de la mână în timpul când prind renii, deşi sunt oameni deprinşi cu cele mai cumplite geruri.

După ce au adus animalele, călăuzii potriviră pe ele poverile; apoi, după ce am strâns sul pieile şi-am rânduit toate celelalte lucruri, am plecat, o dată cu răsăritul soarelui. În asemenea chip am umblat eu toată iarna, vreme de şapte luni, fără să dorm măcar o singură noapte subt acoperiş de casă. Câte întinderi am străbătut, numai în două ori trei locuri am găsit câteva iurtale de ale tunguzilor.

Pustia aceasta de două sute de poşte înconjur e acoperită de păduri dese şi de munţi râpoşi prin care se zbat puhoaie. Drum nu se află nicăieri. Călăuzii tunguzi ştiu numele fiecărui pisc, a fiecărui pârău şi nu rătăcesc niciodată. În multe locuri, unde e omătul mare, îşi pun patinele şi se duc cu câţiva reni înainte, ca să rupă o pârtie. În alte părţi nu puteau trece prin sihlă decât după ce tăiau cu bărzile şi cosoarele desimea. Atunci nu puteam face decât o poştă pe zi.

Piscul de la Biraia l-am trecut cătră mijlocul iernii. Sara, am mas subt el. A doua zi am purces şi am ajuns în vârf când amurgea. A fost una dintre cele mai grele munci ale vieţii mele. Toată ziua a trebuit să ne rupem drum cu lopeţile prin omăt îngheţat. Ajunşi la o stâncă prăvălită, a trebuit să aburcăm mai întâi pe unul din oameni sus; pe

urmă acela a tras pe al doilea la el cu o funie. Şi după aceea am stat ş-am urcat astfel cu funia poverile, animalele, oamenii. De trudă, abia ne mai puteam mişca. Straiele de piei erau numai apă. La popas ştiam că nu avem decât prea puţină hrană. Şi spulbera vânt aşa de grozav, încât nu ne puteam ţine pe picioare. Nu mai aveam înfăţişare de om şi-mi închipui că n-am să uit chinurile acelei zile nici în mormânt.

Pe când suiam cătră pisc, trudit şi asudat, nu m-am putut opri să nu iau în gură omăt, ca să-mi potolesc arşiţa. Din pricina asta, cum am ajuns în popas, m-am simţit scuturat de friguri, mi s-au aprins obrajii şi fruntea şi m-am socotit pierdut acolo sus, în frigul înălţimii. Vedeam încercuindu-mă umbra morţii. Nu-mi părea rău de viaţa mea, căci nu aveam pe nimeni în lumea asta; îmi părea numai rău că atâtea crude silinţi fuseseră zadarnice şi nu putusem împlini până la sfârşit poruncile pe care le primisem de la mai-marii mei…

Nu pot povesti cât m-am zbătut şi cât am luptat, în cursul acelei nopţi, cu moartea. Cei doi cazaci m-au vegheat şi au avut mai ales grijă să nu mă dezvălesc şi să îngheţ. Cătră ziuă am adormit şi, când m-am deşteptat, eram înecat de sudoare, parcă stăteam într-o baie. Până în sară m-a mai ţinut durerea de cap. A doua zi am pornit iar la drum. După şase luni am isprăvit ce aveam de făcut şi m-am întors la Udscoi. Am trecut iar prin locuri grele, fără drumuri, cu sihle nepătrunse, cu munţi prăpăstioşi şi ape nebune; am găsit însă mare bogăţie de vânat de tot soiul, fiare, de la urs, lup şi râs până la sobol şi paseri, de la lebădă şi gâscă până la potârnichea albă.

După ce m-am întors, am stat pe loc două săptămâni. Apoi am făcut drumul îndărăt la Iacuţc în luna lui aprilie. În vremea asta pe călător îl ameninţă alte primejdii. Urşii abia au ieşit din vizunii, sunt flămânzi de carne şi însetaţi de sânge şi se azvârl asupra celei dintâi vietăţi pe care o întâlnesc. Călătorul trebuie să aibă un vânat asupra lui ca

să li-l arunce. Dacă n-are, şi nu-i în tovărăşie şi în putere, fiarele îl jertfesc pe el. Altă primejdie în aprilie sunt gheţurile zăporului, care plutesc pe râuri. Puhoaiele din munţi umflă apele şi le scot din albie. Când treci pâraiele, apa bate aşa de tare, încât se suie până sub şa. Într-o zi renul meu a lunecat pe un bolovan şi a căzut. Vârtejul de apă mi-a trecut îndată peste umeri. Dacă n-aş fi avut băţul ca să mă sprijin dintr-o parte şi nu m-aş fi agăţat de şa, într-o clipă aş fi fost dus la vale şi amestecat cu bolovanii.

Pe alocuri renii sar toţi odată în râu, şi călătorul trebuie să-şi dea drumul cu dibăcie, aşa încât să cadă călare pe grumazul animalului. De zece ori pe zi se întâmplă asta, şi, când vine sara, nu găseşti un locuşor curat ca să te odihneşti. Pământul, desfundat de apele care năvălesc din munte, nu-i decât o mocirlă în care te cufunzi până la genunchi. Nu poţi ridica un cort, nici face foc. Aşa încât nici nu te mai osteneşti să cauţi loc de popas. Oamenii taie doi copaci groşi, îi răstoarnă, şi-n curmezişurile lor alcătuiesc, din cetină de larice, un pătul pe care aşează lucrurile şi potrivesc culcuşurile. Pentru foc şi mâncare faci ce poţi şi nevoia te învaţă.

Întorcându-mă pe la iarmarocul Uciurului, am stat acolo cincisprezece zile şi am intrat în Iacuţc la mijlocul verii, după ce luptasem şaptesprezece luni cu greutăţi nemaipomenite.

O lună după aceea, mi s-a poruncit să mă duc la Olecminsc, şaizeci de poşte depărtare. După ce m-am întors şi de acolo, la mijlocul iernii, am pornit iar spre Viliuisc, de unde m-am întors pe la Suntar şi Olecminsc, după un drum de două sute treizeci de poşte.

Oraşul Viliuisc e la asfinţit de Iacuţc, cale de şaptezeci de poşte pe apa Viliui. Între amândouă aceste oraşe se întinde un deşert de vreo patruzeci de kös. După ce treci dincolo, dai de un ţinut bogat şi-n animale domestice, şi-n sălbătăciuni, aşa că oamenii nu duc lipsă de nimic, nu

cunosc foamea şi trăiesc fericiţi, binecuvântaţi de Dumnezeu.

Trei lucruri de mirare am cunoscut eu acolo.

Pe malul unei ape care se cheamă Kempendei, se vede în vremea iernii un deal mare de sare, în trei culori: alb şi străveziu, galben-roşcat şi albastru ca cerul. Sarea de acolo-i mai măruntă de două ori decât celelalte săruri; dar n-o mănâncă decât localnicii. În alte părţi n-o duce nimeni. Zice că-i prea scumpă: nu înţeleg de ce. Cum vin ploile primăverii, se topeşte şi se duce toată. Cum vine iarna, se clădeşte iar la loc.

Al doilea, am văzut şi am cercetat în toate apele nişte pietre rare, străvezii şi frumoase, pe care le socotesc de preţ. Nu au nume în limba iacuţilor. Ar trebui să se ducă acolo un învăţat să le cerceteze.

Al treilea, am văzut pe acele locuri lemn împietrit. Zice că ar fi căzând în fluviu copaci de pe maluri când vin puhoaie. În fundul apei se prefac într-un fel de piatră, Am văzut şi eu aşa, o bucată de mesteacăn. Am pălit-o cu amnarul şi dădea scântei.

În ţinutul Suntar, o sută de poşte la apus de Giocuscai, am văzut grâu, care creşte şi se coace. Preoţii de acolo nici nu cumpără făină din altă parte.

Călătoriile acestea necontenite încet-încet, îmi ruinau sănătatea. Gerurile iernii, arşiţele verii vârâseră în mine boli necunoscute. De aceea hotărâsem să mă retrag din slujbă, când tocmai sosi din Rusia o comisie, însărcinată să sporească tributul iacuţilor. Trebuia să umble în ţinutul acestora şi al tunguzilor: era poruncă să ajungă până la Udscoi. Erau vreo zece slujitori împărăteşti; pe lângă ei, tălmaciul, scriitorii şi cazacii. Pentru asemenea drum cheltuielile s-ar fi ridicat cine ştie cât, poate şi la patru mii de franci, de aceea s-au sfătuit să mă trimeată numai pe mine singur.

Cunoşteam ostenelile fără sfârşit care mă aşteaptă într-un asemenea drum lung. De-abia mă întorsesem din suferinţă

şi mă simţeam aşa de slăbit, încât era cu putinţă să nu mă mai întorc la lume. Îmi era sufletul plin de gânduri negre; aş fi dorit să ies din asemenea robie. Dar văzând o însărcinare aşa de mare, cu care veniseră zece boieri, şi înţelegând să împlinesc cu orice preţ o poruncă împărătească, m-am supus soartei mele şi am mai făcut o dată calea la Ut, întovărăşit numai de un cazac.

Această trudă nouă a durat şapte luni, cu suferinţi sporite. Ziua umblam; noaptea scriam ceea ce aveam poruncă să însemn. Trebuia să arăt despre fiecare sălaş cum trăieşte şi cât vânat a prins în zece ani – de la urs şi sobol până la cucoş sălbatic şi stârc alb. După ce am făcut tot ce mi se poruncise, m-am întors înapoi şi-am spus: Gata, de-acuma nu mai pot sluji.

Asta-i viaţa mea; după cum vezi, mi-a fost scris să nu pot face mare lucru; şi nu-mi rămâne decât să intru în mormânt, nădăjduind acolo ceva mai bun decât aici.

Era noapte târzie când doctorul Melinte ridică privirile, nemaisimţind în sine şoapta fantomei. Focul adormise; Anton Ilici intrase în planul unui vis nedesluşit şi lipsea cu desăvârşire. Prin bubuitul viscolului, doctorul percepu o trâmbiţare slabă de cucoş şi înţelese că bătrânul corci dintr-un pribeag rus şi o muiere iacută stă gata să treacă iar de unde venise. Îl privi cu luare-aminte şi văzu printr-însul toate lucrurile din casă la locurile lor, însă puţin şterse, ca de depărtare. Puse, fără cuvinte, aşa cum se cuvenea, câteva întrebări. Bătrânul Uvar clătină cu întristare de moarte din cap:

— Nu mai pot spune nimic profesorilor şi savanţilor nebuni. Ce-am avut de spus am spus.

— Acele locuri de care vorbeşti dumneata mi se par totuşi un rai al vânătorilor, murmură profesorul.

— Fără îndoială, în poveştile altora şi lângă focul din vatră…

Melinte privi în juru-i. Nu ştia dacă a vorbit el ori a răspuns fantoma. Se simţi înţepat de un fior rece şi se gândi

să mai arunce câteva lemne în sobă. Cum se mişcă, umbra bătrânului vânător de la Ut se lungi în ciolanele-i reumatice şi se înşurubă iar, prin geam, în viscolul de afară.

VIII.

Povestirea bătrânului iacut stârni în doctorul Melinte o mare tulburare. Începu el să argumenteze ciudăţenia legăturilor ei, şi inginerul îl asculta aproape indiferent, ca şi cum jucăria pe care o alcătuise nu mai avea haz.

— Dumneata nu vrei să înţelegi, rusule, ce coincidenţe extraordinare s-au produs aici?

— Cum să nu înţeleg, Iacob Ioanovici? chiar eu ţi-am atras luarea-aminte asupra lor; însă mi se pare că nu trebuie să exagerăm. Era o simplă ipoteză a mea şi se poate să nu fie nimic adevărat. Să nu ne speriem noi singuri de produsele fantaziei noastre.

— Ba asta însemnează, om fără credinţă şi înveninat de scepticism, că dumneata stai numai în marginea vieţii şi că nu ai antene ca să-i pătrunzi tainele.

— Un poet ar spune: adâncurile misteriose.

— Aşa este: adâncurile misterioase. Pentru asta nu-i îndestulătoare inteligenţa. Trebuie o intuiţie deosebită. Trebuie ceva din sentimentul acelui om nordic neînsemnat în aparenţă, care, încercând să deie vieţii lui un scop, s-a apropiat de divinitate. Numaidecât am să stau de vorbă cu Uvar al nostru. Nici nu se poate ca între acesta şi celalalt să nu fie o legătură. E adevărat că încă stau la îndoială dacă e bine ori nu să pun anumite întrebări; mă tem oarecum să nu stric armonia coincidenţelor; totuşi, am să-l întreb cândva, şi el are să-mi răspundă aşa cum cer aceste împrejurări cu totul excepţionale. Dumneata ai dat, râzând, o definiţie a hazardului; pe urmă nu te-ai mai interesat; poate nici nu crezi într-însa. Dar eu am reţinut o întâmplare din sutele de fapte diverse care mi se perindează zilnic pe dinaintea ochilor, în gazete. O stâncă a căzut asupra unei camionete care făcea drumul de la Târgu-Ocna la Slănic. Cine poate găsi pricină de meditaţie în această întâmplare

absurdă? Nici chiar dumneata, care te opreşti, cu inteligenţa dumnitale, la marginile lucrurilor. Notează că faptul nu s-a produs în vremea unui cutremur de pământ, nici n-a fost o surpătură de munte ori o lunecare de straturi după ploi lungi. Stânca s-a desfăcut din echilibrul ei într-o clipă anumită şi a căzut asupra camionetei şi asupra călătorilor. Toţi fuseseră grăbiţi să apuce locul, ceruseră conducătorului exactitate şi grabă: trebuiau să sosească acolo neapărat în clipa hotărâtă din eternitate. Pentru asta s-a extras fierul şi s-a cules cauciucul, şi s-a tăiat lemnul, din care a fost alcătuit în America vehiculul. Pentru asta l-a cumpărat cineva şi l-a adus în preajmă. Pentru asta s-au adunat oameni împrăştiaţi şi ar fi socotit o nenorocire să nu poată călători în ziua aceea. Pentru asta, în sfârşit, acum o mie de ani, să zicem, câteva părticele neînsemnate din structura muntelui s-au clătit, şi o stâncă şi-a schimbat locul căzând ceva mai jos, unde a stat la pândă până acum, în clipă când trebuia să-şi îndeplinească misiunea. Chestia cu Uvar e mult mai simplă şi mai logică. Afară de asta, am avut viziunea lucrurilor şi înţelegerea adevărului în acea noapte când accentul glasului lui a pătruns de dincolo de moarte până în fundul sufletului meu. Dumneata erai într-o stare de umilinţă; dar eu eram treaz şi atent. Nu râde. Eu privesc chestia cu seriozitatea pe care o merită şi voi verifica-o cu Uvar al nostru când va sosi timpul.

— Ba sunt de părere să nu-l întrebi nimic, ca să nu se uite pe furiş şi cu teamă la dumneata.

— M-am gândit şi la asta şi am să procedez cu grija pe care o pun în celelalte cercetări ale mele. Am observat în dimineaţa asta la dânsul privirea despre care vorbeşti, când nu m-am putut stăpâni să nu-i pun o primă întrebare, dacă bunicul lui trăieşte. Îl las deocamdată; nu e acuma vremea să stăm de vorbă. E şi extrem de ocupat, când în gospodărie, când la pădure, când la baltă. Închipuieşte-ţi că sunt foarte nerăbdător să mă întorc la Iaşi, să spun nevestei toată afacerea.

— Foarte bine; să potriveşti aşa ca să fie la ora ceaiului. Eufrosina Andreievna să te asculte zâmbind, şi musafirii ei să se privească cu coada ochiului, pe când îşi mestecă zahărul în ceaşcă. Eu, pe lângă zahăr, am să pun şi un păhărel de rom şi am să râd, protestând cel dintâi.

— Nu; am să povestesc numai nevestei şi am s-o anunţ că musafirii pot veni să-mi asculte conferinţa. Da-da. Am de gând să ţin o conferinţă despre tristeţa vieţii, despre robiile polare. Am să povestesc ce am auzit de la Uvar-bătrânul. E conferinţa pentru coloniile şcolare de vară; am făgăduit-o soţiei mele când a venit aici, la începutul toamnei. Tot căutam un subiect şi nu-l găseam. Acuma l-am descoperit.

Inginerul îl privi cu luare-aminte.

— Plecăm la Iaşi? întrebă el, înălţând sprâncenele.

— Aşa cred. În orice caz, sunt hotărât. Sper că viscolul nu ne va împiedica. Chiar de aceea mă şi grăbesc. Peste două ori trei zile va fi mai greu.

— Bine, iubite şi stimate Iacob Ioanovici. Îţi atrag mai întâi băgarea de samă că n-am nimic împotrivă; ba mă gândesc că şi eu am de comunicat unele lucruri agreabile tovarăşei mele, cu care m-am văzut după ce ne-am întors din morţi. Însă, cum ştie orişice vânător şi după cât am înţeles şi de la dumneata, cea dintâi zi de linişte după viscol îşi are rânduiala ei. Ar fi trebuit să ieşim pe omăt proaspăt, şi să căutăm satele iepurilor şi vizuniile vulpilor.

— Asta e adevărat. Dar mi-am adus aminte de conferinţă şi am şi alte lucruri. Ne întoarcem după aceea numaidecât; avem vreme şi pentru vânat.

— Iubite şi stimate Iacob Ioanovici, nu trebuie să argumentezi mult, nici să te scuzezi.

— Am primit o scrisoare de la nevastă-mea.

— Da. Ştiu. Era potrivit să începi cu asta; mai ales pentru asta îmi pare bine, iubite Iacob Ioanovici.

— N-are de ce să-ţi pară bine, reluă profesorul. Când am chemat-o, în toamna asta, a sosit numaidecât; a fost foarte amabilă; şi nu trebuie să uit că anul trecut a venit şi la

Roznov. De când am avut scena aceea penibilă, după care ne înţelesesem că trebuie să ne desfacem viaţa, relaţiile noastre s-au îmbunătăţit. Pot să afirm că am intrat într-un stadiu de prietinie.

— Ştiu, zâmbi rusul; un lucru, însă, încă nu l-ai făcut. N-ai căzut în genunchi şi nu i-ai cerut iertare, cum s-ar cuveni, sărutându-i mâna. Eu aşa te sfătuisem.

— Asta încă nu; şi nici nu cred să ajung până acolo, protestă cu semeţie Iacob Ioanovici.

— Bine, bine. Deocamdată să ne facem bagajele.

— Care bagaje, rusule? Nu facem nici un bagaj. Ne întoarcem îndărăt aici, în sărbătorile de iarnă.

— De acord; să ne întoarcem când vrei; va trebui probabil s-o consultăm şi pe Eufrosina Andreievna.

— Ba n-o consult deloc.

— Dacă n-o consulţi şi dacă nu vine, viaţa se poate să ni se pară mai puţin plăcută.

— Deloc. N-o consult. Vine ori nu vine, mi-i indiferent. Ţi-am mai spus, rusule, că încă nu mă cunoşti.

Puţintel atins şi iritat mai ales de tonul decât de vorbele tovarăşului său, doctorul Iacob dădu cu piciorul în vraful de cărţi, scăpat din închisoarea lăzii. A doua lovitură o dădu în broşura lui Uvar. După ce-o trimese într-un colţ al odăii, se duse şi o culese, răsfoind-o cu grijă, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze că nu i-a pricinuit nici o vătămare. Inginerul tăcu, lăsându-l singur, şi se duse să caute în dulap, la locul ştiut, o altă sticlă de coniac.

Doamna Eufrosina Melinte era o fiinţă a cărei înfăţişare nu se potrivea deloc cu aceste trei vocabule solemne. Şi nici vorba „cucoană”, pe care doctorul îşi făcuse cândva obicei s-o intoneze într-un anumit chip, n-o încadra în rama hieratică în care i se păruse lui c-o vede. Era o femeiuşcă „puţintică la trup şi cam ţigăncuşă”, cum o categorisise mătuşa Verona, sprintenă şi ageră, cu părul brun şi ochii castanii. Acei ochi copilăreşti se adânceau uneori şi se umpleau de gânduri. Avea douăzeci şi opt de ani, adică şase

ani mai puţin decât profesorul; dar – se veselea doctorul – de când îşi tunsese părul, părea că a rămas repetentă în clasa a treia de liceu. De ce în clasa a treia? se mira ea, zâmbind şi arcuind sprâncenele, şi de ce nu într-a patra? Şi de ce repetentă, când în faţa ei s-ar fi putut prezenta la examen doctorii şi profesorii universităţii?

— Într-adevăr, sunt prea puţintică şi n-am decât patruzeci şi şapte de kilograme, se resemna ea; dar n-am hotărât eu acest lucru, şi nici alegerea pentru profesorul Melinte n-am făcut-o eu.

Şi părinţii ei, proprietari bogaţi la podgorii în Ţara-de-Jos, şi bătrânii de la Roznov pricepeau în alt chip frumuseţa femeiască. O femeie frumoasă cu adevărat nu poate cântări numai atât. Poate chiar şi profesorul îşi păstrase, din viaţa-i anterioară, acest punct de vedere; deci acum începuse a se deprinde şi cu alte mere decât cele pădureţe.

— Ba acuma m-am deprins cu fructele fine, protesta Iacob Melinte. E adevărat că nu eşti vinovată nici pentru înfăţişarea de elevă repetentă, nici pentru accidentul care ne-a unit. Ca orice student sărac, am râvnit o căsătorie bună. Misiţii şi cucoanele bătrâne s-au amestecat, şi noi am căzut jertfă. Dar nu-i nimic ireparabil; legile noastre ne pun la îndemână mijloace, de a ne relua libertatea.

Doctorul îi adresase cândva şi o observaţie veninoasă, de care el nu-şi mai aducea poate aminte şi pe care ea nu îndrăznea s-o mai scoată la lumină din întunericu-i otrăvit. Când dânsa îi pusese înainte argumentul zestrei, Iacob Melinte îşi îngăduise a discuta originea nu tocmai onestă a averii fostului vechil şi arendaş Andru Moisei, tatăl Eufrosinei.

Într-adevăr, trecutu de cuceritor puţin scrupulos al tatălui ei putea fi pentru Eufrosina Melinte un obiect nu tocmai plăcut de cugetare. Totuşi, deşi acum îşi permitea să-l judece, îşi aducea cu lacrimi aminte de dragostea lui pentru copii şi îndeosebi pentru dânsa, de curăţenia vieţii lui familiare, de atitudinea lui severă de boiernaş de ţară,

sobru şi religios. Primirea lui de oaspeţi, cununiile şi botezurile nenumărate erau celebre în tot ţinutul. De asemeni, şi de vinul lui Moisei se vorbea ca de cel mai cinstit vin. Totuşi, cel dintâi trup de moşie îl dobândise, se zice, printr-o felonie. Odinioară ea n-ar fi crezut asta cu nici un preţ. Doctorul îi deschisese înţelegerea asupra lucrului, odată cu o adâncă rană a sufletului şi a amintirilor celor mai scumpe.

— Îmi pare bine c-ai venit, zise ea către Melinte, ieşindu-i întru întâmpinare şi ajutându-l să-şi scoală blana.

El protestă, încercând s-o oprească:

— Unde-i, mă rog, servitoarea?

— Vine numaidecât. Intră aici. Cum ai călătorit?

— Foarte bine, răspunse profesorul, privind în juru-i cu oarecare nedumerire. N-ai primit telegrama mea?

— Ba da.

— Voiai să pleci de-acasă?

— Nu.

— Atunci unde ţi-s musafirii? E ora cinci. Voiam să beau şi eu un ceai şi să-ţi povestesc un lucru foarte interesant.

— Vei avea ceaiul, răspunse ea, privindu-l cu agerime, în răstimpuri; şi ai să-mi spui povestea. De musafiri cred că nu-i numaidecât nevoie; nu te cunoşteam atât de doritor de prezenţa lor. Doream să-ţi spun şi eu ceva. Cu două zile înaintea viscolului m-am întors de la Mândreşti. Am găsit pe tata singur şi hursuz. De la moartea mamei nu mai vrea să iasă din bârlogul lui…

Iacob Melinte se aşezase într-un jâlţ larg; aşteptă să iasă slujnica, trase către el ceaşca de ceai şi privi cu oarecare interes pe soţia lui. Ce va fi punând la cale? îl sărutase la sosire, în treacăt şi convenţional. Avea umbra ei de gânduri în ochi şi o uşoară paliditate a feţei. În zâmbet, puţină mâhnire.

Văzând-o că se opreşte, o îndemnă:

— Ce-ai făcut acolo?

Ea ocoli răspunsul c-o întrebare a ei:

— Spuneai că vrei să-mi povesteşti ceva.

— Bine, bine, am să-ţi povestesc. Dar ce-ai făcut acolo?

— Dacă nu se poate să mă mai cruţi, îţi spun îndată. Ai să ţii conferinţa de care te-am rugat?

— Da. Tocmai e în legătură cu povestea; cu a mea.

Ea îl privi ţintă şi ochii i se umeziră de lacrimi.

— Iacobe, vorbi ea c-un glas deodată grav; mi se pare că tata nu mai are mult de trăit. Când m-a văzut, a părut foarte bucuros, pe urmă a rămas privind într-o parte, ca şi cum, după o clipă, eu nu mai eram acolo. Am încercat să-i spun de ce-am venit; mi-a fost cu neputinţă. Am vrut să am o desluşire asupra acelei jigniri pe care, într-o zi, te-ai crezut în dreptul tău să mi-o faci.

Profesorul îi cuprinse mâna; apoi îşi simţi obrajii fierbinţi.

— Care jignire? întrebă el, cu îndoială. Însă înţelesese, şi, fără a-şi da sama de ce, îi era lui ruşine.

— Am vrut să cunosc ceva precis despre acel început – nedelicat aş zice, dacă îmi permiţi – al averii pe care a câştigat-o. N-am avut puterea să-l atac direct şi am recurs la o investigaţie piezişă. I-am cerut informaţii asupra lui Negreanu, boierul de altădată, fostul lui stăpân. În puţine vorbe, tata m-a pus în curent cu acea lamentabilă lichidare morală şi materială. Se pare că un fecior de bani gata, îndeplineşte o funcţie socială utilă părăduind tot. Tata îmi arata pe geam toate acareturile, viile şi livezile de acum, într-o strictă rânduială şi având în înfăţişarea lor toate semnele prosperităţii. Înainte, pe vremea lui Negreanu, toate erau pustie şi dezordine. Am înţeles în sfârşit că lucrurile se vor fi petrecut aşa precum ai spus şi m-am mâhnit. Găsind în mintea mea o mie de justificări şi iertări, m-am simţit oarecum depărtată de părintele meu şi străină. Ca să mă înşel pe mine însămi, mi-am plecat fruntea pe mâna lui şi am plâns vorbind despre mama. După aceea a trebuit să-i justific de ce am venit şi i-am vorbit despre viaţa noastră nepotrivită şi despre necesitatea de a ne izola poate unul de altul…

Profesorul tresări, privind-o aţintit:

— De ce i-ai spus asta?

— Să nu te superi; n-am făcut rău. Tata e un om cu soluţii. M-a ascultat fără să mă privească, apoi a clătinat din cap. Mi-a hotărât de la început: „Nu se poate”. „Ce nu se poate, tată?” l-am întrebat. „Nu se poate să desfaceţi voi ceea ce a alcătuit Dumnezeu, mi-a zis el. Ştiu că voi râdeţi de asemenea vorbe. Însă eu nu râd. Ştiu că voi, în ziua de azi, trăiţi altfel de cum am apucat eu: tu într-o parte, bărbatul tău în alta. Tu te-ai tuns şi porţi rochie scurtă. El poate-şi are cine ştie ce alte petreceri. Copii n-aţi fost vrednici să faceţi încă. Cât eşti curată şi fără vină, stai la locul pe care ţi l-a poruncit soarta. După cât vezi, mi-a vorbit ca dintr-o carte de demult.

Profesorul asculta, atent şi curios în acelaşi timp.

— Ţi-a spus bătrânul asemenea vorbe? Într-adevăr?

Ea răspunse cu ochii întunecoşi şi mai palidă la faţă, silindu-se să nu pară sfâşiată:

— Da, mi le-a spus. E acel bătrân pe care l-ai dărâmat şi de care am înţeles că mă despart. Când va muri, dacă ne desfacem şi noi, am să rămân cea mai mizerabilă fiinţă. Deşi nu m-ai iubit şi nu mă iubeşti, deşi ai fost de atâtea ori nedrept şi brutal cu mine, eu am avut, doctore, pentru dumneata, poate, prietinie, şi te-am preţuit pentru tot ceea ce ai bun, încercând să te câştig. N-a fost cu putinţă; trebuie să mă resemnez; dumneata porţi toată răspunderea.

Iacob Melinte se sculă deodată în picioare, împinse ceaşca cu ceai la o parte şi privi cu sprânceana încruntată în direcţia soţiei lui, fără s-o vadă.

— Nu înţeleg unde vrei să ajungi, vorbi el, încă stăpânindu-se şi ţinându-şi răsuflarea. Se vede bine că sunt iremediabil naiv. Mă gândesc să-ţi fac o plăcere; îmi părăsesc îndeletnicirile de la Pârâul-Negru; intru aici bine dispus; vreau să petrec şi eu un ceas plăcut în casa mea, şi poftim! Iată cu ce vorbe de bună-venire mă întâmpini.

— Dar mă rog dumnitale, doctore, ce este? ce s-a întâmplat? întreabă doamna, făcându-se mai mică şi îmblânzindu-şi cu desăvârşire glasul.

Apoi rămase copleşită de nedreptate şi-şi întoarse fruntea spre foc, cu buzele strânse şi c-o mutrişoară de copil îndărătnic.

— Ha-ha! pufni profesorul. Iar începem. Cazi din cer mirându-te de ce este şi întrebând ce s-a întâmplat. Dar mi se pare că ne-am înţeles odată pentru totdeauna să lăsăm la o parte tot ce-a fost.

— Ca pe-un gunoi al vieţii noastre… suspină ea, c-o privire piezişă.

— Ei da, ca pe-un gunoi al vieţii… şi să încercăm a ne îmblânzi… Pofteşte acuma şi începe a-mi număra toate cusururile, a-mi aduce aminte de toate aşa-zisele brutalităţi; nu înlătura nici cel mai neînsemnat amănunt, scoate-mă din fire şi pune-mă iar într-o stare de disperare.

Ea urma să-l pândească piezişş, cu o ciudată linişte.

— De ce să ne despărţim? strigă profesorul deodată, Când ţi-am vorbit eu de asta?

Doamna Melinte nu se simţi în stare să răspundă.

— De ce taci? Când ţi-am vorbit eu de asta?

— O, în multe rânduri, şopti ea cu blândeţă.

— Când? când anume?

— Mai de demult, în timpuri imemoriale.

— Atunci ce fel de logică e asta? Îţi baţi joc de mine?

Ea ridică din umeri.

— Răspunde!

Doamna Melinte îl înfruntă c-un fulger, înălţând şi coborând pleoapele, şi urmă să tacă.

— Răspunde! strigă deodată profesorul cu glas de tunet. Asemenea absurdităţi şi nedreptăţi nu le pot eu suferi. Am venit de la Pârăul-Negru – aş putea zice – numai pentru tine. Şi poftim!

— Numai pentru mine? La urma urmei, se poate; nu ne-am văzut de mult.

Era în glasul ei o intenţie maliţioasă. Doctorul se simţi umilit.

— Ce înseamnă asta? se răsuci el, şuierându-şi vorbele.

Ea tăcu iarăşi, copleşită, cu o expresie a feţei şi a ochilor de profundă nenorocire. Doctorul urma să-i ceară necontenit explicaţii, pe care ea nu voia să le deie, ca şi cum ar fi fost un secret de moarte. Unul din nenorocitele şi absurdele lor ceasuri de discuţie se repetă aproape automat, cu singura deosebire că profesorul intrase acasă cu desăvârşire liniştit şi bine dispus, iar doamna Melinte nu lăsase să cadă între ei niciuna din vorbele ei teribile.

Ea însă avea în atitudine ceva care-l izbise, ceva care i se părea străin. „Fără îndoială, cugeta doctorul, din vorba mea, din felul meu neprefăcut de a fi, a simţit că a început a încolţi în mine un sentiment nou. O simt închizându-se în ea şi respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe şi mă dispreţuieşte. Am câteodată impresia că între noi zace o duşmănie iremediabilă, ca o fiară care năvăleşte asupra noastră să ne sfâşie de câte ori ne apropiem unul de altul.”

— Ştiu la ce te gândeşti… grăi deodată, cu voce nealterată, doamna Melinte, după ce îl lăsă să-şi isprăvească vorbele învălmăşite şi mânioase. Acuma dumneata, doctore, cugeţi la un final romantic al tragediei noastre. Să mă duci la Pârăul-Negru, să mă mai plimbi o dată pe baltă, să mă vâri în desişuri de stuh şi să mă îneci în ghiolul cel mai adânc.

Doctorul râse fals, cu o uimire neprefăcută. Într-adevăr, fulgerase în el acest gând de duşmănie.

— Am să-ţi fac această plăcere, adăogi cu bunătate doamna Melinte; am să merg cu dumneata la Pârăul-Negru.

— Prostii şi nebunii! se scutură el, încreţindu-şi obrazul.

— Bine, prostii şi nebunii. Dar nu-i aşa că mă iei la Pârăul-Negru?

— Ce însemnează asta? se zbârli iar profesorul.

— Înseamnă ce trebuie să însemne. Îndrăzneşte a spune că nu te cetesc, ca pe un copil. De ce eşti rău? De ce izbucneşti fără pricină? de ce nu încerci a te stăpâni? Ce-ai

găsit nesuferit în vorbele mele, ca să-mi dai asemenea spectacol? Şi încă dacă ar fi fost cântat! Dar a fost răcnit. Acuma s-ar cuveni, la rândul meu, să-mi ţin şi eu discursul, să-mi spun rolul, cum zici dumneata. Ca să-ţi fiu bună parteneră, ar trebui să-l iau pe-o notă foarte înaltă. De data asta am să te cruţ. Şi am să te rog să mă ierţi pentru tot ceea ce ţi se pare c-am greşit; însă eu n-am greşit nimica. Mă simţesc aşa de singură şi uneori aşa de nefericită, încât am dreptul la un tratament mai puţin aspru. Te rog, linişteşte-te şi spune-mi povestea pe care mi-ai făgăduit-o.

Doctorul voi să se supere încă o dată. Era, într-adevăr, extraordinar! După ce-l aţâţă şi-l scoate din fire, acuma îi cere istorisirea lui Uvar. Dar şi atmosfera specială s-a risipit; şi fantomele coincidenţelor s-au evaporat; şi entuziasmul lui a îngheţat. Ea înţelege perfect asta; de aceea zâmbeşte şi stă gata să-i mai adreseze ceva ascuţit. E o fiinţă teribilă femeiuşcă asta. Doctorul simte că a mai prins şi alt fir. După asemenea scene de violenţă, el mai are uneori şi inferioritatea de a trece, când e posibil, la desmierdări, pe care ea pare a le suporta cu resemnare. I-a pus deci diagnoza din prima clipă. În ochii, în glasul lui cetise fără greş ceva. Ea se apăra, poate nu împotriva lui. Viclenia ei feminină n-avea poate la bază ostilitate; dimpotrivă. Răsuflă prelung, deodată ostenit şi întristat.

Ea se apropie de el, îi cuprinse mâna şi-şi lipi fruntea pe umărul lui, suspinând.

— Cât suntem de proşti şi de nefericiţi! zise el mişcat. Ascultă, să-ţi spun întâmplările acelui iacut bătrân din pustietăţile siberiene, despre care vreau să vorbesc şi altora, în aula Universităţii. Întâi vreau să-ţi istorisesc ţie, ca să vezi cât de relative sunt plăcerile şi nefericirile.

Eufrosina Melinte îl ascultă cu oarecare atenţie, păstrându-şi însă faţa mâhnită şi ochii întunecoşi. După ce-i istorisi destul de încâlcit întâmplări care, pentru ea, nu păreau a avea semnificaţie, doctorul se opri, nemulţămit de sine.

Doamna Eufrosina oftă uşurel, ca trezită din vis.

— Asta-i conferinţa dumnitale? se miră ea căscând şi arătându-şi limba de mâţucă. E destul de interesantă. Într-adevăr, trăieşte acolo, în regiunile arctice, o lume a suferinţii, cum spui. Preocuparea dumnitale pentru acei primitivi e vrednică de laudă, ca şi cercetările în flora şi fauna cotloanelor de la Pârăul-Negru. Cu destulă uimire văd că le pătrunzi toate şi le interpretezi. Aş dori numai să ai acelaşi ochi atent şi pentru o fiinţă omenească din altă regiune. Stai faţă de ea la depărtări telescopice, şi ea, în realitate, ţi-i cea mai aproape. Te rog să mă ierţi că poate – precum ai înţeles – am întrebuinţat arme speciale. N-am altfel de apărare. Folosind un limbaj care-ţi place, viaţa nu-i numai iacutul, ori numai balta, ori numai Roznovul. Ne-am desfăcut din veşnicie şi am venit unul către altul nu ca să ne spunem vorbe duşmănoase. Aşa ar trebui să-ţi spun. Eu însă tac şi nu spun nimica. Dacă ai să mai fii tot aşa de rău, sfârşi ea privindu-l deodată cu ochi mari şi tragici, n-are să fie nevoie de sforţări mari ca să mă azvârli în baltă; mă arunc eu singură.

El se desprinse de ea cu gesturi de disperare:

— Iar? Pentru numele lui Dumnezeu, încetează!

— Vezi? îl mustră ea şi-i făcu loc, ca să se aşeze iar lângă dânsa.

Profesorul îi văzu atunci rochia de coloarea cafelei prăjite şi-i gâci zalele şi cătărămile de dedesubt, care-i ţineau încordate toate rotunzimile. Mirosea plăcut; avea mânuţi fine şi picioruşele cele mai mici din lume în colţuni de matasă şi pantofi de piele de şarpe. Avea în ea viclenie şi delicateţă. Probabil că ea îi descifra perfect sentimentele şi gândurile, oricât de profesor încerca să se păstreze. Generaţia puţin scrupuloasă a lui Andru Moisei îşi împlinise o misiune eliberând lumii o fiinţă subţire şi educată ca această femeiuşcă. Nu putea spună acelaşi lucru despre raportul dintre el şi cei de la Roznov. El rămăsese tot sub semnul lor şi al iacutului. Oftă şi sărută mânuţa care se

întindea către el. „Însă în genunchi, cum spune rusul, niciodată!” încerca el să se reculeagă cu trufie.

— De multe ori, se întoarse el către Eufrosina Melinte, am încercat să te conving că numele tău e imposibil. Aş fi dispus să accept că numai aceasta e greşala de neiertat a bătrânului Andru. Trebuie să-l schimbăm; să-ţi spun Fina.

— Cine ştie! poate să vie şi asemenea clipă, răspunse ea, fără emoţiune, ca şi cum s-ar fi depărtat dintr-odată.

IX.

După conferinţele şi succesele iernii, în cele dintâi zile de primăvară, doctorul Iacob îşi luă rusul şi se aşează la Pârâul-Negru, ca să fie de faţă la trecerea gâştelor sălbatice. Înţelegerea era că, după ce se închide vânatul, inginerul pleacă şi vine doamna Eufrosina Melinte, să ţie tovărăşie profesorului.

Cei doi prietini au găsit pe Uvar cu luntrea gata cătrănită şi călăfătuită. În preajma laboratorului, pământul fumega zbicindu-se într-un soare strălucit. La asfinţit, către munţi şi păduri, încă albeau omături. Balta se desfăcuse la limpezişuri; cele din urmă sloiuri luceau între stufuri, topindu-se. Plutea peste toate un abur străveziu; ramurile goale ale sălciilor îşi schimbaseră coloarea şi pompau sevă către muguri.

Lângă luntrea priponită stăteau drept, cu cozile înfipte în pământ moale, lopeţile. Uvar le smulse şi le potrivi la locul lor. Apoi trecu în căsuţa cu uşa şi ferestrele deschise şi aduse câteva unelte de pescuit, două băncuţe, pe care le potrivi între crivace, şi un ispol. Deasupra băncuţelor adăogi perne acoperite cu lăvicere. Doctorul le cunoştea: erau lăvicere de la Roznov. Deci Uvar se grăbise a face o vizită bătrânilor şi căutase iarba de leac.

— Ce face mama, Uvar?

Iacutul îl privi mai mult cu spaimă decât cu mirare. Fără îndoială că acest om învăţat are multe meşteşuguri tainice pentru a cunoaşte cele mai ascunse lucruri.

— Am găsit-o lângă sobă, răspunse el.

— I-ai dat buruienile şi s-a bucurat, nu-i aşa?

— Aşa este; şi a întrebat de dumneavoastră. I-am spus că duminică vă duceţi la Roznov, ca să-i vedeţi pe dumnealor. Tatăl dumneavoastră e sănătos şi a dorit să asculte cântări care le-am învăţat cu dumnealui. Însă eu le-am cam uitat. Am învăţat altele de la oameni de aici. Cântece de lume.

— Cum? Ce-ai învăţat?

— Cântece de lume, domnule profesor, se veseli Uvar, cu gura largă, arătându-şi dinţii de fildeş.

— Asta nu-i rău. Dar de ce ai vestit că mă duc duminică la Roznov? N-aveai de unde şti. Eu nu ţi-am poruncit nimic în privinţa asta.

— Astăzi e joi, socoti Uvar uitându-se pieziş la baltă. M-am gândit că două zile umblăm la vânat. A treia e pentru odihnă. Mergem să ne închinăm la biserică la Roznov. Mama dumneavoastră spune că pregăteşte cea mai bună mâncare din lume, în număr de o sută cincizeci.

— E vorba de sărmăluţe… se întoarse profesorul către Anton Rohalschi.

— Întocmai, stimate şi iubite Iacob Ioanovici. Sunt bucuros că nu vom lipsi de la masă. Iacutul e un om înţelept.

Cercetară cotloanele până către prânz şi găsiră câteva cârduri de raţe. Dar lumea iazului încă nu era aşezată; zările de către-amiază încă nu-şi deschiseseră porţile. Cu tot soarele, vântul era rece şi sufla de la miazănoapte. În ochiuri negre, între papuri şi sălcii, în partea izvoarelor vii, broaştele îşi depuseseră ouăle fără număr, dar nu se mişcau din tainiţele de sub luciu, păstrând în guşele lor alburii tăcerea bălţii. Amurgul acelei zile dintâi a avut o lucire străină şi îngheţată. Dar a doua zi dimineaţă glasul lui Uvar îi chemă vesel. Iacutul bătea în obloane, trezindu-i fără nici o sfială din somn.

— Ce s-a întâmplat, Uvar? Intră! îi porunci doctorul.

Slujitorul intră bocănind. Se uită în juru-i; luă puştile şi cartuşierele şi vru să iasă cu ele.

— Mai stai, Uvar; spune întâi ce s-a întâmplat.

Iacutul se întoarse de la uşă:

— Îndată după miezul nopţii, lămuri el, s-a răsucit vântul de către munte. Era tot aspru, ca de pe omăt. După aceea, în zori, l-am simţit încălzindu-se. Au venit cârduri de răţuşte; după ele s-arată şi nouri. Dar până la amiază nu cred să ploaie. Cât nu plouă şi ţine soare, intrăm pe baltă. Trebuie să fi sosit şi cufundari de la marea, de cei care nechează; şi fluierari. Se cuvine numaidecât să-i căutăm.

— Bine, iacutule, râdea inginerul; asemenea poruncă nu se poate să n-o ascultăm. Venim neapărat.

Intrară pe baltă la prânzişor şi vânară până la amiază. Găsiră-ntr-adevăr câteva soiuri de paseri străine, călifari, cufundari de marea, raţe cu penajuri albe şi cu moţ. Erau numai un fel de cercetaşi înaintaţi ai nemărginitelor stoluri care se pregăteau să vie. Îngheţul şi vântul potrivnic le opriseră. Acuma erau gata să treacă spre mările libere din miazănoapte, spre gurile fluviilor siberiene, spre ostroave misterioase, unde se ţin soboruri extraordinare ale dihăniilor mării şi văzduhului. Vântul sporea, din ce în ce mai umed şi mai cald, şi nourii pluteau pe munţi şi păduri, lăsând libere în cer lacuri adânei de azur. La două după amiază, când ieşiră din luntre ca să se ducă la masă, vântul avu un răstimp de linişte. În acel răstimp solemn, pe care-l comandase parcă o poruncă din eternitate şi din bălţile de sus, izbucni deodată, fără nici un semnal prealabil, în toate bălţile de la Pârăul-Negru, tunetul broaştelor. Dintrodată porniră toate, formidabil, din pământ până în cer. După ce-şi îndeplinră oficiul, se liniştiră. Profesorul şi inginerul se opriseră înfricoşaţi, cu inimile bătând. Iacutul îşi vedea nepăsător de treburi. Cu toate acestea, ascultase şi el acel semnal al veşniciei şi-l înţelesese, fără să-i caute argumente şi justificări.

Vântul se trezi iar şi îndată sosiră şi stropi de ploaie. Soarele rămase sub nouri toată după-amiaza. Înserarea veni c-un fel de presiune tăcută şi egală a vântului, în care şopotul ploii pe ape se auzea distinct, ca un cântec. Cu

întunericul compact al nopţii, stihiile părură a se mişca înspre steaua polară. Cei doi prietini stăteau ascultând freamătul migraţiunilor uriaşe de primăvară. Multă vreme oprite de curenţi ostili, în preajma mărilor din mijloc, acuma se îmbulzeau spre nord în şiraguri nesfârşite şi etajate, chemându-se, din fundul cerului până la linia stufurilor. Iacutul aprinsese foc de găteje în faţa laboratorului; profesorul şi inginerul ascultau din cerdac acel zvon pe care numai vânătorii au bucuria de a-l cunoaşte. N-aveau lămpi; stăteau în jilţuri, învăliţi în blăni, şi ascultau. Îi lumina dintr-o parte focul. Observară şi pe Uvar cum stă cu urechea întoarsă cătră văzduhul nopţii.

— Ce cântec asculţi, Uvar? îl întrebă doctorul Iacob.

— Ascult, ca să ştiu ce trece, răspunse vesel iacutul. Sunt obişnuit cu asemenea glasuri şi le cunosc de când eram mic. De răul lor nu puteam închide ochii.

— Într-adevăr, el le deosebeşte şi le înţelege… întări Anton Rohalschi. Gâştele şi lebedele le-aud şi eu; dar celelalte mi-i cu neputinţă să le desluşesc. Sunt sute şi mii de specii de paseri.

— Eu le ştiu… rosti încet iacutul. Nu mi-au putut spune numele în limba de aici, căci ele grăiesc altă limbă; dar după înfăţişare le cunosc.

Le asculta atent şi visător.

— Uvar, grăi doctorul aprinzându-şi o ţigară, nu mi-ai răspuns niciodată dacă ai mai avut un bunic pe care-l chema ca şi pe tine.

— Nu ştiu, răspunse iacutul; bunic trebuie să fi avut, dar nu l-am cunoscut. Mama a murit tânără şi m-a lăsat singur. Tata a căzut într-o râpă umblând după reni. Foarte puţin îmi amintesc cum că ar fi spus el ceva despre bătrânul lui, că era chior de ochiul stâng; şi nu bea rachiu – dovadă că nu era bărbat vrednic; dar a fost prin ţări străine şi se zice că ar fi văzut pe împăratul alb. Dar asta poate fi şi o vorbă. La noi toţi oamenii visează să vadă pe împăratul şi trăiesc cu asemenea nădejde în colibele lor îngheţate până ce mor.

— Poate acel împărat e soarele… râse inginerul.

Silueta slujitorului rămase o clipă neclintită, cu gura căscată, pe fondul de lumină.

— Aşa e; asta este, se veseli el. E soarele… Cine ajunge la el nu mai vrea să se întoarcă înapoi. Acolo am fost rob şi în toţi anii eram să mor de foame. Aicea sunt prietinul oamenilor, adaose el rânjind larg, şi nu mai sunt rob. Aici e raiul de care spun poveştile.

— Cum se poate, Uvar? se miră profesorul. Ţie nu ţi-i dor de locul tău? Nu ţi-ai luat pământ într-o sticlă?

— Ba mi-am luat; dar l-am lepădat pe drum, în gară la Kiev.

— N-ai avut nevastă?

— Nu.

— Poate ai fost prietin c-o fată.

— Se poate; dar ea a rămas acolo şi eu am venit la împăratul. Aici am găsit una care râde. Băgaţi de samă, începu el altă vorbă, înălţând palma dreaptă lângă ureche. Acuma au început a trece gâştele cele mari. Până acum am auzit numai gârliţe. Unele coboară către noi; mâni le găsim la margine, în apele dezgheţului.

Ploaia urma să cânte în baltă.

— Ascultă, iacutule, încercă iar doctorul, eu am aflat şi trebuie să-ţi spun că pe bunicul tău l-a chemat ca şi pe tine, Uvar, şi a fost un om vrednic şi drept, dar n-a avut viaţă fericită.

— Nu mă mir şi se poate, răspunse cu indiferenţă slujitorul. Dumneata, fiind un fel de şaman, poţi cunoaşte orice. În ţara aceea toţi oamenii trăiesc cu dreptate, dar nimeni nu cunoaşte bucurie.

— După cum văd, râse inginerul, omul nostru e eliberat de dorul pământului natal şi de glasul strămoşilor. Iubite Iacob Ioanovici, te rog să nu te superi şi să-i dai dreptate. Acolo e nevoit să facă sforţări îngrozitoare ca să nu crape de foame. Aicea dă numai dintr-o mână şi se ţine deasupra. Poate ai fi

curios să afli ce crede el despre oamenii de aici, care se simţesc aşa de rău acolo unde el se simte atât de bine.

Iacutul îşi dezvăli iar râsul tăcut, în lumina focului. Nu-şi putea da lămuririle lui încâlcite, dar se părea că ştie foarte bine din ce pricină. Rămase visător şi neclintit, urmând să asculte zvonul stihiei care fremăta pe uriaşe curbe ale aceleiaşi latitudini pământeşti.

— Paserile şi dihăniile sunt mai multe decât oamenii… zise el către europeni, şi se cufundă iar, imediat, în visul lui şi-n puhoiul primăverii.

X.

Doamna Eufrosina Melinte a venit la Pârâul-Negru cu o zi mai devreme decât hotărâse, către mijlocul lunii aprilie. Inginerul Anton Rohalschi nu era acolo. Băuse coniacul, îşi spusese vorbele şi se dusese şi el la treburi ale lui. Doctorul se cufundase în mâluri, cu entuziasmul obişnuit, având tovarăş pe iacut, din care nădăjduia să scoată un destul de bun laborant, însă de clasa a doua, din pricina mânilor lui prea mari. De la mâlurile calde se ducea la odăiţa cu fiolele şi cu ochianele, în care se deprinsese a ceti şi asiaticul. Apoi iar se întorcea pe baltă. Avea în jurul lui, în luntre, reţele şi vase felurite. Cufunda reţelele sub luciu, aducea în lumină fiinţi şi plante minuscule, le privea foarte de-aproape, le potrivea sub lupă, le împărţea într-o străchinuţă ori într-o cutie; şi era aşa de absorbit, încât nu băga de samă nici mersul soarelui (ceasornicul şi-l uitase acasă), nici căldura sporită, nici umbreluţa roşie, care se mişca pe mal către luciul izvoarelor. Acea umbreluţă părea un mac ce-şi schimbă întruna locul. Ar fi putut părea o minune, dacă regiunea pe care doamna Melinte o cerceta cu ochi destul de indiferenţi n-ar fi fost, în realitatea vieţii ei necunoscute, ceva cu mult mai extraordinar. Balta era, de la un capăt la altul, de la suprafaţă şi până în nomol, o creaţie necontenită şi violentă de fiinţi şi fenomene, asupra cărora profesorul se înclina cu o uimire religioasă. Încă din clipa când la răsărit se schiţau coloane şi arcuri de abur purpuriu pentru

intrarea zeului vieţii, privighetori de baltă şi pitulici cât o alună îşi spuneau numele cu glasuri fărâmate mărunt şi delicat în pliscuri. Stăteau înfiorate pe vârfuri de trestii şi ierburi şi aşteptau să li se prefacă ochişorii în juvaeruri ale bucuriei. Bâtlani neclintiţi se lămureau din noaptea cotloanelor, la coada ghiolurilor, între tipsiile verzi ale frunzelor de nufăr. Stăteau posaci şi fioroşi ca nişte asasini, aşteptând o pradă, pe care o săgetau cu clonţul şi o înghiţeau într-o clipă, într-o convulsie enormă a gâtlejului. Gaia, vulturul cel bătrân, trecea pe deasupra, în zbor lin, răsfirându-şi penele în cele dintâi coame de lumină şi, acolo unde clonţul bâtlanului părea că împuţinează, el vedea foind miliardele de codaţi, puzderiile de peşti ca nişte ace, viermi fără de număr suind scara vieţii pe lujerele lianelor. Cei din fund sunt informi, cei de sub luciu boldesc ochi de perle, cei care au înţepenit în ghemul unei morţi aparente, în aer, scapă ca nişte aeroplane pitice de aur şi albastru, ca să împlinească virajele dragostei în veşnicia de o clipă a dimineţii. Alte nenumărate gângănii ale apei par necontenite încercări. Unele sunt discuri mici cât o linte, altele se lungesc, altele se subţiază; unele au zale de abanos şi tiviluri roşii şi vâslesc în sus şi în jos pe o rază, ca pe un fir solid de lumină; altele au fost abandonate înainte de a li se aşeza coada. În fund, la rădăcina stufului, s-au deschis scoicile. Cătră larg, unde începe a se zimţul luciul, plutesc melci, aşteptând adierile dimineţii, ca să pornească la descoperirea unei Americi dincolo, sub sălcii. În cetăţile lor, răţoii spun ceva moale şi catifelat, pe când raţele ascultă atente pe cuibare. Apar şerpi pe plăvii; s-arată o clipă virgulele negre ale lipitorilor. Balta întreagă începe a fremăta cu toate neamurile ei de zburătoare, chemând la actul măreţ al răsăritului tainiţele şi fundurile. În sulurile de lumină doctorul putea bănui numai, fără a încerca s-o aprecieze, acea înfricoşată desime a vietăţilor pe care ochiul omului de obicei le confundă cu limpezimea. La această lungă vibrare a răsăritului se întovărăşeau şi toate

elementele fixe ale vieţii:- plantele uriaşe până la cele mai subţiri decât aţa painjenului. Aceasta e clipa când explodează florile şi seminţele. Cu pălăria pleoştită într-o parte pe cap, într-o poziţie dintre cele mai incomode, profesorul Iacob se străduia să sondeze ici şi colo această picătură de infinit, având deşertăciunea să creadă că poate explica şi înţelege ceva. Absorbit şi cu gura căscată, iacutul îi urmărea toate mişcările şi toate operaţiile, holbându-se şi el în cutii şi asupra tuburilor de sticlă. Deodată se auzi cântând cucul.

Doctorul Iacob înălţă fruntea, înlătură toate sculele din juru-i, răsuflă obosit şi-şi aprinse o ţigară. Soarele se înălţase cu mult deasupra pământufului trestiilor şi vântul adia uşurel.

Cucul cântă a doua oară.

— Până acuma nu l-am auzit. Cum se chiamă, iacutule, paserea asta? întrebă doctorul.

— Se cheamă cum spune, râse Uvar; cucu.

— Nu-i adevărat, iacutule. Când eram copil şi păşteam caii în prund la apa Bistriţei cu alţi băieţi de sama mea, am auzit o poveste despre cuc. Ţi-o spun şi ţie, ca să cunoşti adevărul. Au fost, în lumea de demult, doi fraţi care se iubeau şi umblau nedespărţiţi. Pe unui îl chema Cucu şi pe celalalt Ştefan. Nişte împrejurări de care nu-mi mai aduc bine aminte i-au rupt unul de altul. Cucu s-a dus pe cealaltă lume. Iar în lumea asta Ştefan a fost prefăcut de Dumnezeu în pasere. Şi tot umblă şi-l strigă pe celalalt, ca să-l găsească. Se duce în alte părţi din lume şi-l caută; nu-l găseşte şi se întoarce iarăşi aici, primăvara. Aşa încât paserea care s-aude chemând e Ştefan.

Uvar ascultă cu luare-aminţe, încredinţat că altfel nu poate fi.

— Atunci Cucu va fi fiind în ţara iacuţilor, îşi dădu el părerea. Acolo Ştefan nu vine niciodată să-l cheme.

Doctorul zâmbi, copleşit de soare, şi-şi aşează pălăria pleoştită mai comic, strângând-o asupra frunţii. Uvar se

desfăcea şi se-ntindea în căldura zilei, ca şi cum era încorporat vieţii care viermuia în juru-i, deasupra şi dedesubt.

— Eu am mai învăţat un cântec… zise el către doctor.

Zâmbea, însă avea în ochi o melancolie suspectă, care nu scăpase profesorului.

— De la cine l-ai învăţat, Uvar?

— L-am învăţat din lume.

— Nu cumva ţi l-a cântat doamna moaşă Amalia?

Slujitorului i se ridică sângele în ochi. Nu dădu răspuns.

— Bine, s-aud, vorbi doctorul, aprinzându-şi altă ţigară şi răsturnându-se între lăvicere şi maldărele de stuf.

Uvar începu să cânte, c-o voce neaşteptat de plăcută la un asiatic. Acel ceva străin care era în el dădea un accent nou melodiei.

„În grădină la Ion Toate paserile dorm, Numai una n-are somn. Tot zboară din pom în pom Şi strigă: Ion, Ion. Tot zboară din creangă-n creangă Şi strigă: Ioane dragă!”

— Ce spune despre cântecul tău doamna moaşă Amalia? întrebă doctorul Iacob.

— Îi place, răspunse slujitorul. Eu mă rog, domnule profesor, să-mi dai voie să mă cheme Ion, ca şi pe alţi oameni.

— Eşti un prost, Uvar.

— Nu-i adevărat, clatină din cap iacutul, veselindu-se.

— Eşti un ticălos, Ioane, zise doctorul, bătându-l cu palma peste umăr. Ai noroc că moaşa-i văduvă şi nu se pot supăra flăcăii din sat. Altfel te-ai duce la fundul bălţii, să te mănânce racii.

Iacutul scutură din cap cu energie: nu se temea de asta.

De către mal, cucul cântă a treia oară. Slujitorul păru intrigat; întinse gâtul, înălţă fruntea, privi printre trestii şi sălcii şi râse cu toată gura şi cu toţi dinţii.

— Nu-i Ştefan, zise el, închizând dintr-un ochi şi făcând semn către ţărm.

Melinte se ridică în luntre, se uită spre laborator, văzu mişcându-se macul, şi slujitorul trebui să-l sprijine şi să-l oprească. Înţelegând că voise să păşească în baltă, doctorul se aşeză la loc, aruncă ţigara şi porunci iacutului să vâslească din toată puterea.

Întâlnirea a fost cu mult mai puţin caldă decât ar fi dorit doctorul. Doamna Eufrosina Melinte părea totuşi destul de veselă şi de bine dispusă. După ce-şi retrase mânuţa, pe care profesorul, în ultima clipă, nu se hotărâse decât s-o strângă între degetele lui groase şi pârlite de soare, ea se interesă de iacut, ceea ce era o noutate.

— Ce mai faci, Uvar? Parcă te-am auzit cântând.

Asiaticul tăcu, ruşinat.

— Într-adevăr, el cânta, mărturisi doctorul.

— Mi-a plăcut, râse doamna Melinte; în orice caz, era mai frumos decât strigătul meu de două silabe.

Profesorul ar fi voit să dea altă interpretare acelui cuc nou al primăverii, dar nu se putea hotărî şi-i era în general ruşine de cuvintele neobişnuite.

— Uvar, lămuri el, s-a hotărât să-şi schimbe numele.

— Ion! întări iacutul, şi-i păru bine că doamna se veseleşte nespus.

— Ne-a rugat să-l chemăm cu acest nume localnic, urmă profesorul, ca să i se potrivească şi lui cântecul cu paserea dorului.

— Asta-i interesant, suspină cuconiţa; sălbaticul dumnitale începe să-mi devie simpatic.

Doctorul, la marginea bălţii, se pleca, culegând apă în pumn şi spălându-şi mânile. Într-un buzunar avea săpun, în altul spirt. Urma să explice:

— Cântecul lui e în legătură cu primăvara, pe care eu o observ de câteva zile în baltă. E o presiune uriaşă şi irezistibilă. Uvar a găsit un drum cotit până la casa cu flori în fereastră a doamnei moaşe Amalia. Această văduvă are proporţii pe care el le acceptă cu aceeaşi recunoştinţă cu

care primeşte toate darurile acestui paradis în care l-a adus Dumnezeu.

— Ioane, ţine-mi, te rog, umbrela… porunci doamna Eufrosina Melinte.

Slujitorul primi umbrela. Chiar atunci doctorului îi veni în minte că a sosit clipa când ar putea îndrăzni şi el să reducă la două silabe titulatura pompoasă şi atât de puţin expresivă a soţiei lui. Era însă o imposibilitate, îşi făcea în acelaşi timp el socoteală, să asocieze botezul asiaticului cu acest moment întru toate deosebit. Se mulţămi să simtă numele ei nou vibrând numai în sine, aşa cum vibrau vieţile nebănuite în fundul lacului.

— Ce fac eu cu asta? întrebă slujitorul, nedumerit; mie nu-mi trebuie. Şi întinse doctorului umbrela.

Doctorul luă macul cu stânga, în timp ce femeia îi cuprindea braţul drept şi-i lămurea că până la masă mai este timp şi că ar dori să cunoască şi ea ceva din acea lume de pe pământul celalalt, unde trece el necontenit cu luntrea. Se duc singuri şi probabil vor trece printr-o arcadă de sălcii.

— Să trecem dincolo, îndemnă ea.

Într-adevăr, doctorul a vâslit către un portal de umbră, trecând în regiunea apelor vii ale iazului de la Pârâul-Negru.

Acolo, cu o viclenie de care doctorul se ilumina până în fundul fiinţii lui, ea îşi plecă fruntea, urmărind lângă tâmpla lui, în aer şi în ape, minunile eternului zeu al vieţii. Doctorul părea tulburat; se simţea neîndemânatic şi c-un fel de pudoare faţă de pădure şi de atâţia ochi de flori şi de gângănii care se deschideau în juru-le; şi mulţămi în sine slujitorului că i-a lepădat acel obiect colorat, de ocrotirea căruia nu-şi închipuise că s-ar putea vreodată folosi.

Astfel, prin coincidenţe în aparenţă absurde, bătrânul şi severul iacut din mormântul lui de subt arcul aurorei boreale a încălzit şi a împăcat două inimi în altă regiune a spaţiului şi a timpului.

SFÂRŞIT